

Tartalomjegyzék
1994., 5. lapszám

Szerző

Pik Katalin

Vass József
Karczag Judit

Nyíró László

Herczog Mária

Herczog Mária

Majtán Olga

Irk Ferenc

Gedeon Andor

Budai István

Budai István

Dr. Csongrády Béla

Nógrádi Judit

Cím

A Ferencvárosi (Családsegítő) Gyermejjóléti Szolgálatról
Alulnézetből
A Nevelési Tanácsadó (iskolába) kihelyezett tagozatán végzett munka tapasztalatairól

Az Á. család esete

Az amerikai iskolai szociális munkáról

Az iskolai gyermekvédelemről

Az iskolai gyermekvédelem szakmai szabályai az Egyesült Államokban

Az iskolai szociális munka megvalósítása a Gesamtschule Volksgartenben

Az oktatás jövője és az európai kihívás

Családok, gyermekek, balesetek

Dilemmák és nehézségek

Egy képzési program körvonalazódása

Gyermekevédelem az iskolában és/vagy iskolai szociális munka

Konferencia a gyermeki jogokért

Husadik ifjúsági nyári egyetem
Salgótarjánban
Nemzetközi eszmecsere a kisebbségre, az idegengyűlöletről

Gyermekek- és ifjúsági írók tanácskozása:
reménytelen a helyzet?

Werner Glanzer Ford.: Székely Ágnes	Iskolai szociális munka az egyesült Németország „új” tartományaiban
Herczog Mária	„Két szék közt a pad alatt?!”
Jósvai Zoltánné	Ki mondja meg, hol a határ?
Drosztménné Kánnai Magdolna	J. Groseva: Család leszünk! Egy befogadó család nevelőszülőjének naplójából
Margitta Nóra	D. W. Winnicott: Cili Beszámoló egy kislány pszichoanalitikus kezeléséről
	D. Simonnet: Mindentudó kisbabád
	Szöveggyűjtemény a kamaszokkal, fiatalokkal folytatott szociális munkához
Kóta Tünde	Mi az ördög?!
	Pedagógiai olvasókönyv
Herczog Mária	Teljeskörű szolgáltatás az amerikai iskolában

Szociális munka az iskolában

A Ferencvárosi (Családsegítő) Gyermekjóléti Szolgálatról

1. Az iskolai szociális munka története a kerületben

Az iskolai szociális munka új tevékenységnek tűnik azok számára, akik esetleg nem ismerik a szociális munka történetét. „Újraélesztett” szakmánknak azonban a háború előtt már volt olyan kiépített hálózata, amely iskolai szociális munkával foglalkozott. Iskolanővéreknek hívták őket. A főváros alkalmazásában álltak és pedagógusi képesítéssel kellett rendelkezzenek. A tantestületekhez tartoztak, és így szorosan az iskolai munkához kötődött tevékenységük. (Kolléganőik voltak az iskolaorvosok mellett dolgozó gondozónővérek). Egyikük, a ma már dédnagymama Flórencz Józsefné Badacsonyi Mária. 1920-ban született, tanítónői oklevelet szerzett 1938-ban egy katolikus tanítónőképzőben. Később – 1941 -ben – elvégezte az Országos Szociálpolitikai Intézet szociális képzőjét is. A Ferencváros legnehezebb terepein kezdte szociális munkáját.

Számunkra érdekes mindaz a részlet, melyet a Szociálpolitikai Intézet végzős növendékeként a „Szociális gyakorlat” c. tárgy munkanaplójából idézünk, mint a vele készült interjú Ferencvárosra vonatkozó részlete.

A munkanapló V. részében ír azokról a tapasztalatokról, melyeket a IX. kerület Vágóhid utcai kislakás telepen tett látogatás alapján szerzett. Itt száz szoba-konyhás lakást építettek egy 1937-es közgyűlési határozatot követően, mely kimondta, hogy az ún. Kiserdő bódélakóit olcsóbérű kislakásokhoz kell juttatni. Kiválogatták azokat a sokgyerekes családokat, akik heti 26 pengőnél nem kerestek többet, és közsegély-jelleggel nyerték el a szükséglakásokat. Mária néni a szoba-konyhás kis kertes lakásokat minőségi ugrásnak érzékeli a Kiserdő korábbi földalatti viskóihoz, rozszant kunyhóihoz képest. Szociális munkásként ugyanis ez volt korábban a körzete. Így mesélte a vele készült interjújában:

„Tanítói képesítéssel szellemi szükségmunkás lettem. Iskolai nővérként kezdtem dolgozni a Ferencvárosban. A László kórház mögötti Kiserdő volt az egyik területem. Volt, aki földbe vájt viskóban lakott ott. A László hullaháza is ide nyílt. Legyek serege, fertőzésveszély. Szörnyű volt, anyám eleinte nem engedett egyedül kijönni ide, elkísért...”

Az azóta is álló, akkor szükséglakásnak kiadott lakások a szociális munka terepei voltak akkor – és maradtak mindmáig. A hullaház mögötti földbe vájt viskók helyetti szoba-konyhás szükséglakások 1941-ben üdvözlendők voltak, hiszen legalább megépítettek valamit, ma azonban ezek, mint lakások szubstandard helyek. Nemcsak mint lakások, hanem a telep és a kerület többi szubstandard életvitelt indukáló telepe, munkát ad a mai iskolai szociális munkásoknak, akiknek azonban nem szabad elfelejteniük, hogy megint csak elkelne egy-egy közgyűlési határozat bizonyos bontásokhoz és építésekhez. Csak szociális munkával sem akkor, sem ma nem lehet javítani az iskolai teljesítményt, a szociális helyzetet.

Hogy nézett ki a 30-as évek végén, a 40-es évek elején az iskolai szociális munka? Térjünk vissza az interjúhoz:

„...Inspekción tartottunk elemi iskolákban, volt, hogy polgáriban is... A tantestület tagjai voltunk, az iskolához tartoztunk.

A munka egyik része pedagógiai volt: ha volt probléma pl. a jó tanuló gyerek romlott, vagy ha az iskola hívására a szülő nem jött be, kimentünk a családhoz. Rendezni a dolgot...”

Az iskolai szociális munka klasszikus esete ez ma is. Hiszen az iskola ma is – elvileg – arra szolgál, hogy felkészítse a gyerekeket a felnőtt életre, foglalkozást, hivatást segítsen választani, illetve tanítsa meg a diákokat bizonyos mesterségekre. Tanítsa meg a világot, mely körülvesz bennünket. Az iskolai szociális munkának az lenne a dolga, hogy a szociális munka elveit és módszereit alkalmazva segítsen eme célokat elérni. Segítse a gyerekeket abban, hogy problémáikat megoldják, legyen az tanulmányi, viselkedésbeli, vagy egyéb természetű. Hogy képesek legyenek alkalmazkodni környezetükhöz, ami megváltoztatandó, azt képesek legyenek megváltoztatni, ami nem, azt viszonylag károsodásmentesen viseljék el. Tanulmányaik során a gyerekek vállalják a felelősséget azért, hogy a jövőjükre készülniük kell, ehhez kell a felnőttek, pedagógusok munkája, ami a gyerekeket kellene hogy szolgálja. Ha tanulási problémájuk van, az iskolai szociális munkás segíthet ebben. Az iskola-óvoda nem az a hely, ahol a szociális munka szempontjai az elsődlegesek. Az iskolában tanulni kell, tananyagot, viselkedést, alkalmazkodást. Ha ez nem megy, kell egy másik szakma – a miénk például –, hogy a szükséges változás megtörténjen a gyerekben vagy a környezetében vagy mindkettőben.

Maga az iskolai szociális munka, mint tevékenység az USA-ban kezdődött a század elején. Főként azért, hogy az ifjúsági bűnözést csökkentsék. Az első iskolai szociális munkásoknak fontos volt az a szerepe, melyet mint összekötők végeztek az iskola és a család között. Ahogy interjú alanyunk idejében is: „...kimentünk rendezni a dolgot...”

Nagyjából szinkronban voltunk akkor a világgal, hasonló elvek szerint működött a ferencvárosi iskolai szociális munkás, mint a New York-i.

Az amerikai iskolai szociális munkában egyre nagyobb szerepet kapott a klinikai szemlélet, míg a magyar viszonyok között akkor is – és mint látni fogjuk, ma is – az iskolai szociális munka emellett nagyon nagy részben jóléti szolgáltatás kellett hogy legyen. Tanulni nem lehet, mentális egészséget megszerezni és tartani nagyon nehéz volt akkor is és ma is, ha nincs cipő, ruha, élelem. Tehát az elemi szükségletek előteremtése is segítséget igényelt, illetve a tönkrement családban a gyerek helyzete végzetesen elromolhatott. Ha a szülőnek nincs munkája, viszont van gyerekbántalmazás, akkor is – és sokszor ma is – hasonló a gyerek útja.

„... Ha veszélyeztetett volt egy gyerek, pl. a szülő nem dolgozott vagy ivott, esetleg eljárást indítottunk. Volt hogy átmeneti otthonba raktunk gyereket vagy akár bírósági ügy is lehetett belőle. Az átmeneti elhelyezés után intézeti elhelyezés következhetett. Menhelyre (jelenleg a Heim Pál kórház van a helyén) csak Barabás főorvos engedélyével vihettem gyereket.

Emlékszem volt egy alkalommal, hogy két gyerek sírt bezárva. Már második napja. Ez a Zita telepen történt. Mit csináljak? Csak szülői aláírással lehet a gyereket bevenni. Kivételesen hozzájárult a főorvos úr, hogy enélkül is beveszi a gyerekeket. Szóval, segített, ha kellett...”

Ennek az ismertetésnek nem célja az intézményes gyermekvédelem problémáival foglalkozni, hiszen a lap olvasói számra ismertek a problémák. A gyermekjóléti szolgálat munkatársai számára a szolgálat fennállása alatti két évben a legnehezebb esetek voltak talán, amikor nem maradt más megoldás, mint a lehető legjobb intézetet megkeresni a gyerekeknek. A munkatársak számára azért is jelentett ez nagy terhet, mert volt, aki azért változtatott állást, pl. azért hagyta abba a gyámügyi munkát, mert tisztában volt a gyermekvédtelenség eme legkirívóbb helyzetének nehézségeivel. De nem szeretnék előre szaladni a IX. kerületi iskolai szociális munkás csoportról szóló beszámolómban. Maradva a 30-as évek Ferencvárosánál:

„... Segélyeket is osztottunk. A belépő egy ellenőrző könyvecske volt. Ebbe mindig beírták az ellátást, akár pénzben, akár természetben történt. Ha elvesztette valaki, nem kaphatott semmit. A Dologház utcai nagy raktárból kaphattak cipőt, ruhát. Adtunk cipő-talpalási jegyet is.

Kéthetente volt nagy kiosztás az iskoláknak is. Itt mindig volt rendőr is, mert olyan volt a tónus.

Hát a segélyezés egyelőre nincs ennyire megszervezve. Cipőt sem igen talpaltatunk már. De a segélyosztás, ruhaosztás ma is felvállalt feladata az iskolai szociális munkásoknak a kerületben. Nem minden nehézség nélkül működik ez a funkció (a segélyezésről még lesz szó az alábbiakban). Akkor tehát volt a Dologház utcai nagy raktár, csak rendőrt kellett mozgósítani kéthetente, ma viszont ruhavásárral rendeznek az aktív és még jó erőben lévő kollégák, akik maguk gyűjtik be a vásárra a ruhát, játékot. Hiszen egy jó szociális munkásnak minden tapasztalat a hasznára válik!

„... Minden kezelt gyerekről kartont kellett vezetni.

Az iskolában dolgunk volt minden év elején lekönyvelni, aki ebédet kért. Volt, aki a 24 fillért sem tudta fizetni:

Év közben üdültetést, erdei iskolát szerveztünk, a fővárosi üdültetési központ gondoskodott a helyekről. A tantestülettel együttműködve csináltuk ezeket a programokat...

A főváros nem bírta a költségeket. Meg kellett valahogy szervezzük a társadalmat. Én kongreganista voltam. Szerveztünk szociális képzési tanfolyamot...

Később a VIII. kerületbe kerültem...”

A jelenlegi munka hasonló elemeket tartalmaz, mint a 30-as évek béli. Míg a 60-as évektől kezdve Amerikában a változó társadalmi feltételek és iskolarendszer kihívást jelentett a szociális munkások számára abban, hogy az iskolai körülmények és az iskolarendszer célkitűzéseit, az iskoláztatás politikáját tekintsék megváltoztatandó céljuknak, hogy minél több gyerek legyen sikeres, minél több gyereknek jelentsen pozitív tapasztalatot az iskola, az igen csekély számú magyar iskolai szociális munkás számára ez a cél legfeljebb mint gondolat kísérlet létezhet. A magyar kollégák is megkísérlik természetesen alkalmazni munkájuk során a problémaorientált gyakorlatot. Csakhogy olyan mennyiségű problémával találkoznak a kerületben, hogy még a nagy gyakorlattal rendelkező, jól képzett amerikai szociális munkás is jól megnézhetné magát, ha alkalmazni akarná a problémamegoldó modelljét.

Amíg a szakma ennyire kialakulatlan hazánkban, nehéz azt a világszerte elterjedt módszert alkalmazni, mely a pedagógusok támogatásával alakítja az iskolai munkát olyanná, amely a gyerekeknek jobb.

Tehát a szakma történetéből láttuk, hogy az iskolai szociális munkás

- segít a tanulmányi problémák megoldásában
- kapcsolatot létesít az iskola és a család között
- belép a gyermek veszélyeztetettség esetén
- segít a szociális problémák megoldásában, segítyt oszt
- üdülést szervez

A jelenlegi helyzetben is hasonló tevékenységeket találunk a kerületi munkában. A Ferencváros nem lett „jobb” lakóhely az utóbbi 40 év során. A problémák nem oldódtak meg, legfeljebb a szakma oldódott fel a politikában és kell újra kikristályosítani tevékenységét.

2. A jelenlegi GyermeKjóléti Szolgálat

Eredetileg, mint iskolai és óvodai szociális munkás hálózat indult útjára a mai Gyermekjóléti Szolgálat (a továbbiakban GySz) 1992 nyarán. Szervezője, Bán Gabriella esetszembeszélő csoport vezetésére kért fel az alakuláskor. Azóta dolgozom heti egy alkalommal, a csoporttal. A kétévnyi munka mintha egy pillanat alatt múlt volna el, mintha két év alatt ötévnyi esemény történt volna, ennek átgondolásakor írtam az újság felkérésére ezt az összefoglalót.

A tíz fölé emelkedett munkatársi létszám egy új szakma kialakításán és hazai meghonosításán nagy felelősséggel és sok szakmai gonddal munkálkodott. A kollégák mindent megtettek azért, hogy szakmailag fejlődjenek, kapcsolatokat építsenek ki a kerületben hasonló munkát végző munkatársakkal. Hiszen a nevelési tanácsadóban és a családsegítő szolgálatban is megjelennek azok a gyermekes családok, akik iskolai és szociális gondokkal küszködnek. Kinek mi tehát a dolga? Hogyan különíthető el a feladata a nevelési tanácsadó családgondozójának a GySz szociális munkásától? Nehezen. Egyik sem marad azonban munka nélkül ebben a kerületben. (Érdemes lenne egy tanulmányt szentelni annak, hogy a különböző, saját profiljukat kereső intézmények mennyiben tudják elhatárolni egymástól magukat, erre van-e igény és szükség?)

Ez a szerteágazó és – mint minden, a humán szférában zajló munka – amúgy is erősen megterheli a szakemberek személyiségét, a heti két óra csoportos szupervízió során az egyes munkatársak „terhét” csak korlátozottan könnyíthette az esetszembeszélő csoport.

Eredeti felkérésem arra szölt tehát, hogy esetszembeszélő csoportot vezessek az újonnan alakuló IX. kerületi iskolai szociális munkás csoportnak. Hosszas megbeszélések után mertem elvállalni a munkát néhány kikötéssel:

- az esetszembeszélő csoport nem követi – legalábbis kezdetben – a klasszikus szabályokat
- a szociális munka elméletéről valamennyit kell beszéljek a munka során
- a leendő munkatársaknak vállalniuk kell, hogy a csoportban egy tanulási folyamat is megtörténjen
- a tagok felelőssége, hogy ebből a tanítási folyamatból minél többet hasznosítsanak

Feltételeimmel mind a vezető, mind a tagok egyetértettek, és így kezdődött – eleinte kissé rendhagyó – közös munkánk, mely eddig nagyjából három szakaszra bontható.

Az első szakasz: a csoport működés módjának kialakítása

Ebben a fázisban – mely minden csoportalakulás első fázisa - tértünk el leginkább a megszokott esetszembeszélő csoportok munkamódjától.

Ennek oka, hogy ma Magyarországon egy újjászülető szakma képviselői vagyunk mindannyian. Mint ismeretes, az idén végzett először főiskolán olyan évfolyam, akik a szociális munkát min professziót hivatalosan, felsőoktatásban tanulták, ebből diplomáztak. A jövő tanévben végez az első egyetemi szinten képzett évfolyam az ELTE-n. Tehát akik eddig szociális munkát műveltek, illetve művelnek Magyarországon, másik szakmából származó illetve autodidakta módon szerzett ismereteiket hasznosították. Többnyire pedagógusok, szociológusok, pszichológusok, pszichopedagógusok végezték a családsegítőkből, nevelési tanácsadókból, később a hajléktalan ellátásban, menekültellátásban, esetleg egészségügyi intézményekben a szociális munkát. A szakma még a humán szférában dolgozók körében sem igazán ismert, sem publicitása, sem a benne dolgozók asszertivitása nem volt eddig elegendő ahhoz, hogy olyan területen kezdjünk tevékenykedni, ahol nem kell túl sokat magyarázkodnunk a munka sajátosságait illetően. Néhány anekdota-szintű élményem van

arról, hogy ki mit gondol arról, ki is az a szociális munkás (legriasztóbb egy vidéki kisvárosban dolgozó kollégától, akiről az ifjúságvédelemmel foglalkozó rendőr azt gondolta, hogy gyári munkás, és végképp nem értette, mit is akar a fiatalkorú gondozottja ügyében vele megbeszélni).

Ha belegondolunk, szűkebb területünkön (ezen most mind a Ferencvárost, mind az utóbbi évek Magyarországot, mind a politikai változásoktól erősen érintett iskola- és óvodarendszert, mind a hazai munka- és lakáspiacon érdekeiket érvényesíteni oly kevésbé tudó családokat és gyerekeiket értjük) milyen változások következtek be az utóbbi négy-öt évben, vagy akár a GySz fennállásának két éve alatt, tulajdonképpen nem is kell annyira meglepődnünk azon, hogy a kétéves munka alatt egy nyugalmasabb kerület, vagy egy társadalmi változásoktól kevésbé sújtott – vagy áldott? – ország, esetleg egy kevésbé forrongó terület ötödannyi történést sem élt volna.

Tehát óhatatlan volt, hogy ebben az első periódusban én lényegesen többet „oktattam”, mint egy hagyományos csoportban tettem volna. „Hallgatóim” lelkesek és tanulni vágyók voltak, referáltak, ha kellett – volt aki idegen nyelven –, elolvasták az elolvasni valókat, volt, aki saját pénzén vett szakirodalmat.

A szupervizori munka természetesen mindig tartalmaz oktatási elemeket is, ebben az első szakaszban azonban több volt talán a szokásosnál ez az elem.

Sokat beszéltünk arról, hogy pedagógus kollégáinkkal hogyan fogadtassuk el a szakmánkat. Meglehetősen ismeretlen volt a szociális munkás a kerület pedagógusai körében: A kialakulatlan szakma, amelyre amúgy sem jellemző, hogy egyszerűen definiálhatná magát, eleinte talán nehezen volt megragadható számukra. Találkozókat szerveztünk gyermekvédelmisekkel, tanítókkal; óvónőkkel. Bemérészkedtünk konferenciákra. Úgy tűnik, a GySz munkatársai ezt a problémát elég jó határfokkal oldották meg, szinte minden iskolában és óvodában van már elképzelés arról, mit jelent a szociális munka, mit lehet elvárni tőlünk és mit nem.

Eme első szakasz végére lényegében elfogadódott a csoport léte, munkánk többé-kevésbé ismertté vált, a-lapfogalmaink tisztázódtak egymás között, a csoport keretei kialakultak. Az első szakaszban esetek szinte még nem voltak.

A második szakasz, mely élesen nem különíthető el időben az elsőől

Ebben a szakaszban beindultak az „esetek”. Talán túlságosan is nagy tömegben öntötte volna az iskolák-óvodák némelyike a munkatársakra azokat a problémás gyerekeket-családokat, akikkel nem tudtak mit kezdeni.

A GySz vezetője sok éves szociális munkás tapasztalatával szinte védőpajzsként óvta munkatársait. Nem lehetett esetet felvenni, csak a csoport egyetértésével, alaposan ismerni és ismertetni kellett a háttérrel, először tehát az átadni óhajtó pedagógusnak majd a szociális munkásnak is. Elfogadhatatlan volt az olyasfajta kérelem: „menj ki, nézd meg, mi van velük!”

Küszködünk kellett azzal a gonddal, hogy nem volt állandó helyiségünk. Nem tudtunk időpontokat adni, amikor telefonálhatnak azok az ügyfelek, akik esetleg hirtelen bajba kerültek. A hely kérdése komoly gondot jelentett, mert sokszor krízishelyzetekben lenne szükség a családot ismerő szociális munkás elérésére, és erre csak a legnagyobb leleményességgel (egyéni, telefonos ügyeleti helyek „megszerzése” kollegiális kapcsolatok által) volt lehetséges.

Ebben a szakaszban sokak számára igazi megrendülést okozott a kerületben tornyosuló problémák halmaza. Vagy akár csak az egy családon belül egymásra rakódó problémáké. A

különböző szakmai előtörténetű kollégák sok segítséget adtak egymásnak szemléletben, sok vita alakult ki a csoporton belül. Az eseti munka beindult, és a szociális munkások mindegyike szociális esetmunkát végzett. Az eset-ismertetések formáját megtanultuk, megtanultuk egymás „nyelvezetét”.

Egyre inkább kialakult az igény arra, hogy az azonos problémákkal küszködő gyerekeket valamilyen csoportos formában egy másik szociális munkamódszerrel, a csoporttechnikával vagy a közösségi szociális munka valamely eszközével – az eseti munkát nem elhagyva – hatékonyabban gondozzák.

A körülmények kedvezőek voltak, akadtak csoportmunkában jártas kollégák, jött a nyár, lett anyagi fedezet és egy serdülő csoport alapjait megvetette a GySz a nagyon jól sikerült nyári táborozással. A serdülőcsoport beindulásához a tárgyi feltételek is kialakultak 1993 őszére, mert a GySz helyett állandó helyet kapott

Sajnos nem indult be egyelőre a kollégák „írhatnékja”, írások, eseteírások nem születtek. Sokszor esett szó ebben a szakaszban – is – a dokumentációról, rögzítési technikákról. Különböző eljárásokat próbáltunk ki, kerestük a kapcsolatot a hasonló problémákkal foglalkozó kollégákkal. Végleges rögzítési módok nem alakultak ki még mára sem. Remélhetőleg az „írásbeliség” elterjedésével a lap olvasói találkozhatnak majd eseteinkkel a jövőben.

Külön gondot jelentett ekkor, hogy nem „menekülhettünk” a segélyezés gondjától. A kerületben van érvényes rendelet a családsegítőre vonatkozóan. Eszerint járnak el a GySz munkatársai is. Ugyanolyan csapdahelyzetbe kerülve, mint mindenki, aki a szociális szférában dolgozik. Az esetmegbeszélő nem vált „pénzosztási huzavona” terepévé, megállapodásunk értelmében a segélyekért a team értekezleten harcolnak a kollégák. Elvekről és az ezekből következő gyakorlatról, a gondozási folyamat és a segélyezés kapcsolatáról azonban többször is beszéltünk egy-egy eset kapcsán. Az ilyen típusú gondok megbeszélése az újonnan belépők számára is hasznosnak tűnt.

Mind az eseti munkára vonatkozóan, mind a csoportokkal végzett szociális munkában többféle szemlélet van kialakulóban a GySz munkatársai körében is. Véleményem szerint lehetővé kellene tenni a csoport fejlődésének mentén a tagok számára esetmegbeszélő-típus választást. Ez a fenntartó önkormányzatok dolga lenne, akár kerületközi megegyezések alapján.

Ezzel lezárult a második szakasza életünknek.

A harmadik szakasz az intézmény stabilizálódása, a teljes profil 'kialakulása

A szolgálat munkatársai vagy jelenleg tanulják a szociális munkát felsőoktatási intézményben, vagy elvégeztek valamilyen szakirányú képzési formát. Nincs szükségük az „oktatásra” a csoporton belül.

A szociális munka mindhárom elterjedt formája (eseti munka, csoportmunka, közösségépítő munka) bekerült a GySz tevékenységi körébe. Az arányok kialakítása, a feladatok elosztása a SzMSz megalkotásával párhuzamosan, szakemberek segítségével folyamatban van.

A serdülőcsoport mellett beindult egy óvodás csoport is. A korrepetálások folynak tovább, ha lehet ezt a tevékenységet közösségépítő módon próbáljuk végezni. Nyári terv, hogy a táborok mellett a kerület legnehezebbnek tartott terepén a Dzsumbujban „szabadtéri játszóházat” hozzanak létre, ehhez volt tavasszal külső segítő ajánlat. A már rendszeressé váló vásárok – minden nehézségük ellenére – közösségépítő funkciót is ellátnak.

A csoport stabilizálódott.

Nézetem szerint komoly teljesítményére büszke lehet.

Sokféle tevékenységet végeznek a csoportban dolgozó kollégák, többféle szociális munkamódszert használva. Képesek és készek arra, hogy a kerület humán szférájában dolgozó többi kollégával együttműködve, saját munkájukat megismertetve végezzék feladataikat. Képesek új tagokat befogadni, kialakult normákat átadni. A két év alatt elég sok „személyi változást” értünk meg, mindezidáig ezek nem rendítették meg a GySz-t. Az átstrukturálódást, mint természetes folyamatot élik meg a tagok. Meg kellett tanulni, hogy ez is egy olyan szakma, ahol előfordul, hogy eseteket, munkaköröket a szakmai szabályok betartásával más kolléga fog átvenni. Reméljük azonban, minél ritkábban.

Pik Katalin

Párbeszéd

Alulnézetből

A címmel azt kívánom jelezni, hogy nem elméleti, hanem gyakorló pedagógus vagyok. Immáron 8. éve dolgozom egy nevelőotthonban nevelőtanári beosztásban, s így véleményem, látásmódom gyakorlati problémákkal küszködve alakult ki. Lesznek, akik majd vitatkoznak velem, de talán olyanok is, kik osztják nézeteimet.

Szociálpolitikánkban sok ellentmondásos jelenség figyelhető meg. Én most csak egy szűkebb részéről, az állami gondoskodásról és a nevelőotthonokról szeretnék szólni. E területen az ellentmondásosság a gazdaságosság vagy szakmaiság dilemmájában csúcsosodik ki. Napjainkban, mikor a kultúra, az oktatás és a nevelés is közönséges árucikké degradálódott, a fejkvótás állami normatív támogatási rendszer nemigen teszi lehetővé a valóban magas színvonalú szakmai munkát. Ez a fajta támogatás leginkább a kislétszámú intézményeket sújtja. A gyerekek érdekeit valóban szolgáló megoldás a kislétszámú, specializálódott nevelőotthonok létét kívánná meg. Hiszen 30-50 fős nevelőotthonokban modellezhető leginkább megfelelő belső szervezeti felépítés mellett a családi életvitel. Itt van a legnagyobb esélye annak, hogy a gyermek és a felnőtt között tartós érzelmi kapcsolat alakuljon ki hosszútávon. Ezek jelenthetik a jövőt, a fejlődés egyik irányát.

A másik Európába vezető utat az SOS gyermekfalvak jelenthetik. Valójában a két módszer nem áll távol egymástól. Mindkettő Pestalozzi, a XVIII. század egyik legnagyobb hatású pedagógusának az elképzelésein alapszik. Az ő elvei alapján hozták létre 1946-ban, Svájcban az első Pestalozzi-gyermekfalut. A gyerekek külön lakóházakban éltek. Egy-egy házban, mely lakószobából, tanteremből és műhelyből állt, 16-18 gyermek élt koedukálva. Gondozásukat, ellátásukat, ápolásukat, nevelésüket 1 házaspár végezte 1-2 nevelőnő segítségével. A helyiségek belsejét az otthonosság jellemezte. Állami támogatást nem kaptak, fenntartását egy alapítvány biztosította. Célja az elhagyott, árva gyermekek teljes értékű emberré nevelése volt. Némileg az SOS gyermekfalvak ellen szól az a tény, hogy Pestalozzi gondolataitól eltérően a gyermekek nevelését nem házaspárok végzik. Mivel 70-80 gyermekkel szemben csupán 1 személy, a faluvezető testesíti meg a férfit, az apa szerepét, csaknem csonka családot modellez le. Ez nem biztosítja a leghatékonyabb nevelési feltételeket. Ez a hiányosság a családi nevelőotthonokban házaspárok alkalmazásával kiküszöbölhető. Az SOS gyermekfalvak mellért szól viszont feltétlenül az, hogy az anya csaknem teljes mértékben pótolható, s így gyakorlatilag már a csecsemőotthonból kikerülés után biztosítható a megfelelő gyermek-anya kapcsolat, mely döntően befolyásolja a gyermek további fejlődését, személyiségének kibontakozását.

Tagadhatatlanul a legrosszabb, s a gyermek érdekeit legkevésbé szolgáló megoldás a napjainkban még leginkább jellemző nagy létszámú, monstrum gyermekvédelmi intézmény, nevelőotthon, gyermekváros. Mellettük csupán az szól, hogy működtetésük, fenntartásuk relatíve olcsóbb. Bár van a Népjóléti Minisztériumnak még a kilencvenes évek legelejéről származó állásfoglalása, mely éppen ezek fokozatos leépítését, kisebb egységekre bontását célozza meg. E határozat jótékony hatása még nem minden esetben nyilvánul meg. Gyakran vannak össze nevelőotthonokat takarékosági okokra hivatkozva még olyan esetben is, mikor

ez nyilvánvalóan pedagógiai büntett. Hiszen értelmi fogyatékos, szellemileg sérült gyermekek összetelepítése normál értelmi képességű gyerekekkel aligha illelhető más jelzővel.

Ahhoz, hogy a gyerekcentrikus gyermekvédelmi intézmények visszavonhatatlanul teret nyerjenek hazánkban a pénzen túl nagyfokú szemléletváltoztatásra lenne szüksége a társadalomnak, a fenntartónak és néha még a gyermek- és ifjúságvédelem területén tevékenykedő szakembereknek is. A kezdő lépéseket azonban a jelenlegi támogatási rendszer mellett is meg lehet és meg is kell tenni.

A család-, gyermek- és ifjúságvédelem a nevelőotthonok működtetésénél jóval szélesebb körű tevékenység. S valamelyest éppen e tevékenység kudarcát jelenti, ha egy gyermeket állami gondoskodásba kell venni, hiszen ez a végállomás. Ez persze nem jelenti azt, hogy nincs visszaút. Itt léphet be még fokozottabban a társadalom családsegítő szerepe. A családgyermek- és ifjúságvédelem legalapvetőbb feladata az, hogy megfelelő szociálpolitikával fenntartsa a családok gyermeknevelő képességét, újra alkalmassá tegye őket e nemes feladatra. Természetesen széles alapokon nyugvó prevenciók tevékenység esetén is előfordulhat s elő is fordul, amikor már nincs más lehetőség csak a családból való kiemelés. A társadalmi közhangulattal ellenében az a véleményem, hogy sok esetben jobb, s a gyermek érdekeit jobban szolgálja az, ha kiemelik környezetéből, s nevelőotthonban helyezik el. Nem osztom tehát azt a sokak által hangoztatott véleményt, hogy a legrosszabb család is jobb az állami gondoskodásnál. Egy jól felszerelt, jó szellemű, gyermekcentrikus gyermekvédelmi intézmény nagyságrendekkel nagyobb érzelmi és anyagi biztonságot jelent, mint egy, a gyermek nevelésére alkalmatlanná vált család. Fontos szerep hárul az ön-, kormányzatok gyámügyi előadóira. Ők azok, akik idejében megtett intézkedéseikkel megelőzhetik a még nagyobb bajt. Szerencsésebb, ha nem várják meg, míg a gyermek testileg, lelkileg, szellemileg teljesen leromlik s esetleg a felnőttekből is kiábrándul, vagy antiszociális, deviáns magatartást tanúsít s összeütközésbe kerül a törvényekkel. Így valamelyest sikerülhet enyhíteni a gyermekben azt a lelki traumát, melyet intézetbe kerülésekor él át. Mert világosan látnunk kell, hogy kerüljön bármilyen okból a gyermek állami gondoskodásba, ő azt büntetésként éli meg. Ennek legfőbb oka a társadalom előítélete a nevelőotthonokban élőkkel szemben. Sajnos, sokan egyenlőségjelet raknak a bűnöző és az állami gondozott közé. E megbélyegző előítélet ellen mi magunk is sokat tehetünk intézményeink nyitottabbá tételével.

Sokat elárul egy társadalom fejlettségéről az, hogyan gondoskodik öregjeiről és fiataljairól. Nem gondolnám, hogy részleteznem kellene e két társadalmi réteg jelenlegi életkörülményeit. A családok segítségén talán érdemes lenne néhány dologban intézményesen változtatni. Nem biztos, hogy a jelenlegi gazdasági körülmények között igazán segíteni tud a családokon a pár ezer forintos nevelési, vagy szociális segély.

Újabb kihívást jelent számunkra, hogy napjainkban egyre idősebb korban s többnyire saját hibájuk miatt kerülnek a gyerekek állami gondoskodásba. Személyiségük korrekciója, fejlesztése más elhelyezést, más pszichopedagógiai módszereket igényelne. Célszerű lenne számukra e területre specializálódott nevelőotthonok létrehozása. A ma még általánosan alkalmazott eljárás – sokkal fiatalabbakkal, s többnyire önhibájukon kívül állami gondoskodásba került gyermekekkel élnek együtt – pedagógiailag rendkívül elhibázott, mert 4-5 ilyen antiszociális, deviáns magatartású fiatal tönkreteszi az egész nevelőotthon munkáját, s megkeseríti társai életét. Nagy a veszélye annak, hogy erőszakosságuk miatt észrevétlenül példaképpé válnak.

Végezetül egy teljesen szubjektív véleményemnek adnék hangot. Úgy érzem, hogy a gyermek- és ifjúságvédelem területén dolgozókat nagyobb erkölcsi és anyagi elismerés illetné meg. A mi diplománk mintha kevesebbet érne, pedig gyerekeink halmozottan hátrányos

helyzetűek, így szocializálásuk, tanulmányi hiányosságuk pótlása, személyiségük korrekciója, fejlesztése valóban embert próbáló feladat, mely gyakran testi épségünket is veszélyezteti. Sikerélményhez pedig, mely munkánkhoz további lendületet adna, egyre ritkábban, s egyre nehezebben jutunk. Ezt a pedagógiai munkát hivatástudatból, elkötelezettségből, jó színvonalon már nem, vagy csak nagyon rövid ideig lehet végezni.

Jogi helyzetünk sem igazán rendezett. Bár vonatkoznak ránk a Kjt. rendelkezései, az új közoktatási törvény viszont nem, s ebből számtalan bonyodalom származhat. Helyzetünkön csak a készülő gyermek- és ifjúságvédelmi törvény fog segíteni.

Jó lenne rendszeres, szervezett továbbképzésünket is megoldani. Ezt azért említem, mert 8 év alatt egyszer sem volt ilyesmiben részem. Így kénytelen voltam csak autodidakta módon szinten tartani s fejleszteni tudásomat, felkészültségemet. Nem jelenthet ez intézményesített megoldást. Mindannyiunknak nagy szüksége lenne az új módszerek megismerésére, gondolataink rendszeres kicserélésére.

Vass József

Bár néhány vonatkozásban nem tudunk egyetérteni e hozzászólással, a vélemények korrekt ütköztetése érdekében mégis szívesen közöljük, hiszen olvasónk levele tünetértékű jelzéseket tartalmaz. Érdeemes elgondolkodni rajtuk.

Továbbra is várjuk olvasóink reflexióit, leveleit.

A szerkesztők

Műhely

A Nevelési Tanácsadó (iskolába) kihelyezett tagozatán végzett munka tapasztalatairól

A tudósok felelősségéről szólva Vekerdy László kultúrtörténész azt mondta: „Nem a bomba az igazi veszedelem, hanem az emberi minőség baromi leromlása!” Ha ehhez az indulatos nyilatkozathoz hozzáfűzzük a romló statisztikai adatokat (pl. hogy az ideg- és elmebetegek száma hazánkban az utóbbi másfél évtizedben megkétszereződött), s meggondoljuk, hogy a pszichológusokat azért képzik, alkalmazzák és fizetik, hogy a fenyegető folyamatot megelőzzék, vagy legalább lassítsák, óhatatlanul fölmerül a kérdés: minek és hogyan tud megfelelni kétezer, százhusz, harminc vagy egyetlen pszichológus?

Olykor olyan elvárásoknak kellene munkánk során eleget tennünk, melyekkel nem tudunk azonosulni. Ilyenkor azzal védekezünk, hogy – etikai kódexünk értelmében – mi a beteget, a gyermeket, a munkavállalót, a sportolót, vagyis a kliensünket képviseljük.

Fenti gondolat azt sugallhatja, hogy a pszichológus szakmai céltételezése – tanítás, áttanítás illetve gyógyítás, folyamatok legtágabb értelmében vett optimalizálása – és a pszichológust működtető apparátus céltételezése között diszkrépancia lenne. Elméletileg nincs, a gyakorlatban azonban egyfajta „double bind” helyzetbe kerülünk valamennyien, amikor kliensen „kívüli”, de őt körülfogó meghatározó folyamatokba próbálunk belenyúlni. (Nem gondolom, hogy ez a helyzet csak a mi szakmánkat jellemzi, de most erről beszélünk.)

A szülő, az edző, a pedagógus vagy a férj egyik kezével felénk tuszkolja, a másikkal szinte óvja tőlünk kliensünket. Akik régóta üzik ezt a mesterséget, tudják, hogy az elhárítás az ellen-drukkerség milyen változatos formáit hozza létre.

Nyolc éves Nevelési Tanácsadói munkám során ebből hat évet iskolaépületben rendeltem. Lakótelepi mamutiskolákban. Akár csalódást, akár kellemes meglepetést okozok, előrebocsátom, hogy ezúttal nem fogom „zaftos” iskolai rémtörténetekkel borzolni az olvasó kedélyeit.

Közhely, ún. „lerágott csont” a sajtóban az iskola, a pedagógusok az oktatási módszerek és tankönyvek kritizálása. A „veszélyeztetettek”, a szipuzók, drogosok és jogsértő gyermekek arányszámának növekedéséről, a nevelőintézetekben uralkodó állapotokról is szaporodnak a közlemények.

Iskolapszichológusaink „kliense” nem egy-egy személy vagy gyerek, hanem maga AZ iskola. Mégsem érzek különbséget munkájuk, leendő gondjaik és a mieink között. Ők is, mi is végül is a saját bőrünket, a saját személyiségünket vesszük vásárra. Ők is, mi is a háttér-és társintézmények szűkösségével, illetve hiányával, a nem átlagra szabott tananyag és követelmények miatt magukat megadó „határeset-gyerekekkel”, előítéletekkel, a másságot nem tűrőkkel, a pedagógusok érzékenységgel, igazgatók hiúságával stb. fognak küszködni s meglehet, hogy – akárcsak nekünk – munkájukhoz még egy csendes zugot sem biztosítanak, minimális felszereléssel.

Azt gondolom, hogy ebben a helyzetben minden iskolapszichológusnak magának kell eldöntenie, hogy mire mer és mire nem mer, mire képes és mire nem hajlandó vállalkozni a kínálkozó feladattömegből. Ez a szabadság a Tanácsadóban is megadatik nekünk, „kívülről”

persze. A pszichológusnak „belülről”, saját énjéből kéli inkább bátorságot merítenie ahhoz, hogy saját kompetenciája határait kijelölje.

Ahhoz, hogy az ember valamelyest is harmonikusan tudjon együtt élni ezzel a munkával és önmagával is, ahhoz elsősorban e „boszorkánymesterség” elsajátítható részének minél mélyebb és biztonságosabb tudása kívántatik.

Az iskolapszichológusnak tehát minimum egy teljesítmény- (intelligencia) és egy személyiségteszt használatában otthon kell lennie, így jobban el is fogadják, mint az iskolában eddig idegen szakma képviselőjét – valami mást is tud!... Magam is szívesen mondtam volna olykor óralátogatás után egy-egy pedagógus kollégának: „A gyerek egészséges, te vagy unalmas” – nem tehettem, mert nem minősíthetem a józan ész alapján egy másik szakma képviselőjének a munkáját. Hasonlóképp, a gyerekről is csak akkor állíthatom, hogy egészséges, ha a magam eszközeivel megvizsgáltam. Egy-egy diagnosztikai eszköz alapos ismerete azért is szükséges, mert jól tudjuk, hogy azonos tünetek (verekedés, lopás, gátoltság, bohóckodás stb.) mögött a legváltozatosabb okok húzódnak meg, s ezek földerítésére a megfigyelésnél biztosabb eszközeink is vannak. Ne mondjunk le szakszerű használatukról.

Ugyanez vonatkozik az alkalmazható korrekciós eljárásokra. Ne engedjük, hogy a szorongató helyzetek rosszul értelmezett „rugalmasság”-ra csábítsanak (csináljunk csoportot, majd csak lesz valami belőle)! A választások lehetősége így is tág. Konkrét példákkal: én, N.N., Nevelési Tanácsadóban működő klinikus gyermekpszichológus éppen úgy megtehetem, ha szükségesnek látom, hogy meglátogassak egy gyereket otthon, vagy a fejébe verjem a szorzótáblát. X.Y. iskolapszichológus is megteheti a maga judíciuma szerint ugyanezt, vagy végezhet akár egyéni, akár csoportterápiát – ha kitanulta! Közben azonban mindkettőnknek tudnunk kell, hogy mit miért, esetleg ki helyett teszünk és azt is, hogy emberi – lassacskán már csak önmagunkra rótt – kötelességeink mellett milyen szakmai feladatok ellátását lehet rajtunk számon kérni.

A gyakorlatban dolgozó pszichológusoknak nem kell részleteznem, milyen kínos és fárasztó a különféle elkötelezettségek és szolidaritások közötti állandó, konfliktuózus választási kényszer. Az iskolában ezt én – s most „énes verbalizáció” következik –, a következőképpen „élem meg”:

1. A gyerekekkel kell szolidaritást vállalnom, őt képviselem stb. Az érvek közhelyek, nem részletezem.

2. Íme, a pedagógus megtisztelt bizalmával. Jó szándékára, értelmességére bizonyíték, hogy fölmutatja nekem saját kudarcát: „Nézd még ezt a gyereket, én nem bírok vele”. Megnézem. A gyerek valóban meghíúsítja a pedagógus munkáját, tönkreteszi az órát...

3. A szülő is megtisztelt a bizalmával. Az első interjú ötven perc alatt meggyőző arról, hogy maga is áldozat, nevelési kudarca egy társadalmi kontextusban éppoly paradigmatis, mint a pedagógusé, vagy, mint a gyerek kudarca.

4. Az iskola igazgatója kétségkívül a mindenkori többség, s egyben a formális céltételezés képviselője. Ugyanakkor ő a legtöbb oldalról támadható és támadott személy (szülők, pedagógusok stb.). Hogyan is tagadhatnám meg tőle a szolidaritásomat akkor, amikor a „normális, kezelhető többséget” és a „nem ilyen gyerekek” tanítására kiképzett, keservesen összetoborozott pedagógusokat védelmezi?!

E négyféle húzattatás közben nem árt, ha olykor elmormoljuk magunkban a pogány Süttőfia Süttő gondolatait, melyeket Örkény István jegyzett le egyperces novellájában. Illető pogányt az abádszalóki prépost négyfelé húzatta lovaival, de nem szakadt el tüstént. Így morfondírozott: „...ha elgondolom, hogy a prépost nyolcfelé is szaggattathatott volna..., helyzetemmel, még ha nem is valami rózsás, mégiscsak elégedett vagyok.”

Ha az iskolapszichológusoknak sikerül abban a néhány iskolában, ahol működhetnek, fokozni a „más”-ság iránti toleranciát, (légyen az bár a gyerek, a pedagógus kolléga, szülő, vagy bárki „más”-sága!), ha sikerül lerombolni néhány előítéletet, ha sikerül egy „másik” szakma építő szempontjait becsempészni a pedagógiai munkába, ha a pedagógusok szülők és gyerekek önismeretének elmélyítésével előmozdítják a társadalmi önismeret fejlődését is, akkor már megérdemlik, hogy képezzék, alkalmazzák és üzessék őket, mert segítettek az emberi minőség megőrzésében, ami egyébként minden írástudó kötelessége.

Jó iskolákat kívánok nekik ehhez a munkához „kívülről” és „belülről” – jó mentális egészséget.

Karczag Judit

Műhely

Az Á. család esete

Zoli ügye először 1991 áprilisában került hozzánk. Az iskola irányította hozzánk, a magatartási és tanulási panaszok mellé hosszú bűnlajstromot is mellékelve. Ezen bolti lopások szerepeltek (csokoládé, öngyújtó, banán, rágógumi), de súlyosabb dolgok is, például építkezéseken rongálás, petárdalopás- és készítés, pénz eltulajdonítása, skinhead bandában garázdaságok, autófeltörések. Alig tízesztendős gyereknél ez bizony tekintélyes lista.

A pszichológus többszöri hívására sem jött az anya, betelefonált, hogy ők már jártak pszichológusnál és pillanatnyilag nem igénylik a segítségünket, de ha előjegyezzük őket, szeptemberben majd esetleg jelentkezhetnek. Ezt jeleztük az iskolának.

A pedagógusok ekkor a gyámügyi és gyermekvédelmi csoporthoz fordultak. Idézésre az anya jelent meg, és megdöbbenéssel szembesült a gyerek bűnlajstromával. A főelőadóval megegyeztek, hogy okvetlenül szakemberhez fordulnak – vagyis ősszel eljönnek a tanácsadóba.

A pszichológiai vizsgálat kimutatta, hogy Zolinak lényegesen jobbak a képességei, mint a teljesítménye. A Rorschach és a Szondi, valamint a Színpiramis-próba szerint a viselkedési anomáliák ellenére alkalmazkodásra képes, jó elaborációs készséggel rendelkező, élénk fantáziájú és meglehetősen gyanakvó természetű. Kóros szorongást nem jelez, robbanékonysága, sértődékenysége életkori sajátosság. A vizsgálat után ismét eltűntek, ekkor vettem át az esetet.

A munkát az iskolában kezdtem. Beszéltem Zoli tanáraival és az igazgatóval. Tehetetlenségük, tanácsolanságuk szinte kitapintható volt. Meg voltak róla győződve, hogy mindent megtettek, ami eszköztárukból kitelt. De lehetetlen és tehetetlen lépéseik azt példázzák, hogy a tanárok – több ötletük nem lévén – egyértelműen szabadulni akartak tőle. Mentségükre szóljon, hogy abban az évben ez volt a lakótelep legzsúfoltabb iskolája, néhány osztályt buszoztatni is kellett.

Miután egy lakótelepen könnyen hírhedtté válik egy problémás gyerek, nem jöhetett számításba az, hogy másik iskolában kezdjen tiszta lappal. A társaságától persze így sem lehetett volna elválasztani. Felkerestem hát a családot.

Ápolt, tiszta, átlagosan berendezett 1 szobás, 2 félszobás lakásban lakik a család. Zolinak három és fél éves öccse van. Hét óra tájban csak az anya volt otthon a gyerekekkel. Nagyon bizalmatlan volt, szinte sértésnek vette, hogy a családi életükbe avatkozom. A gyerek viselkedését az átlagostól csak kissé tartotta eltérőnek, a panaszokat túlzottnak érezte, és az augusztusi gyámhatósági látogatásáról mélyen hallgatott. Biztosítottam, hogy csak segíteni szeretnék, s ha ők is együttműködnek, valószínűleg rendbe tudjuk hozni a gyerek szénáját. Megbeszéltünk egy újabb látogatást.

Másodjára is csak az anyát találtam otthon, kissé italos állapotban. Ekkor már ömlött belőle a panasz: férje állandóan távol van, sokat dolgozik és későn jár haza – gyakran részegen. Pénzt csak napi porciózásban ad haza, így ő képtelen gazdálkodni. Gyermekai közül csak a kicsit szereti, Zolira nem figyel, veréssel, megalázással bünteti. Elmesélte, hogy Zoli alig négyéves lehetett, amikor valami rossz fát tett a tűzre, s ezért az apa vigyázállásban

maga elé rendelte, és pofozni kezdte. Minden ütés után újra üvöltve követelte a vigyázzállást, és nem engedte, hogy a kicsi a kezével védje magát.

Zoli most is betegesen fél az iskolai beírásoktól, mert otthon igen durva retorzió várja az apa részéről.

Sokszor jártam náluk. Egy meglehetősen különös, igen sivár életet élő pár képe bontakozott ki előttem. Az anya elismerte, hogy alkohol nélkül nem tudja a napjait elviselni, de a részegség állapotától félt. Munkánélküli segélyét varrással pótolta – feketén dolgozott egy butikosnak. Szakmáját egyébként nagyon szerette: üvegtechnikus volt, s ebben a munkában megélhette az alkotás örömét, szabadon engedhette a fantáziáját.

A házaspár között napirenden voltak a viták, főként a pénz és Zoli miatt. Egy alkalommal erősen feldúlt állapotban találtam az asszonyt, és sokáig nem tudtam szóra bírni, de éreztem, hogy vibrál a levegő. A gyerekek lapítottak valahol, az anya tett-vert, nem nézett rám, de azt sem akarta, hogy elmenjek. Hosszabb rávezetés után elmondta, hogy ő bizony megkéselte a férjét, aki kisebb sérüléseket szenvedett. Elhatároztam, hogy legközelebb feltétlenül találkozom az apával is. Ez este fél tízkor sikerült is. A férfi egyszerű, egyenes ember benyomását keltette, már tudott rólam, és beleegyezett, hogy a következő alkalommal a tanácsadóban találkozunk, ahol nyugodtabban tudunk beszélgetni – az asszony és a gyerekek nélkül.

El is jött. Hosszan mesélt a gyermekkoráról, kiderült, hogy azt adja vissza Zolinak, amit maga is elszenvedett. Valójában nagyon bántotta, hogy nem képes kimutatni Zoli iránt érzett szeretetét. Könnyezett, ki tudja, kit sajnált jobban: önmagát vagy a gyereket, de bánata őszintének látszott. Tanácsstalansága pedig nyilvánvaló volt. Mivel ő csak hét végén és csak késő este volt otthon, megegyeztünk, hogy ilyenkorra teszem látogatásaimat. Sikerült a gyerekekhez is közelebb kerülnie, kezdte megérteni, hogy agresszióval nem jut messzire vele. Rábeszélésemre közös programokkal is igyekezett javítani a kapcsolatukat. E programok eleinte kissé bicebócára sikeredtek, mert olykor pl. kocsmába mentek együttflipperezni... Később azonban tartalmasabb együttléteik is voltak; mozi, séta, munkahely-látogatás stb.

Nagy sokára még abba is beleegyezett az apa, hogy Zoli kutyát tartson a lakásban, persze azzal a feltétellel, ha ő gondozza és sétáltatja. A kutya kimondottan terápiás kiskutyának bizonyult.

Sajnos, éppen karácsony előtt az apa azt a súlyos információt szerezte a munkahelyéről, hogy részlege, ahol hegesztőként dolgozik, hamarosan megszűnik, és ő munka nélkül maradhat. Feszültségét újra italozással próbálta oldani. Karácsony másnapján rosszat sejtve felkerestem őket. Az apa – holtrészegen–éppen egy húsvágó bárdal készült kiirtani a családot. Nagy nehezen tudtam csak lebeszélni erről, és hosszas gyözködés után volt csak hajlandó átadni nekem a súlyos szerszámot. Az anya és a gyerekek a szomszédba menekültek, majd tanácsomra a nagyszülőkhöz költöztek néhány napra.

A téli szünet után az iskolában újra megbeszéltük az ügyet. Sikerült fölvetetni Zolit egy viszonylag jó hírű budai hetes iskolába – az igazgatóság és a tanárok nagy megkönnyebbülésére. Ezen a megbeszélésen mindkét szülő jelen volt.

Zoli nagyon félt. Még soha nem volt távol a családjától. Megígértem, hogy figyelemmel kísérem a sorsát ott is, és úgy alakult a helyzet, hogy az intézménynek éppen éjszakás nevelőre volt szüksége, s nekem nagyon kapóra jött a másodállásból származó jövedelem. Így együtt „vonultunk be” Zolival. Rövid, de tapasztalatokban igazán „gazdag” része volt az életemnek.

A gyerek hamar beilleszkedett a közösségbe, a budai, zöldövezeti iskolában azonban tanulmányi eredménye rohamosan visszaesett. Új tanáraival konzultáltam, együttműködésünk eredményeként kettes-hármas szinten stabilizálódott a helyzet.

A hetes iskola – mint tudjuk – tulajdonképpen kollégium, a tanulók kijárnak a fogadó iskolákba, és hét végén mennek csak haza. Ebben a kollégiumban – az ideális körülmények ellenére – Zolival együtt cefetül éreztük magunkat. Mert hiába a szép környezet, a megfelelő felszereltség, ha az emberi környezet csapnivaló.

A nevelőgárda emberi és szakmai színvonala kifejezetten gyenge volt. Napirenden volt az italozás és többször előfordult, hogy a gondjaikra bízott gyerekeket bottal verték. Egy ötödikes kisfiút egyszer olyan durván bántalmaztak, hogy a radiátornak esett, és a feje csupa vér volt. Természetesen szóvá tettem a dolgot, mire az volt a válasz, hogy „ezekkel” nem lehet másképpen bánni. Mindössze 34 gyerek volt az intézményben! A légkört az intrika is mérgezte. A nevelők minden tekintélyüket elvesztették – ha volt is nekik valaha –, és szinte nem volt olyan gyerek, aki ott jól érezte volna magát, ami nem is csoda.

Mindazonáltal Zoli otthonában valamiképpen rendeződni látszott a helyzet. Az apa munkahelye nem szűnt meg, és az anyának is sikerült elhelyezkedni. Zoli távollétében – és annak tudatában, hogy nincs igazán jó helyen – mintegy tükörbe néztek és megértették, hogy csak az elfogadó család nyújthat védelmet a rossz társaság és a lezüllés ellen,

Vettek egy használt kocsit is – ez talán az italozást is gátolja –, és nagy kirándulásokat tervezgettek. Év végén együtt hagytuk el a hetes intézetet Zolival, aki régi iskolájában új osztályba került.

Amikor elbúcsúztunk, a család hosszú idő után első közös nyaralására készülődött. Úgy éreztem, itt az ideje, hogy családgondozói minőségemben visszavonuljak. Bizonyos, hogy vannak és lesznek problémáik – megígérték, hogy ha szükség lesz rám, meg is keresnek –, de nagyon bízom benne, hogy még idejében be tudunk avatkozni, és most már képesek lesznek rá, hogy maguk is megbirkózzanak a gondjaikkal.

Nyíró László

Szociális munka az iskolában

Az amerikai iskolai szociális munkáról

Florence Costin szerint – aki 1949-ben, mint kora elismert iskolai szociális munkása dolgozott – az iskola célja az, hogy olyan ismereteket biztosítson, amelyek lehetővé teszik, hogy a gyerekek felkészüljenek annak a világnak a megismerésére, amelyben élnek, és annak a világnak a megismerésére, amely felnőttkorukban vár majd rájuk. Ez felveti azt a kérdést, hogy mik azok az ismeretek, amelyeket tanítani illetve tanulni kell az iskolában? Antropológiai szempontból a válasz az, hogy ez a kultúra, az emberek életmódja, az a társadalmi legitimitás, amit az emberek a vonatkoztatási csoportjuktól elvárnak, a környezet ismerete a legtágabban értelmezve.

Az iskola ennek a feladatának nagyon ellentmondásos módon tud és akar megfelelni az Egyesült Államokban is. Egyrészt az iskola kiegészíti a családi szocializációt, értékeket és normákat közvetít. A családokban bekövetkezett változások az iskolát is megváltoztatták. Produktív emberek nevelése, a gazdaság igényeihez való igazodás kényszerűség, és sokszor nem is tudatos tevékenység, miközben a finanszírozás a helyi és állami adókból történik, és ez a tény egyértelművé teheti az összefüggést. Az állami iskolai imádkozást ugyanakkor egy 1963-as Legfelső Bírósági határozat megtiltotta, mint az iskola semlegességét befolyásoló tevékenységet. E vita azóta is folyik és nem kétséges, hogy az erkölcsi értékek tanítása a legtöbb helyen valláserkölcsei alapokon nyugszik.

Az iskola fontos funkciója, hogy felelős állampolgárokat neveljen, akik ismerik és használják a demokratikus intézményrendszert. Eközben az iskolákban olyan választott iskolaszék, társadalmi ellenőrző szervezet működik, amely az esetek többségében az éppen hatalmon levő helyi, állami és szövetségi politikai irányzatot képviseli, és hatással van az iskola valamennyi tevékenységére.

Röviden összefoglalva: az iskolák leképezik a társadalmi viszonyokat.

Az iskola: védelmi centrum

Mivel az iskola a társadalomhoz hasonlóan többféle érdekcsoportból, széles társadalmi reprezentációból áll össze, nem minden érdek artikulálódhat, és nem lehetünk biztosak abban, hogy a legjobb, legtisztességesebb, leghasznosabb szempontok érvényesülnek, hasonlóan a kinti világhoz. Cinikusan persze elmondható, hogy ezzel készítjük fel legadekvátábban a gyerekeket az életre, azonban ez a megközelítés mégsem szolgálja a közösség érdekeit.

Az iskola a legfontosabb társadalmi intézmény ahol a gyerek elérhető, befolyásolható, segíthető. Ezért van értelme az iskolai szociális munkának, az amerikai felfogás szerint. A tankötelezettség miatt a gyerekek egy bizonyos életkorban – az USA-ban 5-6 éves koruktól 17-18 éves korukig – a nap egy jelentős részét az iskolában töltik, nem kell őket külön „felderíteni”.- Ha elég érzékeny az iskola személyzete, akkor a gyerekek fejlődése és szükséglete szerinti szolgáltatásokban az iskola felbecsülhetetlen segítséget nyújthat. A nehezített élethelyzetű, bajba jutott gyerek számára pedig az iskolában dolgozó szakemberek olyan közvetlen kapcsolatot, „hozzáférhetőséget” jelentenek, ami érdemi támaszt nyújthat és a

gyerek jólléte külön erőfeszítés nélkül nyomon követhető. További könnyebbség, hogy a családok számára az iskola elfogadható, normális közeg, amely szemben a segítő intézményekkel – egészségügyi intézmények, családsegítők, önkormányzati hivatalok, rendőrség stb. – nem csak krízis esetén vehet igénybe, hanem a normális élet része, így a kapcsolattartás természetes lehet. A szülők számára általában könnyebb az iskolai szakemberekhez fordulni problémáikkal, mint a más intézményben dolgozókhöz. Ezért az iskolának a gyerekek érdekvédelmi centrumává kellene válnia. Ez nem azt jelenti, hogy az iskola felvállalja valamennyi probléma megoldását, sokkal inkább, hogy katalizálja azokat, diszpécseli szakemberei segítségével. Az iskolai szociális munkás szerepe ebben a vonatkozásban alapvető és nélkülözhetetlen.

Az iskolai szociális munka

1906-ban – három városban, Bostonban, Hartfordban és New Yorkban – a nehezedő szociális körülmények ellensúlyozására alakult ki. A bevándorlás, a gyermekmunka ellenes törvény, az egyéni körülmények okozta esélyegyenlőtlenség felismerése hívta életre a „látogató tanárok” nevű munkakört, akik az iskola, a család és a közösség közötti kapcsolattartást végezték. 1916-ra már egyesületet hoztak létre. Mary Richmond az amerikai szociális munka egyik kiemelkedő alakja 1922-ben iskolai eseteken keresztül mutatta be „Mi a szociális esetkezelés?” című munkájában a fejlődő szakma módszertanát, egy olyan kutatásra hivatkozva, amely 60 látogató tanár munkáját elemezte 28 különböző városban. Szerinte olyan személyt kell kiválasztani erre a munkára, kinek van tanítási gyakorlata. Feladata, hogy figyelemmel kísérje és segítse azokat, akik a kollegák megítélése szerint anyagi nehézségekkel küzdenek, betegek, késnek, csavarognak, családi nehézségekkel küzdenek. Eszközként a személyes ráhatást, a szülőkkel való kooperációt, segítő intézmények és szolgáltatások bevonását, és a gyerek környezetéből való kiemelését ajánlja, ami jelenthet iskola vagy lakóhely változtatást is. Tulajdonképpen ma is ezeket az eszközöket tekinthetjük hatékony módszereknek.

Az elkövetkező évtizedekben az iskolával és a szociális problémákkal kapcsolatos felfogás változásának megfelelően módosultak a feladatok. A mentálhigiénés mozgalom, a gazdasági válság, a II. világháború, a hatvanas évek polgári jogi, női egyenlőségi harcai mind nyomot hagytak az iskolai szociális munkán is. A hatvanas évek végén négy alaptípust különböztettek meg:

- hagyományos-klinikai modell
- iskolaváltási, intézményváltási modell
- közösségi iskola modell
- szociális interakciós modell

Az ökológiai modell

Egyre újabb formációk keletkeztek, így az iskola-közösség-tanuló modell, az ökológiai modell. Ez utóbbiak nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy a gyereken kívül a család és iskola, közösség és iskola kapcsolatokat is kiépítsék, használják. Ez azt jelenti, hogy az iskolai szociális munkás mellett, hogy segít a gyerekeknek, a család és a közösség bevonásával az iskola helyét és szerepét is megerősíti, társadalmi kompetenciáját növeli, ami nem elhanyagolható szempont az ott dolgozók presztízse és önértékelése szempontjából sem.

Hosszabb távon pedig mindenképpen formálja a közvéleményt, megkönnyítve ezzel saját munkáját is.

Noha a szociális munkások foglalkoztatási feltételei eltérőek a különböző államokban, gyakorlatilag e rendszer mindenhol él és növekszik. 1989-90-ben egy országos felmérés készült a Michigani Egyetemen. A több mint 11 ezer iskolai szociális munkásból vett 2 257 fős csoportnak egy részletes kérdőívet küldtek ki. Ennek a fele érkezett vissza, de csak 862 volt teljesen kitöltve. Ennek alapján a munkakörben dolgozók 73%-a nő, 85% fehér, 10% afrikai-amerikai (ez a feketebőrűek ma elfogadott elnevezése az USA-ban, ahol a nálunk használt „néger” kifejezetten sértésnek minősül), 5% hispáno (közép- és dél-amerikai). Többségükben állami iskolai alkalmazásban állnak. 69%-nak legkevesebb 4-6 év gyakorlata van. A szupervízorok és adminisztrációval foglalkozók száma 7% volt a válaszadók körében. 81% -uk egyetemi szociális munkás végzettségű, 2% főiskolai szociális munkás, 2% más irányú főiskolai diplomával rendelkezik. 2/3-uk használja az iskolai szociális munkás elnevezést, és többségük 3 vagy több iskolában dolgozik. Az odajáró gyerekek közepes vagy alacsonyjövedelmű városi, külvárosi, vagy kisvárosi családok gyerekei. Ugyancsak kétharmaduk havonta 50-100 gyereknek nyújt segítséget. A szolgáltatások egyre gyakrabban óvodákban és alsó tagozaton is hozzáférhetők. A legtöbb helyen nem találtak előre meghatározott iskolai szociális munkás státusokat, illetve népességre vetített kereteket.

A leggyakrabban előforduló problémák a következők: magatartási nehézségek, gyermek abúzus, iskolakerülés, fogyatékoság, válás/különélés, egészségügyi kérdések, lopás, tinédzser terhesség, pénzügyi nehézségek, öngyilkosság, hajléktalanság, menekültek rendezetlen státusa. A fogyatékos gyerekek segítése tette ki az esetek közel felét.

A többség (82%) teamben dolgozott, ahol egy egyetemi diplomával nem rendelkező volt a szupervízor. 57%-uk tagja volt a helyi szociális munkás egyesületnek, 3 8%-uk a Nemzeti Pedagógiai Egyesületnek, 69% az Amerikai Szociális Munkás Egyesületnek. Az iskolai szociális munkát többnyire speciális oktatási alapokból fedezik, ezt követik a normatív támogatások, majd az ösztöndíjak, amelyek oktatási vagy kutatási célokkal vannak összekötve.

A megkérdezettek a következő fontossági sorrendet állapították meg saját tevékenységükről:

- kapcsolattartás, a tanárok és az iskola személyzetének támogatása
- kapcsolattartás és segítségnyújtás a gyerekeknek és családjaiknak
- hivatali és szakmai célok elérése
- közösségi szolgáltatások.

Egyértelművé vált, hogy a családokkal és gyerekekkel való kapcsolattartás sokkal gyakoribb, de a szociális munkás fontosabbnak értékeli a tanárokkal és az iskolában dolgozókkal a kapcsolattartást. Ez is a gyereket és családjaikat érinti, és úgy tűnik, nagyobb segítség a gyerek családi, környezeti nehézségeinek, kulturális, gazdasági problémáinak feltárása a tanárok számára, mint a közvetlen segítségnyújtás. A kívánságlista szerint a szociális munkás legszívesebben a következőket tenné:

- A gyerek/család képviselőjében eljárna a különféle szolgáltatóknál
- Megkeresné a rászoruló gyerekcsoportokat
- Segítené az iskola-gyerek-közösség relációk megváltoztatását
- Szülőcsoportokat vezetne
- Osztályközösségeknek foglalkozásokat vezetne
- Segítené a tanárokat az értékek közötti differenciálásban
- Diákok közötti kapcsolatok erősítésén munkálkodna

- Támogatná a tanárokat a gyerek erőforrásainak feltárásában
- Az újonnan belépőkkel megismertetné a családokat és nehézségeiket
- Tájékoztatást nyújtana a gyerek környezetéről és a lehetséges szolgáltatásokról az ügyintézőnek
- Segítené az iskolán kívüli programokat.

Az eredmények azt mutatták, hogy ezen aspirációk ellenére az iskola nagyon kevésbé akarta igénybe venni a nem iskolai lehetőségeket.

Ugyancsak felsorolást kértek a kutatásban résztvevőktől azokról a készségekről és ismeretekről, amelyeket szükségesnek tartottak a munkakör betöltéséhez. Ezek fontossági sorrendben a következők voltak: szociális munka etikai kódexe, szociális munka gyakorlata, multidiszciplináris megközelítés, gyermekcsoportok sajátosságainak ismerete, programkészítési és menedzselési ismeretek, iskolai szociális munka gyakorlatára vonatkozó jogszabályok ismerete, gyermek- és fejlődéslélektan, szolgáltatások és elérhetőségük, ügyintézési és ellenőrzési ismeretek, finanszírozási formák és lehetőségek, kutatási módszertan.

A mai amerikai iskolai szociális munka szempontjából két tényezőt kell figyelembe venni, különösen a jövő tervezésekor. Az egyik az oktatási reform-mozgalom, amely a 80-as évek óta tart, a másik: azok a riasztó tények, amelyek a gyerekek és ifjúság életkörülményeit meghatározzák. Az iskolareformok elsősorban az oktatás színvonalával, a tanítási nap, illetve az iskolaév hosszával, a kevés házi feladattal és a pedagógusok alacsony bérével foglalkoztak. Ugyancsak sokszor került elő az iskolai hiányzások és a viselkedés kérdése, valamint a mozgáskorlátozottak és fogyatékosok iskoláztatása, a kisebbségek kérdése. Ezek a viták azonban döntően elméletiek, akadémikusak voltak.

Ha tekintetbe vesszük az „eredményeket”, akkor ijesztő adatokat kapunk a sikertelen gyerekekről, akikből sikertelen felnőttek lesznek. Az állami szociálpolitika, a gyerekekre fordított pénz jóval alatta marad a fejlett országokban ismert arányoknak, és az E-gyesült Államok az egyetlen fejlett ország, ahol mai napig sincs családi pótlék, a gyermekszegénység pedig eléri a 20%-ot, ami kétszerese a jóléti államokénak. Ebből a szempontból tekintve az iskolai szociális munka jelentősége, egyértelmű, és az is, hogy miért tekintik a szakemberek annyira fontosnak a jól képzett, érzékeny és a környezettel, közösséggel kapcsolatra kész iskolai szociális munkát alapvető fontosságúnak. A Clinton kormányzat nagyon hangsúlyosan változtatni akar az egészségügy mellett az iskolarendszer, a szociális szolgáltatások színvonalán és hozzáférhetőségén is. Ez nem egyszerű, mert a Magyarországon is ismert érvek, hogy ugyanis a „rendes szegényeket és lecsúszó középosztályt kell elsősorban megsegíteni”, ott is ismerősen csengenek, és komoly vitákat, indulatokat váltanak ki. Nem kétséges azonban, hogy ha ezek a reformok sikeresek lesznek, az 10-15 év alatt jelentős életminőség- és ezáltal életszínvonal emelkedést is jelenthet az egész amerikai társadalom számára.

(Ezúton mondunk köszönetet Isadora Hare-nek, aki hozzájárult, hogy a Sri Lankában rendezett Szociális Munkás Világ kongresszuson elhangzott előadását felhasználjuk.)

H.M.

Szociális munka az iskolában

Az iskolai gyermekvédelemről

Az iskola helyéről és szerepéről, a pedagógus és a pedagógia feladatairól számtalan jó és kevésbé jó vita folyt a XX. században nálunk és másutt is.

A gyermekvédelem és - megelőzés a családban és a szűkebb-tágabb közösségekben megy végbe, ahol a közösségről alkotott felfogás is sokat változott, és ma helyi társadalom elnevezéssel ismét – szerencsére – felértékelődőben van. Ezen belül az iskola mindig kiemelkedő helyet foglalt el. Ez a szerep abból a tényből is fakad, mindazon túl, amit az iskola oktató-tanító-nevelő szerepén értünk, hogy az iskoláskorúak napjaik jelentős részét az iskolában töltik. Ennélfogva bármennyi vitának is voltunk e témával kapcsolatosan tanúi, meg kell állapítani, hogy az iskola aktív közreműködése a gyerekek szocializációja szempontjából alapvető. Különösen, ha tekintetbe vesszük, hogy a pedagógusok többsége úgy érzi, képzettsége, szaktudása alapján szakmaszerűen is ért a neveléshez. Ennek a kérdésnek a részletes tárgyalása nem ennek a lapnak és lapszámnak a feladata, de a gyermekvédelem, és jelen esetben az iskolai gyermekvédelem vonatkozásában feltétlenül az. Azt nem vitatja senki, hogy az iskolák és a pedagógusok ma nem tudnak megfelelni annak a kihívásnak, amit az iskolában felmerülő szociális, nevelési, lélektani problémák tömege jelent. Ennek számtalan oka van a képzés rendszerétől, szemléletétől kezdve, a szakmai struktúrán, a pedagógia vitatható primátusán át a hihetetlen mértékben megnövekedett és megnehezült problémahegyig, nem is említve a hiányzó, szakmákat, intézményeket, szolgáltatásokat és az említett helyi társadalom aktív együttműködését.

Történetileg az iskola, mint önálló gyermekvédelmi tevékenységet folytató intézmény, és mint a család és a hatóság (hivatal) illetve a társadalmi szervezetek közötti közvetítő jelent meg. Tradicionálisan az első forma az iskolahigiéniai feladatok ellátása volt, korabeli kifejezéssel. (1. Csorna Kálmán: A szociális gyermekvédelem rendszere, 1929.) Ez a szélesan értelmezett tevékenység a testi és a lelki egészséget egyaránt fontosnak tartotta, így például a serdülőkor problémáit mind szomatikus – hirtelen növekedés, gyenge izomzat, idegrendszer – , mind lelki vonatkozásokban – családi konfliktusok, csoportdinamikai kérdések – megvizsgálta. Figyelemmel volt ugyanakkor az iskolaépület fekvésére, tisztaságára, a padok alkalmasságára, az egészséges vízszolgáltatásra, az iskolafürdő, játszótér milyenségére is, de még a tankönyvek betűnagyságát is vizsgálta. A szellemi túlfeszítés elkerülése, a tanórák hossza, kezdési és befejezési időpontja, a házi feladatok, a tornaórák, a szabadidős foglalkozások milyensége is az iskola-egészségügyhöz, ezen keresztül a gyermekvédelemhez tartozott fogalmilag. Az alkohol- és dohányzástól való megóvás kiemelt szerepet töltött be – érdekes, hogy az utóbbi években ez nálunk teljesen eltűnt, miközben a kevésbé fenyegető drogprevenció állandó téma, ami persze nem kisebbíti ez utóbbi fontosságát, de arányvesztésnek látszik – ami önmagán túlmutatva a fegyelem, akarat edzésének eszköze is volt. A nemi életre való felkészítésnél hangsúlyozták a az orvos-biológiai kérdések fontossága mellett az érzelmek, a felelősségvállalás és az akarat nevelését.

Ebben a korai időben a gyermekmunkától való megóvás, illetve annak korlátozása is jelentékeny feladat volt, különösen azokban a falusi iskolákban, ahol ez fokozottan fenyegetett. A dologidőre való felmentést Bajorországban, Ausztriában már a korai években

miniszteri rendelettel tiltották: A pályaválasztás is gyermekvédelmi feladat volt, Ausztriában például már 1922-től. Németországban a háztartási ismeretek és ezen belül kiemelten a csecsemő- és gyermekgondozás oktatása is ebbe a körbe tartozott.

Már a század első évtizedeiben felmerül a beteg, fogyatékos gyerekek védelme az iskolában, illetve képzésük speciális gyermekvédelmi vonatkozásai.

Nyilvánvalóan elkülönültek a gazdasági, testi problémák a szellemilelki-erkölcsi kérdésektől. Nem véletlen, hogy a napközi, a gyermeknyaraltatás, az iskolakönyvtár mind gyermekvédelmi funkciót is ellátó szolgáltatások voltak deklaráltak. A pedagógusok részt vettek a német rendszerben az ifjúságjóléti hivatalok munkájában, meghívás alapján, szavazati joggal. A javítónevelésre javaslatot tehetett az iskola is, amit nem sírunk vissza, hiszen a javítóval való fenyegetés nem éppen épületes formája volt még a hatvanas években is a „nevelésnek”. Ugyanakkor az iskolai vélemény kikérése fontos eleme volt és maradt a javítóintézeti nevelésbe kerülésnek, ha ma sajnos legtöbbször formálisak is e vélemények, ha egyáltalán megszületnek. A német gyakorlatban a tanító, tanár, orvos, lelkes más városi szakemberekkel együtt szociális bizottmányt alkot a nagyobb iskolákban, hogy az odajáró gyerekek gondjait orvosolni tudja.

Az 1929-ben. megjelent könyv hiányolja a pedagógusok anatómiai, pszichológiai, kriminológiai, patológiai (értsd a devianciák ismeretét) felkészítését csakúgy, mint a szociális kérdések, a gyermek- és ifjúságvédelem elméleti és gyakorlati oktatását. Ezt a hiányt többé-kevésbé azóta is érezzük, és valódi indokát nem találjuk, hiszen a háború utáni évtizedek iskolai gyermekvédelmében mindezek a prevenciós és kríziskezelési technikák Magyarországon is megtalálhatók voltak, a Németországból átvett iskolanővéri szolgálat keretében, vagy amellet. A sokféle szemléleti váltás, a szakmai kompetencia tisztázatlanságai, az ágazati besorolás, a politikai-ideológiai zavarok nem tettek jót az iskolai gyermekvédelem ügyének, és mára a gyermekvédelem egész válságának részeként értelmezhetjük azt a tisztázatlan és jelenleg feloldhatatlan kérdéshalmazt, amit e fogalom takar. Segíteni szeretnénk az elméleti tisztázásban, kérdések megfogalmazásában és szívesen vesszük a véleményeket, megoldási kísérletek, sikeres, vagy sikertelen próbálkozások leírását, melyeknek örömmel adnánk helyet.

Meggyőződésünk, hogy az iskolai gyermekvédelem a jövőben is kiemelkedő szerepet fog betölteni, mint lehetőség, de ennek formáit és tartalmát újra kell fogalmazni, illetve meg kell pontosan határozni kereteit, szakmai hovatartozását, a szükséges ismereteket és lehetséges kapcsolódási pontokat más intézményekhez, szolgálatokhoz, szolgáltatásokhoz és mindenekelőtt a családokhoz. Az elmúlt két évtized nemzetközi tapasztalatai ugyanis azt mutatják, és ebben Magyarország sem látszik kivételnek, hogy a családok aktív részvétele nélkül nem lehet hatékony gyermekvédelmi munkát végezni. Ehhez sokféle, nálunk még meg sem tapasztalt szakmai kudarc, túlgondozás, pénzhiány és soha ki nem elégíthető forrásigény, az emberi jogok tudatosodásnak és érvényesíthetőségének növekedése mind hozzájárult. Ebben a kérdésben különösen jelentős előrelépést kell tennünk, mert a partneri viszony megteremtése, a szülők és gyerekek igényeinek, kívánságainak meghallgatása és lehetőség szerinti teljesítése nélkül ez a tevékenység is biztos kudarcra van ítélve. Ehhez azonban az is szükséges, hogy a hazai szakemberek magabiztosan, szakmai és személyes érzelmi biztonsággal felvértezve foglalkozhassanak a felmerülő kérdésekkel, valamint, hogy legyen módjuk szelektálni a problémák között azon az alapon, hogy ki tudná a legjobban, a leghatékonyabban megoldani az adott kérdést.

Ez álomnak tűnik, de rajtunk is múlik, hogy lesz-e belőle valóság.

Herczog Mária

Szociális munka az iskolában

Az iskolai gyermekvédelem szakmai szabályai az Egyesült Államokban

1. Az iskolai szociális munkásnak elkötelezettséget kell tanúsítani a szociális munka értékei és etikája iránt, és az Amerikai Szociális Munkás Szövetség elfogadott szakmai sztenderdjeit, valamint etikai kódexét be kell tartania. Ezek a következő területekre terjednek ki:

- az alapvető emberi jogok tiszteletben tartása, beleértve az emberek jogát a különféle szolgáltatások igénybevételére
- a szakmai és emberi kockázat bizonyos fokú kockázatának vállalása és a szakmai ítéleteken és döntéseken alapuló cselekvés
- az állandó változás tényének felismerése, aminek következményeképpen az iskolai szociális munkásnak ahhoz, hogy naprakész legyen, követnie kell az elméletben, gyakorlatban és a szociálpolitikában bekövetkezett változásokat

Mint a helyi oktatási intézmények dolgozója, köteles figyelemmel kísérni a szövetségi, állami és helyi törvényeket, rendeletváltozásokat csakúgy, mint a szakma fejlődését.

2. Egy többszakmájú team tagjaiként vagy vezetőiként fel kell kutatniuk a helyi ellátórendszer és a helyi társadalom valamennyi mobilizálható forrását, amely a családok és gyerekek javára fordítható.

3. Az iskolai szociális munkás továbbképzésekkel és segédanyagok kidolgozásával segítse az iskola, a társintézmények dolgozóit, amelyek elősegítik a minél magasabb színvonalú segítségnyújtást és együttműködést. Ez a megelőzés, beavatkozás és gyógyítás valamennyi elemét tartalmazza, amivel hozzájárul a gyerek jobb iskolai teljesítményéhez.

4. Hatékonyan és jól szervezetten kell dolgozni, különös tekintettel az állandó létszámhiányra és a nagyszámú problémás gyerekekre.

5. Elegendő adattal kell rendelkezni ahhoz, hogy a tervezés, irányítás, és az értékelés lehetséges legyen.

6. Meg kell tudni nevezni a szükségét szenvedő csoportot, gyerekeket, és az ehhez feltételként szolgáló vizsgálatokat, felderítést. Ez a helyi szervezetekkel, ellátókkal, a lakosság képviselőivel, a gyerekekkel és családjaikkal való folyamatos kapcsolattartást jelent

7. A szociális munkásnak ismernie kell azokat az objektív vizsgálati eszközöket, amelyek lehetővé teszik az ellenőrzést és értékelést, valamint a szükséges jelentések megírását

8. A feltárást követően olyan beavatkozási tervet kell készíteni, amely a legadekvátabb, de ha az optimális beavatkozás nem lehetséges, akkor alternatívákat kell kidolgozni a kevésbé rossz megoldások figyelembevételével, amely a gyerek iskolai előmenetelét szolgálja.

9. Az iskolai szociális munkás ismeretei más jellegűek, mint az oktatásban dolgozóké, illetve a helyi vezetőké, ezért törekednie kell, hogy az általa feltárt igényekre szakmai megoldások, például új szolgáltatások, ellátások jöjjenek létre.

10. Az iskolai szociális munkásnak biztosítani kell, hogy a gyerekek és családjaik olyan ellátást kapjanak, amely tekintetbe veszi etnikai, kulturális, vallási hátterüket, és kellő érzékenységgel reagál ezen igényekre, támaszkodva a gyerek és a család meglévő készségeire, ismereteire.

11. A munkának a gyerek megerősítésén kell alapulnia, ennek érdekében maximálisan aktivizálni kell a tervezési fázisban és a későbbiekben is. Segítenie kell abban, hogy a gyerek és családja ismerje meg és aktívan tudja használni a közösség formális és informális forrásait

12. Biztosítani kell az adatok és a magánélet maximális védelmét.

13. Az iskolai szociális munkában meg kell tanulni a mediálás és konfliktuskezelés különféle technikáit, hogy a gyerek iskolai problémái megoldódhassanak.

14. Az iskolai szociális munkásnak a gyerek és családja érdekében képviselőt kell vállalnia.

Szociális munka az iskolában

Az iskolai szociális munka megvalósítása a Gesamtschule Volksgartenben

A Gesamtschule Volksgarten szociálpedagógusa, Karin Wagner az 1990/91-es tanév kezdete óta dolgozik az iskolában. Munkájával segítséget kínál a tanároknak, diákoknak és a szülőknek a nevelési, tanulási nehézségek és a magatartási zavarok megoldásában. Ebben az iskolában nélkülözhetetlen ez a tevékenység, mert a tanárok és diákok a nap nagy részét itt töltik. Az iskolai szociális munka főként az 5-6. évfolyamos (10-11 éveseknek felel meg) hallgatókra összpontosít, hiszen ők azok, akiknek még ismeretlen és szokatlan lehet ez az iskolatípus, a követelményrendszer, a környezet, az osztálytársak és a tanárok. A mönchengladbach-i Gesamtschule Volksgartenben két és fél éve folytatnak iskolai szociális munkát. Az iskola szociálpedagógusának feladatai a következőképpen foglalhatók össze:

1. Tanácsadás tanulóknak, szülőknek és tanároknak
2. Tantárgyfüggetlen fejlesztő foglalkozás (FUA)
3. „Egésznapos kínálat”-szakkör
4. Kapcsolat iskolán kívüli intézményekkel
5. Konferenciákon való részvétel
6. A „Nagy Team”-mel és a Tanácsadó Team-mel való közös munka
7. Továbbképzés
8. Tereptanári feladatok
9. Egyéb feladatok

Tanácsadás tanulóknak, szülőknek, tanároknak

Tanácsadás diákoknak

Ebben az iskolában az iskolai szociális munka kiemelkedő területévé a tanácsadás, a pszichoszociális támogatás, illetve a krízisintervenció vált.

Nagy az igény az iránt, hogy az iskolán belül, semleges helyen, megtorlástól való félelem nélkül és a tanórától elszakadva egy beszélgetőpartnert lehessen találni.

Nagyon sok tanuló magától kezdeményez beszélgetést. Egyedül vagy kis csoportokban jönnek különböző gondokkal és szükségletekkel, jó részük a szülői házban kialakult súlyos konfliktus miatt keresi fel a szociálpedagógust. A diákok bármikor fordulhatnak a szociálpedagógushoz segítségért. Egyes esetekben a tanárral történt egyeztetés után, a tanóra ideje alatt is beszélgethetnek a szociálpedagógussal. A gyerekek túlnyomó része a következő problémákkal keresi fel a szociálpedagógust:

- nem érzi jól magát az iskolában vagy az osztályban
- igazságtalanság éri
- segítséget kér a közeledő osztálykonferencia miatt
- magánéletbeli problémája van
- a közte és társai között kialakult viszályt szeretné elsimítani.

Ezeket a problémákat nem lehet izoláltan kezelni, a szociális kontextust figyelembe kell venni.

A beszélgetésben első helyen áll a gyerek elfogadása a problémájával együtt. Ebből adódik, hogy a konfliktusának összefüggéseit számára is érthetővé tenni, önismeretét erősíteni kell, és a humanisztikus pszichológia felfogására építve vele együtt kell utakat és lehetőségeket keresni. Első lépésben ez a gyerek konfliktusmegoldó képességének fejlesztését jelenti, tehát azt is, hogy a konfliktuspartnerével (osztálytársak, szülők, tanárok) egyedül is beszélni tudjon.

Ha ez az út nem lenne lehetséges, akkor az összes érintettel közös beszélgetés a legjobb megoldás az esetek többségében.

Időnként visszajelző beszélgetésekre is sor kerül (osztályfőnökökkel, szaktanárokkal, szülőkkel vagy más beszélgetőpartnerekkel), ahol a titoktartás mindig érvényesül.

Az egyszeri egyéni beszélgetések mellett – melyek a „konfliktus-megbeszélés-feloldás” séma szerint épülnek fel, egy hosszabb időtartamra vonatkozó, egyéni esetkezelés is zajlik (függetlenül a FUA egyéni esetkezelésétől). Maguktól keresték az alkalmat a beszélgetésekre azok a gyerekek, a kiknek érzelmi „háztartásukban” hátrányuk van, melyeket e kapcsolat által valamennyire kiegyenlíteni próbálnak. Azok a gyerekek is felkeresik a szociálpedagógust, akik a teljes „orientáció-nélküliségben” kilátástalanságban stabilizálást és támogatást igényelnek. Ezek az egyéni esetkezelések napi vagy heti rendszerességgel néhány héttől több hónapig tarthatnak. Keresik a tanulók a beszélgetési alkalmakat, ha közeleg az őket érintő osztálykonferencia, vagy éppen a konferencia után vannak. A tanulók túlnyomó többségénél a családi helyzet a beszélgetés témája, és az iskolában egymás között és a tanár-diákok között fellépő nehézségek.

Tanácsadás szülőknek

A gyerek és/vagy a tanárok ajánlása miatt veszik fel a szociálpedagógussal a szülők a kapcsolatot. Telefonon vagy személyesen, az iskolában vagy a gyerek otthonában történnek ezek a beszélgetések. A kapcsolatfelvétel a-lapját mindenekelőtt a gyerekekkel kapcsolatos nevelési és magatartási nehézségek képezik, s csak többszöri beszélgetés után kerülhet sor a tulajdonképpeni családi problémák megbeszélésére.

A beszélgetésekből kialakult az igény egy összefoglaló iránt, mely a különböző pszichoszociális területek információit tartalmazza.

A szülőkkel folytatott beszélgetések célja lehet más szociális szolgáltatásokhoz való közvetítés is. Különleges esetekben a szociálpedagógus elkíséri ide a családot.

A szülőkkel való beszélgetések további témái a szülők-tanárok, a tanárok-diákok és a tanulók egymás között felmerülő problémái voltak. A szülők időkorlátai miatt a tanítási időn túl is vannak ilyen beszélgetések.

Tanácsadás tanároknak

A tanárokkal való kapcsolatot az iskola igen sokféleképpen alakítja, a kollégák szoros időbeosztása miatt. A tanárok általában akkor keresik fel a szociálpedagógust, ha egyes tanulókkal nézeteltérésük támad. A szociálpedagógussal közösen próbálják az okokat és a lehetséges megoldásokat megtalálni. Beszélgetésekre alkalom adódik a folyosón, az osztály felé vezető úton, a tanítás előtt és után, a szünetekben az udvaron, a tanáriban, este telefonon

vagy előre megbeszélte időpontban az irodában. Ezek a beszélgetések a szociálpedagógus időbeosztásának flexibilitásával jöhettek létre.

Karin Wagner tapasztalatai szerint a tanárokkal való együttműködés igen gyümölcsöző. A beszélgetések témái a következők voltak: a tanulók és nehézségeik, hospitáció kérése az osztályban, a szülők tanárokkal és szociálpedagógussal, részben a gyerek és/vagy az igazgatóhelyettesek részvételével történő közös beszélgetésének előkészítése, osztálybeszélgetések előkészítése és ezek levezetése. A tanárokkal együttműködve zajlanak a Sonderschule-ba (kisegítő iskolában) való áthelyezések. A szoros együttműködés osztályfőnökök, igazgatóhelyettesek, szülők, az Iskolapszichológusi Szolgálat és a Sonderschule között elengedhetetlen. (Mint látható, az Iskola-pszichológusi Szolgálat az iskolától függetlenül működik.)

Tantárgyfüggetlen fejlesztő foglalkozás (Fachunabhängiges Förderangebot: FUA)

Az iskola szociálpedagógusának legfontosabb tevékenysége a tanulók oktatáson kívüli fejlesztése. A Fachunabhängiges Förderangebot – FUA célja a tanulási és koncentrációs nehézségek megszüntetése. Ezzel együtt a szociális viselkedést és a tanulási motiváltságot is javítani lehet. Nem csupán a szociális, viselkedésszerű és tanulási problémák feldolgozása a feladat, hanem a szociális légkör változásának elősegítése és a tanulók személyiségének erősítése. A FUA keretében a szociálpedagógus kis csoportokban, maximum hat gyerekkel foglalkozik. A gyerekek a tanár javaslatára és/vagy a szociálpedagógus hospitálás alatt kialakított véleménye alapján kerülnek be a csoportba. A csoportoknak heti egy alkalommal van FTJA-foglalkozása, tanórán kívül.

A FUA-n résztvevő gyerekek első alkalommal meghívót kapnak erre a foglalkozásra. Legtöbbször megbeszélik, mit is jelent ez a foglalkozás, milyen kölcsönös elvárásaik lehetnek. A csoportban való részvétel feltétele a titoktartás, hogy ugyanis egymást és egymás titkait nem adják ki a csoportból. Ez bizalmat teremt, és mindenkinek védelmet nyújt. A két és fél év alatt eddig ezt a diákok mindig akceptálták és betartották.

Karin a tanároktól rövid felvilágosítást kér a tanulókról és hospitál az osztályokban, s a folyó tanév ideje alatt visszajelzéseket ad a tanuló fejlődéséről. A tanulókkal végzett munka közben szerzett tapasztalatok alapján kerül sor a szülőkkel való beszélgetésre. A csoportfoglalkozásokat és a tanácsadó beszélgetéseket nem szabad izoláltnak tekinteni. Minden FUA-órának keretet ad egy alapos előkészület és levezetés, ami az óra lefutására és az abból nyert ismeretre összpontosít.

A foglalkozások tartalma különböző. Az első helyen mindig a gyereket leginkább foglalkoztató aktuális szituáció áll (örülnek neki, ill. megterheli őket). Ezt az alkalomtól és problémától függően koncentrációs tréning, szerepjáték, interakciós játék, lazítás begyakorlása stb. követi.

A csoportmunka célja a személyiség stabilizálása, az önismeret erősítése, önuralom a feltűnő viselkedési módoknál és az ezekkel való belső személyes munka. Az egyéni esetkezelés ebben a kontextusban lehetővé teszi a nehézségek (pl. rendszertelen iskolalátogatás) célzott, individuális feldolgozását.

Egésznapos kínálat

Ebben a programban az iskolában a szabadidős tevékenységek tervezése és szervezése mellett az iskolai szociális munkának jelentős részét képezik. A tevékenységszervezés két nagyobb csoportra bontható: „nyílt kínálat”-ra és szakkörökre.

„Nyílt kínálat”

A „nyílt kínálat” a háromnegyed órás ebédszünetben van. Ekkor kikapcsolódási lehetőségeket biztosítanak a tanulóknak, akik naponta, kedvüktől függően más-más kínálatot kereshetnek fel. Kínálatok: asztalitenisz, könyvtár, udvari és társasjátékok, disco, teaház.

A „nyílt kínálat” ideje alatt állandóan megtalálható a szociálpedagógus a könyvtárban, itt biztosan el lehet őt érni. Gyakran zajlanak itt rövid beszélgetések és időpont-egyeztetések.

Szakkörök

Minden kedden kétórás szakkörök vannak, melyeket tanárok, szülők és a szociálpedagógus vezetnek. A következő lehetőségek közül lehet választani: iskolaújság szerkesztése, foci, asztalitenisz, agyagozás, modellezés, főzés, sakk, „álomutazás” (relaxáció), hoki, dzsesszklub, kézilabda, programozás, fotózás, iskolakert, társasjáték, bábozás.

A diákok minden félévben szakkört változtathatnak. Az 5. és 6. évfolyamnak egy szakkör látogatása kötelező.

Projektek

A szociálpedagógus az iskola öt tanárával közösen készítette elő a projektet. Az „iskola nyitása” címen vette fel a didaktikai vezető és a szociálpedagógus a kapcsolatot a Romboy-Senioren-Zentrum – Időotthon – munkatársaival és lakóival, azzal a céllal, hogy a szakkörökhöz segítőköt találjanak. Ez végül nem valósult meg, de az idősök meglátogatták az iskolát, s a különböző szakkörök az otthonukban örvendeztették meg az időseket, különböző játékokkal és ajándéktárgyakkal.

Büfé

Az iskola büfét teljes egészében a szülők látják el. Kezdetben a szülők és a szociálpedagógus azon fáradoztak, hogy egy új szervezeti formát hozzanak létre; felelősöket találjanak, akik a különböző feladatok szervezését átveszik (árubeszerzés, szülők beosztása stb.) A szociálpedagógus csak közvetítőként dolgozik a szülők és az iskola között. Ez a feladata természetesen csak átmeneti, amint lehet, elhagyja a csoportot.

Kapcsolat iskolán kívüli intézményekkel

A tanácsadói gyakorlatból fejlődött ki az igény információs anyagok gyűjtése és az iskolán kívüli intézményekkel való kapcsolatépítés iránt. Ezek az anyagok a tanácsadó irodák szórólapjai, a mönchengladbachi, vierseni, düsseldorfi pszichoszociális praxisról szóló segédkönyvek, a szakma adatbázisai. A legszorosabb kapcsolat a mönchengladbachi Iskolapszichológusi Szolgálat pszichológusaival alakult ki. Gyakori a kapcsolat a Szociális Szolgálat munkatársaival, Mönchengladbach és Viersen Ifjúsági Hivatalával és a Tanácsadó és Diagnózis Központtal. Néhány alkalommal volt kapcsolat a következő intézményekkel:

Gyermekvédő Szövetség, Gyermek- és Ifjúságpszichiátriai Ambulancia, Munkaügyi Hivatal, Pályaválasztási Tanácsadó, Foszfátliga (hiperaktív gyermekeknek létrehozott információs iroda), Tanácsadó Iroda Nőknek, különböző betegségleyező pénztárak, Drogtanácsadó, különféle önségítő csoportok szülőknek és gyerekeknek, Országos Adatfeldolgozó és Statisztikai Hivatal, Munkaügyi és Szociális Minisztérium, Szociálpedagógiai Továbbképző. (Mint látható, van lehetőség a problémák megfelelő helyre való közvetítésére.)

Részvétel a konferenciákon

Rendszeresen részt vesz a szociálpedagógus a tanári értekezleteken, s más megbeszélésen is, ahová meghívják. Az osztályfőnökök, szülők vagy tanulók kérésére jelen van az „osztályértekezleteken” (szülői értekezet, osztályfőnöki óra). Előtte minden esetben összeülnek az érintett tanárok, hogy megbeszéljék, milyen pedagógiai intézkedést kíván meg az eset. Az „osztályértekezletekből” nőtt ki az igény, hogy egyes tanulókat gondozni, a szülőkkel beszélgetni, és/vagy iskolán kívüli intézményekkel fel kell venni a kapcsolatot.

Együttműködés a Tanácsadó Teammel és a Nagy Teammel

Tanácsadó Team

A team-be két tanácsadó tanár tartozik. Munkájuk középpontjában a pályaválasztási tanácsadás és a problémaszituációban történő tanácsadás téma áll.

A tanácsadás iránti igénnyel először az osztályfőnököket kereshetik meg a gyerekek, de problémájukat tovább vihetik. A tanácsadó tanárokat heti két meghatározott időpontban, illetve megbeszélés szerinti időben lehet elérni. A két tanácsadó tanár két és fél éve, a szociálpedagógussal egyidőben kezdte meg munkáját, így közösen alakították ki munkájukat, ekkor tisztázták és definiálták a kompetencia határokat. E folyamat és a tanulókkal kapcsolatos tapasztalatok megbeszélése (esetmegbeszélés) a heti kétórás team-ülések témája.

Nagy Team

A Tanácsadó team munkája mellett heti egy órában összeül a Nagy Team is. A Nagy Team tagjai a tanácsadó tanárok, a két igazgatóhelyettes, a didaktikai vezető és a szociálpedagógus. A megbeszélések témái: fejlesztések és a sajnálatos aktualitások (vandalizmus, dohányzás, erőszak stb.).

Továbbképzés

A szociálpedagógus mindig a személyiségével dolgozik, ezért rendkívül fontos, hogy folyamatosan fejlessze önmagát és továbbképzéseken, tanfolyamokon vegyen részt. A szociálpedagógusnak – mint bármely más segítő szakmában dolgozó embernek – elengedhetetlenül szüksége van a szupervízióra.

Tereptanári tevékenység

A szociálpedagógia és a szociális munkás stúdium hallgatóitól különféle gyakorlatokat követel meg. A Fachhochschule Niederrhein-nel való együttműködés keretén belül a Ge-

samtschule Volksgarten gyakorlóhelyet kínál fel az ott tanuló hallgatóknak, akinek az iskola szociálpedagógusa a tereptanára.

Egyéb feladatok

Szükséges volt az iskolai szociális munkát az iskolában intézményesíteni, egy saját irodát berendezni. Ez az iroda az adminisztráció elvégzése mellett lehetővé teszi a csoportfoglalkozásokhoz és az egyéni beszélgetésekhez elengedhetetlen kedvező környezetet. Az iroda ezenkívül különféle anyagok gyűjtőhelye is, ahonnan a tanárok többféle témakörhöz kaphatnak segédletet (szexuális visszaélés, drog, beszélgetésvezetés és technikák stb.).

Az ismertetett iskolai szociális munka egy konkrét példa az iskolán belüli szakszerű tevékenység megvalósulására a jóléti társadalomban.

Majtán Olga

Szociális munka az iskolában

Az oktatás jövője és az európai kihívás

A 70-es évektől kezdve az európai országok gazdasági együttműködése mellett mind nagyobb szerepet kapott a kulturális, a tudományos élet és az oktatás integrációja. Napjainkban, mikor sok szó esik hazánknak az Európai Közösséghez való csatlakozásáról, a most megjelent tanulmánykötet hozzásegítheti az olvasót a nyugat-európai tapasztalatok megismeréséhez és a magyar oktatásfejlesztési irányainak kijelöléséhez.

A Halász Gábor által szerkesztett összeállítás a nyugat-európai integráció gazdasági és politikai okainak ismertetésével indul. A gazdasági fellendülés, majd az azt követő gazdasági válságok, Japán és az Egyesült Államok gyors technikai fejlődése, Nyugat-Európa lemaradása vezetett a szorosabb együttműködés új területeinek felfedezéséhez. Mindez természetesen a kutatás és az oktatás kapcsolódási területein, az egyetemi oktatásban jelentkezett elsőként. Ennek nyomán egyensúlyba kerültek a piaci, a szakmai és a politikai kontroll-mechanismusok a felsőfokú oktatás követelményrendszerében. A változások lassanként kihatottak az oktatáspolitikára is, ami a közoktatás alacsonyabb szintjeinek működését is befolyásolta. Az állami szabályozást felváltotta a piaci szabályozás, s a hatékonyságnak és mozgékonyágnak egyre nagyobb szerepjutott. Ennek következménye az új oktatást finanszírozó rendszerek megjelenése, valamint az oktatás tartalmának, a tartalmi szabályozásnak a változása, a központi tantervelméleti szabályozásokat felváltotta a deregulációs, eredménycentrikus, azaz az állami vizsgarendszerrel ellenőrző oktatáspolitikai.

A kötet oktatáspolitikai, stratégiai elemzések mellett ismerteti a gyermekek és az iskoláztatás jogait, mint alapvető emberi jogokat, valamint áttekintést ad a nyugat-európai pedagógusok helyzetéről, társadalmi és anyagi elismertségéről. Külön cikk szól a francia iskolarendszerről, amely egyrészt leginkább megőrizte nemzeti jellegét, másrészt a legnyitottabb az idegen kulturális hatásokkal szemben – így példaértékű lehet a magyar oktatási rendszer átalakításánál.

(Szerk. Halász Gábor. Budapest, Educatio, 1993)

A család éve

Családok, gyermekek, balesetek

Felnőttek felelőssége

Sajnos az elmúlt években a fiatal korosztály fokozott veszélyeztetettségéről, szükséges védelméről több volt a szó, mint a tett. Biztonsági programok jöttek és mentek, tervek, akciók készültek és hulltak hamvukba. Forint milliók nem érték el azt a hatást, amire szánták őket. S közben – a motorizáció fokozódásával – a közlekedés egyre szedte teljesen vagy részben vétlen áldozatait.

Évente átlagosan kétszáz család siratja tizennyolcadik születésnapját meg sem ért gyermekét, s jóval többen vannak, akik életük végéig ápolhatják-gondozhatják egyetlen szempillantás alatt ép-egészségesből örökre mozgásképtelenné vált gyermeküket. Évről évre mintegy negyven gyerek nem érheti meg a hatodik életévét, mert meghal egy felnőtt által irányított gépkocsiban, vagy egy felnőtt hibájából elgázolták. Sok tragédiát látott közlekedési rendőrök a megmondható: a felnőttek baleseteivel, a szétroncsolt emberi tetemekkel szemben egy idő után immúnissá válnak; a gyerekek tragédiái azonban még sok évtizedes gyakorlat után is mélyen megrázzák őket.

Tények és tévhitek

Balesetekben meghalt személyek száma			
Év	Életkor		
	6 éves korig	7-14 év	15-18 év
Járművezetők			
1987.	2	17	55
1988.	1	13	58
1989.	2	12	53
1990.	2	16	78
1991.	0	10	38
1992.	0	13	42
Útasok			
1987.	13	15	26
1988.	19	8	47
1989.	22	34	40
1990.	19	24	61
1991.	26	33	58
1992.	16	16	78
Gyalogosok			
1987.	20	23	14
1988.	17	22	17
1989.	16	23	27
1990.	17	29	19
1991.	13	11	19
1992.	9	20	14

Balesetekben megsérült személyek száma			
ÉV	ÉLETKOR		
	6 éves korig	7-14 év	15-18 év
Járművezetők			
1987.	39	580	1597
1988.	27	655	1758
1989.	31	703	2056
1990.	28	793	2259
1991.	40	646	1718
1992.	44	594	1656
Utások			
1987.	372	735	1166
1988.	466	850	1330
1989.	491	994	1600
1990.	576	1047	1907
1991.	566	932	1561
1992.	507	919	1748
Gyalogosok			
1987.	331	983	302
1988.	336	880	337
1989.	349	993	351
1990.	375	921	506
1991.	341	839	440
1992.	319	793	426

A két táblázat tanulmányozása során egyrészt megállapítható: a motorizáció fokozódásával együtt nem növekszik a járművezetőként és gyalogosként meghalt, ill. megsérült fiatalok száma. Másrészt az is kitűnik – s ez igen kedvezőtlen jelenség –, hogy olykor számokban is mérve, de relatíve mindenképpen, egyre többen halnak és sérülnek meg utasként a közúti közlekedésben. (A személygépkocsiban meghalt gyermekek részaránya az összes 14 év alatti közúti áldozat számához viszonyítva – az utóbbi időszakban 33-ról 63 %-ra nőtt!)

A felnőttek, körükön belül a szülők felelőssége a gyermekbalesetekben vitathatatlan. S mivel a gyermekek leggyakrabban olyan gépkocsikban halnak vagy sérülnek meg, amelyeket a szülők vezetnek: e problémáról külön is szólni kell.

A balesetek zöme kellő előrelátással megelőzhető volna. Ez egyrészt a potenciális veszélyhelyzetek, előrelátását jelenti. Másrészt ebben segítene az is, ha tudomásul vennénk néhány alapvető és az ember által befolyásolhatatlan biológiai és fizikai- törvényt. Például azt, hogy ha egy gépkocsi viszonylag alacsony, 50 km/h sebességgel ütközik egy akadállyal, akkor az e járműben bekötetlenül utazó 15 kg súlyú gyerek magatehetetlenül, mintegy 3800 kilopond erővel vágódik neki az utastér valamely szilárd részének... De ugyanígy nem ártana tudnunk, hogy a gyerekek nagyon sérülékenyek, náluk a fejsérülés sokkal gyakoribb és veszélyesebb, mint a felnőtteknél. A gyenge nyak még normál autózási körülmények között sem mindig tudja biztonsággal megtartani a fejet.

Ezzel szemben az emberek jelentős része – a civilizáltság függvényében változó számarányban a lakosságon belül – tévesen azt hiszi: őt nem érheti baleset, sőt az általa nevelt hozzátartozókat sem. Ezt igazolja vissza többnyire korábbi élettapasztalata.

Ezért úgy véli, hogy a védelmére részint előírt, részint javasolt óvintézkedések nem neki, hanem az átlagembernek szólnak, aki – e logika szerint – nála gyengébb képességű. (Minden ilyen irányú felmérés azt bizonyítja, hogy az autósok túlnyomó többsége magát a többinél különbnek tartja.) E felfogást elfogadók egy részének véleménye szerint az előírások csak azért vannak, hogy a hatalom bosszantsa alattvalóit. (Ebbéli tapasztalata nem teljesen nélkülözi a valóságtartalmat.)

A felnőttek jelentős része ahelyett, hogy önként becsatolná a kocsiban kötelező felszerelésként található biztonsági övét, nem, vagy csak akkor használja azt, amikor ő fontosnak tartja. De ugyanide sorolandó az a napi tapasztalat is, ami szerint a felnőttek nemcsak, hogy önként semmit nem tesznek a kocsiban levő gyermekek biztonságáért, de a kötelező szabályokat is semmibe veszik. A gépkocsikban meghaló gyerekek többségét azért vesztik el szülei, mert az előírások ellenére nem a hátsó ülésre ültetik őket; mert sajnálják azt a néhány ezer forintot a gyermek számára ajánlott biztonsági gyermekülésre.

A jelenlegi tapasztalatok siralmasak. 1992-ben pl. személygépkocsiban 927-en haltak meg és 19347-en sérültek meg. Közülük 9083-an nem használták a biztonsági övet. Ugyanebben az évben a személygépkocsik hátsó ülésein 169 ember halt meg, s közülük 7 használt övet. 4571-en sérültek meg, s közülük 110 használt övet. Ez különösen akkor figyelemre méltó, ha tudjuk: az övek használatával a sérülések foka 30-50 %-kal csökkenthető.

Nem tagadható: a baleseteknek mindig lesznek olyan áldozatai, akik –vagy akiknek hozzátartozói – semmit nem tehetnek a tragikus következmény ellen. De az ilyen tragédiák bekövetkezésének az esélye több nagyságrenddel kisebb azok esetében, akik az elemi védő-óvó szabályokat és ajánlásokat betartották, azokhoz képest, akik az ún. „sérthetlenségi mítosztól” vezérelve meg sem kíséreltek eléje menni e következmények elkerülésének.

Sürgető feladatok

Se szeri, se száma az elmúlt években a közlekedésbiztonsági szervezetektől a szülők felé kisugárzott javaslatoknak. Ezek többnyire a gyerek, mint gyalogos biztonságára koncentráltak. (Ide sorolhatók a meglehetősen gyér óvodai és iskolai nevelő programok is.) Az eredmény nem is maradt el, hiszen – mint láttuk – a gyalogosként balesetet szenvedett gyermekek száma csökkent. Most a feladat a kocsiban utazók biztonságának emelése.

Ez tulajdonképpen meglepő kellene legyen, hiszen a motorizáció hazai megindulása óta már a második olyan generáció növekszik fel, amelyik tanulmányai során semmiféle szervezett közlekedési alapismeret-oktatásban sem vesz részt. Mind a mai napig nincs alkotó párbeszéd az oktatóprogramokat fejlesztő közlekedési és a végrehajtásért tenni képes közoktatási tárca között. E téma úgy vándorolt ki, s be a sokgenerációs NAT-okba, mint levegő a huzatos szobába.

A közlekedési szabályismeret és a balesetek közötti kapcsolatot illetően egy tévhitet célszerű eloszlatni. Minden tapasztalat arra utal, hogy a Kresz-tudás és a balesetek között gyenge a kapcsolat. Pontosabban fogalmazva: van a közlekedési előírásoknak egy egészen szűk köre (mint pl. a jelzőlámpák jelzései), amelyek pontos ismerete elengedhetetlen. A szabályok többségének akkurátus befiflázása azonban mit sem ér, ha ehhez nem társul a lehetséges veszélyhelyzetekre összpontosító megelőzési technika. A balesetek szinte soha nem az előírások ismeretének hiányára, hanem néhány, nagyon egyszerű rendelkezés ilyen

vagy olyan okból való be nem tartására vezethetők vissza. Épp ezért pl. semmit nem ér, ha a gyerekek tisztában vannak a kijelölt gyalogos átkelőhelyen kijáró elsőbbségével, ha mit sem tud a feléje közeledő gépkocsik lassítási lehetőségeiről. A mai magyarországi közlekedési kultúra épp e szempontból a leggyengébb. Itt jól-rosszul immár negyed százada okítják az embereknek a szabályokat. Arról esik nagyon kevés szó, hogy mi a teendő akkor, ha a másik ezeket nem tartja be. A veszély felismerési és - elkerülési technikát nem lehet eléggé korán kezdeni oktatni.

A mai, egyre többen autóban és autóval felnövekvő gyerekek többsége egészen fiatalon volánforgató lesz, önálló közlekedési viselkedését, embertársaihoz való beállítódását döntően meghatározzák az otthonról hozott minták és tapasztalatok. Aki a veszélyektől nem félő, de azokkal számoló szülő kocsiában lett eszmélő polgár, az nagy valószínűséggel maga is ilyen mintát fog megvalósítani és továbbhagyományozni. Aki a mintául szolgáló szülőtől azt hallja, hogy tévedni emberi dolog (bár a közlekedésben ez gyakran nagyon veszélyes), az felnőtt korában is valószínűleg tolerálja embertársai hibáit. Ha viszont az apa (ritkábban az anya) magát tévedhetetlennek véli és mutatja, mindenki más hibáját saját személye elleni szándékos és durva támadásnak tekinti, annak gyereke is valószínűleg hasonló beállítódással fog viselkedni embertársaival szemben. A mai intoleránsba másságot nem tűrő, a szándékos sértést eleve feltételező légkör nem kedvez a holnap nyugodt közlekedésének.

A legutóbbi egy-két év új hazai jelensége a nálunk fejlettebben motorizált országokban már jól ismert diszkóbaesetek elterjedése. Egyre több fiatalok és ú. fiatal felnőtt lesz áldozata a csoportos szórakozás italozással, jókedvvel, (olykor kábítószerrel) eltöltött óráinak. Ezen, főként szórakozóhelyekről hazafelé bekövetkező balesetnek – nemzetközi tapasztalatok szerint – egyetlen hathatós ellenszere van csak: a szervezett alternatív közlekedés. Ez lehet busz vagy iránytaxi. Az azonban, hogy ezekben a diszkókban ki hogyan (kivel és mivel) szórakozik, az megint csak elsősorban családfüggő. A szülői felelősség tehát teljesen még ezekben az esetekben sem hárítható el.

Irk Ferenc

Szociális munka az iskolában

Dilemmák és nehézségek

Magyarországon az iskolai szociális munka az új típusú szociális szolgáltatások közé tartozik. Reményeink szerint a Családsegítő Szolgálatokhoz hasonlóan belátható időn belül polgárjogot nyer, elfogadottá válik. Gondoljunk csak arra, hogy az első családsegítő központok (szolgálatok) nem egészen tíz éve, 1985-ben kezdték meg működésüket. Azóta több mint 140 családsegítő központ működik az országban, a szociális munkásokat főiskolákon, egyetemeken képezik, a családgondozást a Szociális Törvény az alapellátások közé sorolja, megalakult a családsegítőit érdekvédelmi és szakmai szervezete, a Családsegítők Országos Kamarája. Az iskolai szociális munka esetén ilyen elterjedtségről, hálózatról még nem beszélhetünk.

Ismereteink szerint a 90-es évek elejére tehető az az időszak, amikor létrejöttek az első iskolai szociális munkát felvállaló teamek (pl. 1991-ben Debrecenben). Itt rögtön hangsúlyozni szeretnénk – elsősorban a nem szakember olvasók számára –, hogy nem a múltban kötelezően kinevezett gyermekvédelmi felelősök feladatát tekintjük az iskolai szociális munka fogalmával megegyezőnek. Természetesen a kettőnek köze van egymáshoz, de igen éles határvonalak választják el őket, melyekről az alábbiakban még lesz szó.

Az oktatási intézmények elsődleges feladata a minél magasabb szintű oktatás - nevelés. Ezt kell kiegészítenie annak a szociális érzékenységnek, mellyel partnerként válnak fogadóképessé az említett intézmények a mentálisan vagy szociálisan veszélyeztetett gyermekek helyzetének megoldására, elfogadják, hogy a gyerek környezete is a gyerekhez tartozik, és nem tudják munkájukat eredményesen végezni, ha ez a környezet nincs rendben. Kezdeményezőként is hozták létre saját iskolai szociális munkás csoportjaikat, ami jelzi, hogy tisztában vannak a növekvő gondokkal. A problémákat ma már nem lehet a többnyire segélykérő lapok kitöltésére korlátozott gyermekvédelmi felelősök tevékenységével megoldani (tisztelet a kivételeknek) és nem lehet hatósági - gyámhatósági eszközökkel sem kezelni. Amennyire differenciálódik a társadalom és a társadalmi problémák tömege, annyira kell differenciálódnia a szociális szférának is. Lesznek továbbra is állami intézmények, melyek mellett működnek önkormányzati ellátórendszerek, és máris igen széles körben ténykednek egyházi, alapítványi érdekeltségű, sőt a fizetőképes keresletet is kielégítő szervezetek. Mindez önmagában nem jelenthet problémát. A gondot többnyire az okozza, hogy honnan vonuljon ki az állam, és hol vállaljon továbbra is jogszabályban rögzített és ezzel együtt járó pénzügyi garanciákat. Azt gondoljuk, hogy a gyermekjóléti törvény előkészítő szakaszában már nem lehet a területi gyermekvédelmet és ezen belül az iskolai szociális munkát periferikus kérdésként kezelni, vagy negligálni, elhárítva ezzel a gyermekek sorsa iránti felelősségvállalást.

Budapest IX. kerületében, a Ferencvárosban, 1992-ben az önkormányzat támogatásával alakult meg az iskolai szociális munkások csoportja – továbbiakban Gyermekjóléti Szolgálat. Az előzetes elképzeléseknek megfelelően a GySz a Családsegítő Szolgálat keretein belül, annak szervezeti egységében, de önálló szakmai kritériumok alapján működik.

A Ferencváros iskoláiban több mint ezer gyermeket tartottak nyilván veszélyeztetettként valamilyen okból. Ez az összes kiskorúnak majdnem 10%-át érinti! Egyes iskolákban a tanulók közel 50%-a cigány származású, ami szintén speciális segítséget igényelhet. A többi kerülethez képest sok gyerek kerül be a GYIVI-be (1993-ban 423 gyerek volt állami gondoskodásban), magas a munkanélküliek aránya (egy 1992-es adat szerint akkor 6.2% volt), az ún. díjhátralékos családok száma, a rossz lakáskörülmények között élő családok száma (a kerületben több mint hatezer lakásigénylőt tartanak számon). A Ferencváros egyes körzeteiben kritikussá vált a bűnözési hullám, melynek holdudvarában valamilyen formában mindig ott vannak a gyerekek vagy pusztá szemlélőként, de igen sokszor aktív szereplőként is. (Nemrég a híres-hírhedt „Dzsumbujban” kialakult helyzetről tartottak vitafórumot a kerület vezetői és a kerületi RUP vezetői a tarthatatlan állapotok miatt.) Egyes bandák a 14 éven aluliak büntethetőségét kizáró ok miatt használják fel és használják ki különböző betörésekhez, lopásokhoz a gyerekeket.

A Ferencvárosban mindig magas volt a pártfogói felügyelet alatt álló fiatalok száma. A pártfogói felügyelet alatt álló fiatalok döntő többsége kisebb-nagyobb bűncselekményt már elkövetett. Az ún. védő-óvó intézkedés – a még bűncselekményt el nem követett fiatalok részére prevenciós céllal született határozatok száma a szükségeshez képest nagyon kevés. Hosszú évek óta túlterheltek a gyámügyi előadók, és örülnek a pártfogók is, ha a „kemény ügyekkel” meg tudnak birkózni. Pestiesen szólva a gyámügynek is és a pártfogóknak is az ilyen bizonytalan kimenetelű, nagy energiát és nagy kitartást igénylő prevenciós munka „púp a hátán”. Nem beszélve az iskoláról, melynek e többnyire hosszú ideig tartó időszakban ott van nap mint nap a nehezen kezelhető (és a „nehezen elviselhető”) tanköteles – vagyis a gyermek, akit elvileg nem lehet az általános iskolától „eltanácsolni”. Az elmúlt évtizedekben a családok funkciózavaraira a gyermekkel kapcsolatos problémák megoldására az erre hivatott intézmények szinte kizárólag hatósági – azaz büntető jellegű választ adtak. Gondoljunk csak a közveszélyes munkakerüléssel, az üzletszerű kéjelgéssel kapcsolatos korábbi jogszabályokra. (A Fővárosi Önkormányzat Gyermekvédelmi Ügyosztályának illetékese szerint a főváros nevelőotthonaiban a gyerekek egyharmada indokolatlanul tölti éveit.) A visszaút pedig szinte lehetetlen, ami a jelenlegi rendszer ellentmondásosságának következménye. A fennálló jogi és intézményi struktúra, valamint a szakemberhiány, és nem utolsósorban a strukturális pénzügyi gondok miatt még mindig a hatósági jellegű megoldásoknak kedvez a helyzet. A szociális szférában megjelenő szolgáltató bázis még csak csíráiban van jelen. Különösen érvényes ez az iskolai szociális munkára.

A Ferencvárosi Családsegítő Gyermekjóléti Szolgálatának megalakulásakor nagyon sok dilemmával kerültünk szembe. Az egyértelmű volt, hogy a szociális szolgáltatások körében kívánjuk tevékenységünket kifejezni, de vajon milyen lesz ennek a fogadtatása az iskolákban, az óvodákban, a gyámhatóság, a nevelési tanácsadó és egyéb társintézmények körében? Számunkra ez egyáltalán nem lehet mindegy, hiszen egy rossz, együttműködésre képtelen légkörben nem lehet eredményesen dolgozni.

Hol és milyen eszközökkel kívánunk a gyerekek, a családok életébe beavatkozni? Sokáig még az sem volt biztos, hogy az önkormányzat hová fogja kapcsolni a Gyermekjóléti Szolgálatot, esetleg önálló intézményként működik majd. Ez utóbbihoz külön gazdasági egység létrehozására is szükség lett volna, ami anyagi okok miatt sem volt járható út.

A munka jellege a már 1989 óta működő Családsegítő Szolgálat tevékenységéhez állt legközelebb, így arra esett a választás, hogy a Családsegítő egyik intézménye legyen a Gyermekjóléti Szolgálat. Olyan munkatársakat kellett keresünk, akik azonosulni tudnak elképzeléseinkkel, elvárásainkkal, ehhez tisztázni kellett az elveket és terveket. A különböző

szaktudással és tapasztalatokkal – gyermekvédelmi, gyámhatósági, pedagógusi stb. – rendelkező munkatársak felkutattak és elolvastak minden hozzáférhető szakirodalmat.

A hatóság vagy szolgáltatás-dilemma, az eddigiekből is kiderülhet, az utóbbi javára dőlt el. Igen fontosnak tartjuk az ún. területi gyermekvédelem megteremtését, mely alatt a gyerek iskolájához, óvodájához, lakókörnyezetéhez közeli, hozzáférhető szolgáltatások rendszerének kialakítását és ismertetését értjük.

Amikor gyermekvédelemről esik szó, akkor még a szakemberek zöme is elsősorban a nevelőotthonokra (Magyarországon a 20 éven aluli lakosok mindössze 1 százaléka részesül az állami gondoskodás valamilyen fajtájából 1990-ben: 26.861 fő), jobb esetben az iskolákra gondol. Nagyon kevés szó esik arról, hogy a családban nevelkedő gyerekek között egyre több a rosszul táplált, a nem megfelelően ruházkodó, az egészségtelen körülmények között élő – röviden: a szociális okok miatt veszélyeztetett (1990-ben csupán anyagi okok miatt 103.540 gyermeket tartottak nyilván a gyámhatóságok veszélyeztetettként). Csúszkál fizikai ellátásukat tekintve ezek a gyerekek messze elmaradnak a nevelőotthonban nevelkedő kortársaiktól, mégsem gondoljuk, hogy a megoldás a gyerekek kiemelése lenne, azt sem szakmai, sem anyagi érvek nem támasztják alá. Nem beszélve a Budapest utcáin egyre szaporodó otthontalan családokról és gyerekekről, akik sokszor a hatóságok, elől bujkálva a legegyszerűbb egészségügyi ellátást sem élvezik.

Már a legközelebbi jövőben is jóval nagyobb figyelmet kell fordítani a tömegeket kitevő nehéz sorsú gyermekek körülményeinek jobbításáért, a gyerekek otthonában, lakókörnyezetében, iskolájában. Nem arról van szó, hogy az iskolai szociális munkások pótolják az állami ellátást, vagy hogy pótolják a Szociális Törvény hiányosságait, de arról igenis szó van, hogy a gyermekeket és családjaikat közvetlenül megismerve „helyzetbe” hozzák őket.

A Gyermekjóléti Szolgálat tizenkét szociális munkása jelen van a Ferencváros valamennyi óvodájában és általános iskolájában. Mára a legtöbb helyen elfogadták, sőt igénylik munkatársaink segítségét, a kezdeti bizalmatlanság légköre oldódott. Munkatársainkat nem pedagógusi munkakörbe sorolták be, aminek viszonylag egyszerű oka van: köztudott, hogy éppen azok az időszakok a legkritikusabban a gyerekek számára, amikor szünetel az óvodai, az iskolai oktatás. Az ilyen szünetekben többnyire alábbhagy a gyermekvédelemmel foglalkozó intézmények és munkatársak tevékenysége – a nevelési tanácsadók zárva tartanak, az iskolai gyermekvédelmi felelősök (ahol még komolyan veszik ezt a feladatot) nem elérhetők, és a gyámhatóságokon is ki kell adni a szabadságokat...

Fontos, hogy a Gyermekjóléti Szolgálatot ebben az időszakban is elérhessék a szülők és a gyerekek, akik a tapasztalataink szerint élnek is ezzel a lehetőséggel. A kliensek számára az a tudat is megnyugtató, hogy baj esetén van hová, van kihez fordulni. A szünidő alatt munkatársaink speciális gyermektáborokat is szerveznek. (Kissé meglepődve olvastam egyik napilapunkban azt a hírt, hogy az érintett budapesti munkáskerület Családsegítő Központjának felmérése szerint a kerületben nincs igény gyermektáborok szervezésére...) Tudjuk, hogy a nyugati országok többségének gyermekjóléti szolgáltatásaiban ötvöződik a hatósági és a szolgáltató elem: pl. az intézetbe történő elhelyezést is ide sorolják. A magyar jogrendszer még várat azzal a megoldással, hogy a hatósági intézkedéseket a szolgáltatásokkal megfelelően összhangba hozza. Példaként csak azt említeném, hogy a döntéshozóknak nem feladatuk egy gyermek családból történő kiemelésekor sem kikérni a családgondozó, az iskolai szociális munkás véleményét - de más, a gyermekkel kapcsolatba kerülő szakember véleményét sem kell figyelembe vennie. Nem kéri döntését senki számon szakmai elvek és szabályok alapján, sem pedig azt, megtettek-e preventíve mindent ennek elkerülésére.

Optimális az volna, ha a gyermekkel kapcsolatos döntések meghozatalában egyenlő félként vennének részt a különböző szakemberek: pedagógus, pszichológus, szociális munkás, gyermekorvos, előadó, védőnő stb. – és nem utolsósorban a szülő, érettségének megfelelő szinten a gyermek. Sajnos ez mindezekig nem valósult meg az ENSZ Gyermeki Jogi Egyezményének érvényessége ellenére sem.

A nem pedagógusi státusz másik oka, hogy az óvodák és iskolák falain kívül rekedt gyerekek gondjait is felvállaljuk, lehetőségeinkhez mérten. Az oktatási rendszerből kiszorult gyerekek még nehezebb gondokkal küszködnek a falakon belül lévő társaikkal. Ők azok, akik elsődlegesen potenciális alanyai a bűnözésnek, a kábítószernek, az alkoholnak vagy a gyermekprostitúciónak. Nem tehetjük meg, hogy róluk nem veszünk tudomást és valamelyik társintézményre mutogatva leírjuk őket. A területi gyermekvédelmi munkának ez a tevékenység az egyik legfontosabb része lehet. A Gyermekjóléti Szolgálat munkatársai az általuk megfogalmazott egyik dokumentum szerint képzelték el tevékenységüket:

A Ferencvárosi Családsegítő Gyermekjóléti Szolgálat
(korábban: Iskolai Szociális Munkás Hálózat)

MŰKÖDÉSI MODELLJE

A Gyermekjóléti Szolgálat működésének célja, hogy segítse a szociális és egyéb okokból veszélyhelyzetbe került gyermekeket és családjaikat helyzetük rendezésében, elősegítse a gyermekek családban való nevelkedését, megnyugtató ellátását és testi, lelki gondozását.

Célja továbbá, hogy megelőzze a súlyos, nehezen kezelhető problémák kialakulását, a gyermek ellátatlanságát, veszélyeztetését, működésével csökkentse a hatósági kényszer-beavatkozások mértékét.

A Gyermekjóléti Szolgálat feladatait az iskolai szociális munkások látják el, illetve a közösségi tevékenységek bővülése esetén, megbízással más szakemberek is részt vesznek a munkában.

A Gyermekjóléti Szolgálat önálló telephelyen, a Családsegítő szervezetén belül működik, azzal szoros munkakapcsolatban, és a Központokkal együttműködve látja el a hozzáfutókat, illetve általa felkér esett klienseket.

A Családsegítő Központok munkatársai és az iskolai szociális munkások azonos munkamódszerrel dolgoznak, egymás tevékenységét kiegészítik, párhuzamos családgondozói munkát nem végeznek.

1. Az iskolai szociális munkás családgondozói feladatai megegyeznek a családsegítő központok munkatársai által ellátott tevékenységgel, de munkájukat az iskola és az óvoda gyermekvédelmi tevékenységéhez kapcsolódva, a családban lévő gyermek(ek) veszélyeztetettségének megelőzése, illetve megszüntetése céljából végzik. A gyermekintézményekben jelentkező, a családi háttér rendezetlenségére, működési zavaraira utaló probléma kapcsán keresi fel a családokat és segíti őket szociális helyzetük, gyermeknevelési nehézségeik rendezésében. Családgondozói tevékenységük párhuzamos az iskolákban, óvodákban végzett felvilágosító, segítő munkával.

Az iskolai szociális munkás feladatai a gyermekintézményekben:

a./ heti rendszerességgel ügyeletet tart a hozzá tartozó iskolában, óvodában, segíti a pedagógus munkáját, tanácsokkal, információkkal látja el, meghallgatja problémáit, megoldásokat keres a konfliktusos helyzetek rendezésére.

b./ Együttműködik az intézmények gyermekvédelmi felelőseivel az esetek felderítésében, a gyerekek sorsának figyelemmel kísérésében.

Szoros munkakapcsolatot alakít ki az általa gondozott gyermekek osztályfőnökeivel, az érintett pedagógusokkal; feladatokat osztanak meg egymás közt a gyerek ellátásában, speciális problémái kezelésében.

c./ Közvetítő szerepkört tölt be az egyes gyermekek gondozása közben érintett ellátó intézmények (Cs.s.k-k, Nev. Tan., gyámhat., eü-i és egyéb szakellátó intézmények) és az oktatási, nevelési intézmény munkatársai közt, ha ez szükséges, összehívja és vezeti az érintett felekből álló problémamegoldó team-et.

d./A Családsegítő Szolgálat kliensei anyagi támogatásáról szóló szabályzatában foglalt feltételekkel és módon esetenkénti anyagi és természetbeni támogatásban részesíti az arra rászoruló, általa gondozott családokat, ha ez a segítség a gyermek(ek) ellátására, gondozására, őket érintő veszélyhelyzet kialakulásának megelőzésére irányul.

2. A Gyermekjóléti Szolgálat munkatársai egyéni és csoportos gyerekfoglalkozásokat szerveznek és/vagy működtetnek pl.:

- tanulási nehézségekkel küzdő gyerekek egyéni és csoportos korrepetálása,*
- játékos, készségfejlesztő csoportok, napközi szervezése, vezetése*
- beilleszkedési zavarokkal küzdő segítő kortárs csoport klubszerű működtetése*
- szülő-; és pedagóguscsoportok szervezése egyéb szakemberek vezetésével*
- táborok, nyaraltatás szervezése és lebonyolítása*

Az iskolai szociális munkások tevékenységüket összehangoltan végzik, a vezetővel történő egyéni konzultációk és team-ek, a külső szakember vezetése által biztosított esetmegbeszélő csoportok segítik munkájuk ellátását.

*(Összeállította: Bán Gabriella,
az iskolai Szociális Munkás Hálózat vezetője,
1993. március 31-én.)*

A kezdeti elképzelésekhez és az idézett dokumentumhoz csak annyit: a változtatás jogát fenntartjuk!

A Ferencvárosi Gyermekjóléti Szolgálat munkatársai 1993-ban 461 gyermekkel és családjakkal kerültek kapcsolatba. Rajtuk kívül a szervezett segítőcsoportokban - óvodáscsoport, kamaszklub, logopédiai foglalkozás, korrepetálás - kb. 35-40 gyerek vett részt.

A munkatársak által szervezett gyermektáborokban az idén 70-80 gyerek üdülhetett gyakorlatilag ingyenesen. A gyerekek többsége elsősorban anyagi okok miatt sehová sem ment volna nyaralni. Szolgáltatásaink körét már az idén is szerettük volna bővíteni, ennek „pusztán” anyagi akadályai voltak.

Ide tartozott volna több segítő csoport szervezése, de szívesen részt vállaltunk volna egy, a kerületben létesítendő ún. „krízis-gyermekotthon” létrehozásában, működtetésében is. Terveink között szerepel egy „saját” nevelőszülői csoport létrehozása is. Mind a krízisotthont, mind pedig a nevelőszülőknél történő elhelyezést olyan gyerekek részére kívánjuk megajánlani, aki viszonylag rövid időszakra kénytelenek szüleik gondoskodását nélkülözni (pl. betegség miatt).

A Gyermekjóléti Szolgálat működéséhez a IX. kerületi Önkormányzat biztosítja a pénzügyi fedezetet, a működési feltételeket. Itt azonban rögtön hozzá kell tennem: elég szűkösen, az a mai napig nem megnyugtató. A korábbi szó szerinti semmihez képest – amikor sem helyiség, sem telefon, sem alapvető dologi költség nem állt rendelkezésre – a mai helyzet

is óriási előrelépésnek számít. A „semmi időszakából” származik a következő dokumentum, mely az akkori elkeseredett hangulatot így is csak részben tükrözi:

IX. Kerületi Önkormányzat Iskolai Szociális Munkás Hálózat
Bakáts tér 14. Szociális Bizottság
Tárgy: észrevétel

A Ferencvárosi Polgármesteri Hivatal Humánszolgáltató Irodája által kidolgozott koncepció és az Önkormányzat Képviselőtestülete által megszavazott Szociális Munkás Hálózat tagjaiként kívánjuk megtenni észrevételeinket. Ennek létrejöttét Ferencváros szociális helyzetét figyelembe véve az oktatási, nevelési intézmények igényelték.

1992. október elsején kezdtük meg munkánkat. Hálózatunk akkor hat főből állt. Tekintettel a bérkeret felhasználásának sürgősségére, valamint a kerület feszítő szociális problémáira felvállaltuk, hogy megfelelő infrastruktúra nélkül kezdjük meg működésünket.

ígéretet kaptunk arra, hogy rövidesen biztosítják számunkra az alapvető működési feltételeket. Ezen ígérettel párhuzamosan megkezdtük munkánkat az intézményekben.

Feladatunk komplex tevékenység, mely magában foglalja a veszélyeztetett, illetve krízishelyzetben lévő családok szociális, anyagi és egyéb problémáinak kezelését. Különös tekintettel a családokban élő gyerekekkel való egyéni, illetve csoportos foglalkozásra. Végző célunk a preventív családgondozás.

A szociális munkás hálózat szolgáltatást nyújt az intézményeknek és a családoknak. A hálózat tagjai csoportmunkát végeznek, összehangolt közös tevékenységük szolgálhatja csak eredményesen a családok érdekeit. A csoport tagjainak aktív kapcsolatot kell tartaniuk egymással, az intézményekkel, társintézményekkel, egészségügyi hálózattal, valamint a hatóságokkal.

A Hálózat 1992. november 30-án még mindig működési feltételek nélkül dolgozott. Nincs helyünk, telefonvonalunk, elérhetőségünk nincs megoldva. A vázolt körülmények között is igyekeztünk feladatainkat ellátni, de hitetlenné válhatunk az általunk képviselt ügyfelek és intézmények előtt.

Jelen körülmények között csoportunk tagjai egyéni módszerekkel igyekeztek átmenetileg helyet találni maguknak, s a Családsegítő Központ Friss utcai, illetve Thaly K. utcai irodája igyekezett segítségünkbe lenni, és saját működésük rovására helyet adott csoportunknak. Természetesen ezen megoldások semmiképpen nem oldják meg problémáinkat. Feszítő gondjainkat tetézte, hogy 1993. január 1-ig Hálózatunk tizenkét főre bővült.

Működésünk alapja egy olyan önálló, telefonnal ellátott munkahely, ahol módunk van csoportmunkára, szakmai és esetmegbeszélésekre, ahol ügyfeleinket fogadhatjuk, és velük bizalmas, diszkrét körülmények között beszélhetünk, ahol a gyerekek számára egyéni fejlesztő foglalkozásokat tarthatunk, ahol megfelelő ügyeleten fogadhatjuk krízishelyzetben lévő ügyfeleinket, ahol elérhetők vagyunk a minket felkeresőknek. A különböző intézményekkel, hatóságokkal való kapcsolattartás sem képzelhető el megfelelő elérhetőség nélkül.

A munkánkat dokumentáló, illetve a családokkal kapcsolatos valamennyi dokumentum számára megfelelően zárható, biztonságos hely kell.

A januári létszámbővítéskor a Humánszolgáltató Iroda vezetőjétől ígéretet kaptunk arra, hogy a kiköltöző Alternatív Iskola helyén működhet intézményünk, az Üllői út 99. sz. alatt. 1993. február 9-én az iskola földszintjén egy kisméretű munkaszobát kaptunk, ahol kivárhatjuk a júniusi beköltözést. A júniusi tanévzárás után a nyári hónapokban kialakíthatnánk új munkahelyünket.

Az elmúlt hat hónap alatt nem történt változás. Messzemenően figyelembe vettük mindazokat a nehézségeket, melyek egy új kezdeményezés beindításával járnak, valamint tisztában vagyunk a kerület nehéz anyagi helyzetével. Mindezek ellenére a jelenlegi körülmények között helyzetünk tarthatatlan, s valamennyien úgy gondoljuk, hogy csak akkor vagyunk képesek feladatunkat eredményesen ellátni, megfelelő szolgáltatást nyújtani, ha ehhez biztosítják számunkra az objektív feltételeket.

Kérjük a Tisztelt Szociális Bizottságot, hogy támogassa az Üllői út 99. sz. alatti épület ilyen irányú felhasználásában a Humán Szolgáltató Irodát. Amennyiben megnyugtatóan nem biztosítható az elhelyezésünk ebben az épületben, úgy vigye a képviselő testület elé ennek, vagy más, megfelelő, az 1993/94-es tanévkezdésig igénybe vehető munkahely megszavazását.

*Tisztelettel
A Ferencvárosi Családsegítő Szolgálat
Iskolai Szociális Munkás Hálózata*

Azóta az Üllői út 99. első emeletének egy részét birtokba vehettük - átmenetileg. Úgy hírlík, az önkormányzat el kívánja adni az épületet, így a végleges megoldásra várni kell. Ebben az épületben kaptak helyet az interjúszobák, itt vannak a csoportfoglalkozásokra alkalmas helyiségek, itt működik a központi adminisztráció, de van adományok részére szánt raktárhelyiségünk és két konyhánk is. Ismerve az önkormányzat lehetőségeit, mindez nem megvetendő dolog.

Ennek ellenére, sajnos, nyugodtan állítható, hogy munkatársainkat- nem csak a korábbi munkafeltételek megoldatlansága miatt - jelenleg is csak a lelkesedés és ha még nem hangzik túl komolytalannak, a hivatástudat tartja a pályán. Az elmúlt évben négy főállású munkatársunk távozott a csoportból, részben anyagi okok, részben kedvezőbb munkafeltételek miatt.

A magas szakmai és emberi követelményeket kívánó munkáért nem igazán vonzó a bruttó 22 ezer forintos átlagbér sem. Az igazságot jobban érzékeltetve: diplomás segítő foglalkozású munkatársaink maguk is alapvető megélhetési gondokkal küszködnek. Egy ilyen tendencia mellett félő, hogy a legkitartóbbak is elhagyják a pályát, és a hazai iskolai szociális munka hitelét veszti, mielőtt egyáltalán megszülethetne.

Jelen írásunk azzal a szándékkal fogalmazódott, hogy érzékeltessük azokat a dilemmákat és nehézségeket, melyekkel az iskolai szociális munka megszervezése során szembe kellett néznünk és hogy röviden, a teljesség igénye nélkül bemutassuk a Ferencvárosi GyermeKjóléti Szolgálatot. Gondjaink ellenére változatlanul bízunk abban, hogy a szociális munkának e speciális területe rövidesen hazánkban is létjogosultságot nyer.

Gedeon Andor

Szociális munka az iskolában

Egy képzési program körvonalazódása

Amint már beszámoltunk róla lapunk 3/4-es számában, a Fachhochschule Niederrhein Szociális Fakultása (Németország, Mönchengladbach), az Universidad Publica de Navarra Szociológiai, Pszichológiai Intézete (Spanyolország, Pamplona), valamint az esztergomi Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző' Főiskola Neveléstudományi Tanszéke három éves projekt keretei között dolgozott együtt Social Work Education at European Level – SWEEL (Szociális Munkás Képzés Európai Szinten) címmel. A projekt alapvetően a TEMPUS program Joint European Network keretében, annak támogatásával zajlott.

Célja egy új képzési curriculum koncipiálása, kipróbálása és terjesztése Magyarországon és a középkelet-európai régióban, mely egyfelől igazodik az európai felsőoktatási és szociális képzési normákhoz, másfelől pedig a magyarországi társadalmi viszonyokhoz, a szociális ellátó rendszer szükségleteihez. A curriculum-tervezet a szak jellegéből következően integrált szemléletű, problémaközpontú és gyakorlatorientált képzést kíván kialakítani, bevezetni és fejleszteni. A projekt jelentős mértékben hozzájárult a felsőfokú szociális képzések, képesítési követelmények kimunkálásához; ahhoz, hogy a generalista képzésben egyaránt érvényesíteni szükséges a szociális hiányhelyzet kielégítését segítő, és a prevenciós, fejlesztő szellemiséget. Ezt jól kifejezi a nemzetközi gyakorlatban a szociális munkás/szociálpedagógus képzés egymáshoz közeledése, integrációja a szociális képzések keretei között.

Az alábbiakban részleteket közlünk abból a párbeszédből, amely a közös munka zárókonferenciáján, 1994 júniusában hangzott el, és amely nagymértékben hozzájárult a projekt lezárásához.

Heinz Kersting, a program vezető koordinátora elmondta: a TEMPUS brüsszeli irodájának küldött kérelmünk a SWEEL programra szólt.

A sweel maga angol szóróvidítés és a jelentése: szociálmunkás-képzés európai szinten. Hangzása oly vidám, mint egy madár szárnycsapása, s noha szépen cseng, a TEMPUS-program megvalósítása rengeteg problémát rejt magában.

Az első problémát – ami az angol nyelvhasználatból adódik – rögtön a szociális munkás kifejezés jelenti. Az anglo-amerikai irányzat ugyanis nem tesz különbséget a szociális munka és a szociálpedagógia között.

A második probléma az „európai nivå” kifejezés. Mi ez valójában? Gyakorlatilag minden európai országban más és más elképzelés él arról, hogy mi a szociális munka, mi a szociális munkás. Ez a legfontosabb kérdés, amit feltehetünk, hiszen a társadalomhoz való viszonyt fejezi ki maga a szó is, hogy szociális munka, szociálpedagógia, s mint ilyen, a széles értelemben vett társadalom függvénye. A társadalom milyenségétől függ, hogy mit jelent a szociális munka és a szociális munkás. Európa országai mindnyájan útban vannak az ún. „európai társadalom” felé. Az „európai nivå” kifejezés tehát Európa jövőjére utal. A cél, hogy az összes európai ország elérjen a szociális charta megfogalmazásához, egy bizonyos fajta egységességhez. Legfontosabb célkitűzésünk, hogy a tanterv és curriculum a magyar

társadalomban jól használható legyen. Mivel mi mindnyájan az európaisághoz vezető úton haladunk, volt bátorságunk az „európai színvonal” kifejezést használni. Ez a projekt valójában egy projekció a jövőre. A munka folyamán megfogalmazódott: nyitott kérdés a szociális munka és a szociálpedagógia közötti különbség, s hogy mi az identitása az egyiknek és a másiknak.

A harmadik probléma, hogy lehet-e szociális munkást/szociálpedagógust más szakmával együtt képezni?

Nézzük most sorra e három problémakört!

Az első volt, hogy mi a különbség a szociálpedagógia és a szociális munka között. Az angolszász és a skandináv országokban ez a különbség nem létezik. Ezekben az országokban is szociális munkás végzi azt a munkát, amit a többi országban a szociálpedagógusok. Németországban tradíció e két szakma különválasztása. Kezdetben a Weimari Köztársaságban világosan szétvált e két tevékenység. A különbség csak a II. világháborút követően szűnt meg e munkakörök között. Németország több tartományában e munkát ma egy szakmához tartozók végzik. Bajorországban mindkét területen a munkát egyértelműen szociálpedagógusnak nevezett emberek végzik, nincs tehát megkülönböztetés. Berlinben szociális munkásnak nevezik őket és nem tesznek különbséget közöttük. Észak-Rajna-Westfáliában – a mi tartományunkban – két ágra szakad a szociális munkások képzése és a szociálpedagógiára képzés. Valójában azonban a különbség alig érezhető, csak a képzés térén jelentkezik. Németországban pillanatnyilag minimális a különbség a két szakma között, s az is csak jogi értelemben létezik. Pl. ha a bíróság utógondozóként kíván valakit alkalmazni, az csak olyan személy lehet, akinek a diplomájában „szociális munkás” szerepel végzettségként, s nem „szociálpedagógus”, de csak azért, mert még nem került sor törvénymódosításra. Ugyanakkor a szociálpedagógus és a szociális munkás szakra járó hallgatók képzésük során ugyanazt tanulják jogból. És most hadd fejtsem ki ennek előnyeit. A szociális munkásnak van egy lényeges pozitívuma, ami a szociálpedagógiai szemléletből fakad – abból, hogy az embert, mint erőforrást kezeli. A szociálpedagógusok pedig a szociális munkás szemléletből tanultak. Úgy gondolom, ez egy nagyon jó kapcsolat. Nem tudom, hogy mit hoz a jövő Németországban, hogy úgy 10 év múlva milyen változás áll be ebben a megkülönböztetésben. A berlini fal lebontását követően igen nagy változások következtek be Németországban, amelyek befolyásolják a társadalmi folyamatokat. Kitermelődtek és a társadalom periferiájára szorultak olyan rétegek, mint pl. a hajléktalanok és a munkanélküliek. Vannak olyan rétegek/népességcsoportok, akikkel korábban nem kerültek kapcsolatba a szociális munkások. A családi problémák, a drog és az AIDS nem csupán egy társadalmi réteg gondja. Elképzelhető, hogy egy új differenciálódás jön létre a szakmában, mert a munka annyira sokoldalúvá és összetetté vált az utóbbi időben. Kérdés, hogy a szociálpedagógus maradjon-e a szabadidő-eltöltés területén vagy bevonódjon a terápiába is; hogy a szociális munkás elsősorban a szociál-managementtel foglalkozzon, vagy a társadalom által kitaszítottakkal is? Mindez még vita tárgyát képezi Németországban. A megoldást a jövő hozza meg, e kérdéseket egy európai szinten nem lehet megválaszolni.

A második problémakör, hogy mit is jelent a szociális munkás/szociálpedagógus identitása.

Egyensúlyban kell tartani az egyénnek és a szakmát, mint hivatást gyakorlóknak az óhajait – vagyis, hogy mit akar az egyén mint szociális munkás, mit akar a társadalom tőle, és mit várnak el tőle a kliensek. (Kérdés, hogy egyáltalán helyes-e a kliens kifejezés – nem alkalmasabb-e a megrendelő?) Amennyire sikerül ezt az egyensúlyt megteremteni, s ahogy ez változik/billeg, aszerint lehet meghatározni az identitást. S hogy milyen ez az identitás? Teljesen más a válasz akkor, ha egy magas jövedelmű családdal foglalkozik a szakember,

mint amikor egy olyanal, akinek még lakása sincs. Alapvetően más az identitása egy szociális managernek – akinek megrendelői, üzleti partnerei vannak –, és más annak, aki egy hivatalban (pl. egy ifjúsági irodában) ül. Az én prognózisom szerint a jövőben sokféle identitás fog kialakulni. Más lesz az identitása annak, aki szociálpedagógus ugyan, de egy óvodát vezet, és más annak, aki egy több ezer tagot számláló jóléti egyesületet tart kézben. Mindkettőt szociálpedagógusnak vagy szociális munkásnak nevezzük, de a tevékenységük teljesen más, a státusuk, társadalomban elfoglalt helyük igen különböző. E differenciálódási folyamatnak az elején áll most Németország, ami befolyásolja, megváltoztatja az identitását mind a szociálpedagógiának, mind pedig a szociális munkának, és változtatja a képzések curriculumait is. Európaszerte kérdéses, hogy a képzés specializálódik-e tevékenységek szerint a jövőben.

Jesus Hernandez Aristu, a program spanyolországi vezetője kifejtette, ' hogy az amerikai és angol mintára Európában is megjelent szociális munka területén az utóbbi 100 évben nem volt igazán különbség azok között az emberek között, akik segítettek a többieknek a szegénység, a munkanélküliség, a hajléktalanság stb. okozta problémák leküzdésében (pl. segítettek a családoknak a gyermekek taníttatásában, szabadidejük eltöltésében, a családfőnek állást keresni és így tovább). Az emberi szükségleteknek megfelelően fejlődött a szakma és alakultak ki a részterületek. Volt, aki csak gyermekekkel foglalkozott, mások terápiával, felnőttneveléssel stb. Ahogy a tevékenység egyre komplexebbé lett, szükségsszerűvé vált a szakma differenciálódása. Ez épp oly véget nem érő dolog, mintha kosarat akarunk megtölteni vízzel, hisz átfolyik rajta, sosem telik meg. Mindig újra kellett és kell fogalmazni – az igényeknek megfelelően, hogy mit is jelent az identitás. A szóban forgó problémának ez a történeti-elméleti háttere.

Spanyolországban is így volt ez a polgárháborúig: főleg a szegénységgel foglalkoztak a szociális munkások. A polgárháborút követően, a diktatúra időszakában azt a tevékenységet, amit a „szociális munka” jelent, el kellett felejteni, mintegy ki lett vágva a jelzett történelmi időszakból. Aztán később a szociális munka kimondottan a szegénység megsegítését és az azt szolgáló hivatalokat, szervezeteket jelentette. A szegénységet bürokratikusán próbálták kezelni.

A demokrácia velejárója volt, hogy a problémákat már nem lehetett bürokratikusán, adminisztratív úton kezelni. Ezzel együtt megjelentek a szabad társadalommal együtt járó problémák. Ez az ellátás nem reagált eléggé érzékenyen a problémákra, sokuk megoldása függőben maradt.

Ellenben akadtak más szakmák művelői – jogászok, pedagógusok, szociológusok –, akik reagáltak a gondokra és keresték a megoldási módokat. Az egyik oldalról nagyon teoretikus volt a megközelítés: arról szólt, hogy meg kell változtatni a dolgokat – ez az ideológia azonban nem tudott segíteni. Igazi segítővé a pszichológia, a szociológia, a terápia stb. vált, amit Német-, Olasz- és Franciaországban tanulmányozták a kollégák, ők hogyan művelik ezt a tevékenységet.

Három éve már, hogy létezik Spanyolországban egy új szakma: a szociális nevelő. A szociális munkások maradtak továbbra is a hivatalokban, a szociálpedagógusok pedig az emberekkel dolgoznak. A szociális munkások és a szociálpedagógusok az érdekesség kedvéért ugyanabban az irodában dolgoznak, ugyanazon írógépen írnak, a főnökük is közös, megegyeznek a klienseik, és mindkettőjük közös jelzője a „szociális”. Hogy mégis mi a különbség? Az, hogy a szociális munkás nem akar szociálpedagógust látni, a szociálpedagógus pedig úgy vélekedik, hogy a másik nem érti meg az embereket, mert csak hivatali ügyintézkést lát el. Mintegy konkurálnak egymással, és ez feszültséget okoz. Ha

jósolni szeretnék, a jövőre nézve azt mondhatnám, hogy a szociálpedagógusok, akik többet foglalkoznak az emberekkel (szabadidő-szervezők, idős emberekkel foglalkozók, drogosokkal foglalkozók) fognak tért hódítani, és akkor kevesebb szociális munkahely lesz. És akkor a szociális munkások is el fogják fogadni az emberekkel foglalkozás közvetlenségének fontosságát. Jelenleg sok szociális munkást képezünk, akinek nincs munkahelye, ugyanakkor kevés a szociálpedagógus. Spanyolországban e probléma még megoldásra vár.

A harmadik problémakör a szociálpedagógus és a pedagógusképzés összekapcsolása – folytatta Heinz Kersting professzor. Mind a spanyol, mind a német kollégák számára meglepő volt az a helyzet, amit közös munkánk kezdetén Esztergomban találtunk. Nem számoltunk azzal, hogy bárkinek eszébe juthat szociális munkásokat, szociálpedagógusokat együtt képezni tanítókkal. Mindez az I. intenzív szemináriumon vált nyilvánvalóvá és tudatosult bennem, hogy itt paralel képzés folyik. Hogy csak akkor, az nem a jelenlévő kollégák bűne. Hogy a kezdet kezdetén nem éreztem e komoly gondot, arra a következők szolgálnak magyarázatul. Tapasztalataim szerint az angolszász országokban, általában Európában, Kanadában, Angliában, Ausztráliában sehol sem lehet olyanfajta képzési móddal találkozni, hogy együtt, párhuzamosan képeznék a szociális munkást, a szociálpedagógust a tanítókkal. Már a század elején is külön folyt a szociális munkás és szociálpedagógus képzés, mint önálló szakmára felkészítés, sőt Németország a példa rá, hogy szociálpedagógus képzést a pedagógusképzés antitéziseként folytattak. Ha a 20-as évek időszakából fellapoznánk egy, a szociális munkával kapcsolatos szakkönyvet, az a szociálpedagógus, szociális munkás képzést úgy határozná meg, mint iskolán kívüli tevékenységet.

Feltűnő volt, hogy olyan nevelési területeken kívül, mint a család, az iskola és a szakmai felkészítés, egy negyedik terület is felmerült: mindaz, ami az iskolán kívüli tevékenységet jelenti. Ezt a 4. területet nevezték szociálpedagógiának. Ez a terület a II. világháború után a nyugat-európai országokban további erősítést kapott azáltal, hogy a szociális munkásoknak bizonyos pedagógiai igényei már felmerültek, melyeket később a szociálpedagógus képzésben igyekeztek megvalósítani.

Tehát a kezdeti találkozások alkalmával Esztergomban tapasztaltak meglepőek voltak számunkra. Hogy miért? Megpróbálok egy olyan jellegű választ adni, amit mi Németországban fogalmaznánk meg erre a kérdésre. Mi a tanár-, a pedagógus- és a szociálpedagógus képzést egymástól nagyon erősen elhatárolnánk. Könyvekben kevés szakanyagot találnánk erre vonatkozóan, de ezek úgy válnak szét egymástól, mint a víz és a bor. E témával igen erősen a szociológusok foglalkoznak. Álláspontjuk szerint a tanár-; a szociális munkás és a szociálpedagógus között a következő különbségek vannak. Ha megkérdeznénk őket, az első különbségként a cselekvést, annak módját említenék. A tanár instruál, tanít, (jelképesen) katalógusból közvetíti az ismereteket a tanulók felé; és egy igen fontos társadalmi funkciója is van: a tanulók eredményeit, teljesítményét értékeli, osztályzatokat ad. Kissé „beskatulyázza”, kategóriákba sorolja a gyerekeket: te jó, te meg rossz tanuló vagy. Ez egy rendkívül fontos, szükségszerű társadalmi funkciója a tanárnak. E tevékenységével életbéli sanszokat, lehetőségeket közvetít a gyerekek felé. Ha egy tanulónak jó a bizonyítványa, akkor továbbtanulhat, jó pozícióba kerülhet, amit aztán jól meg is fizetnek. Ez a dolog – kapitalista – társadalmi oldala. A nyugati társadalmakban, országokban teljesen egyértelmű, hogy az iskolának az a feladata, hogy képezzen bizonyos pozíciókra (álláslehetőségekre), annak ellenére, hogy nem minden pozíciót tud betölteni a végzetekkel. Az iskola itt egy karrierlétra kezdete. Ezzel nem a saját véleményemet mondtam el, s nem akartam egy saját értékrendet felállítani, hanem szociológiai szempontból kívántam megvilágítani, hogy a nyugati országokban/társadalmakban mit várnak el az iskolától.

Megemlíteném még személyes élményeimet. Az én gyermekeim tanulmányaik során végigvonultak az egész iskolarendszeren. Részben szerették az iskolákat, részben utálták – olyanok voltak, mint a nagy átlag. Meggyőződésem, ha valakinek vannak gyermekei, az az iskolát nem szociológiai szempontból nézi. Ennek ellenére megpróbáltam megfogalmazni, mi az iskola funkciója szociológiai szempontból a teljesítmény-orientált nyugati országokban.

Ezekben a társadalmakban az iskolai funkcióktól eltérően, teljesen más okból képeznek szociális munkást és szociálpedagógust. Valójában ezek a teljesítményorientált társadalmak az iparosítással, mobilizációval megsebesítik az embereket. A XIX. században még léteztek – főként egyházi alapítású – rendek, amelyek megpróbálták begyógyítani az így keletkezett sebeket, de a XX. században már nem beszélhetünk ilyesmiről. Fontos volt pl. a Nemzetközi Vöröskereszt szerepe. Szükség volt egy-olyan foglalkozás/hivatás megteremtésére, amely a társadalmi egyenlőtlenségeket és elvárásokat megpróbálja egy kicsit ellensúlyozni. A társadalom elképzelésében a szociális munkások, szociálpedagógusok alapvetően nagymértékben különböznek a tanároktól. Ha a szociális munkás vagy szociálpedagógus bizonyos instrukciókat ad, akkor tulajdonképpen azt is keresi, hogy hol van szükség segítségre és csak egészen kis mértékben vesz részt az emberek megítélésében; egy bizonyos kontrollfunkciót tölt be, és ez jelenti azt a fokot, mértéket, amennyiben egy ember megítélésében, értékelésében részt vesz. Eléggyé erősen körülhatárolt, beszűkült az a terület, ahol mozogni és segíteni tud. Pl. amikor egy ügyvéd a gyermek szülei előtt a saját szekerét akarja tolni – ennek elhárítása speciális feladatot igényel. De említhető olyan példa is, amikor valakinek a szellemi állapota nem teljesen tökéletes – ezesetben egy kontrollfunkció jut a szociálpedagógusoknak. Az iskola nemcsak teljesítményorientált, hanem felfelé tendáló fejlődést kell, hogy mutasson. Ebben az esetben a szociálpedagógus, a szociális munkás kontrolli-funkciója az első akadálnál csődöt mond. Ha végre sikerül abból a kérdéskörből kiszabadulni, hogy örökösen a szociális munkás/szociálpedagógus kontrolli-funkcióját emlegetjük, ha ettől elvonatkoztatunk, erősebb lesz az a tendencia, igény, hogy minél több ismeretet szerezzen, beleértve a tanulást is. Ezt a tanulási folyamatot gyakran játékos formában valósítják meg. Ez a játék nem egy felemelkedést szolgál közvetlenül, hanem az emberi együttélést segíti. Mindkettőt nagyon fontosnak tartom azért, mert ha teljesítmény-orientált társadalomban élünk, meg kell, hogy legyenek a megfelelő eszközeink és módszereink a „felemelkedéshez”. Ugyanakkor azt is lényegesnek tartom, hogy ez a társadalom ne legyen „könyöklős”, hogy ebben a társadalomban valóban felnőhessenek a gyerekek. Ennek megfelelően a válaszom németországi viszonylatban a következő: jónak látjuk, hogy tanárok, szociális munkások, szociálpedagógusok egymás mellett élnek az iskolában. Az is jó, hogy a szociális munkás és a szociálpedagógus is egy teljesen más foglalkozás/hivatás tradíciói közül kerül az iskolába. Igen fontos, hogy két különböző területről érkező ember is foglalkozik ugyanazzal a gyerekekkel/tanulóval az iskolában. Tudjuk, hogy a tanárok, a szociális munkások és a szociálpedagógusok nem egymás ellen dolgoznak, hanem remélhetőleg egymással összefogva, közös együttműködésben. Nagyon nagy előny, ha a gyerekek tisztában vannak azzal, hogy melyek a tanár feladatai és melyik területért felelős a szociálpedagógus.

– Csak néhány percben szeretném kiegészíteni az elhangzottakat, kihangsúlyozni, pontosítani néhány dolgot – mondta Jesus Hernandez Aristu professzor. A személyemről szólva csak annyit, hogy pedagógus végzettséggel rendelkezem. 5-6 évig tanítottam iskolában. Másoddiplomás-ként tanultam iskolán kívüli felnőttgondozást és ifjúságvédelmi munkát. Németországban szociálpedagógussá, szociális, munkássá képeztek. Spanyolországban másfél éves tanárképzésben részesültem. Szerencsésnek érzem, hogy ismét

a szociális munka mellett köthettem ki. Lehet, hogy az összes nézetem hamisnak tűnik, s hogy ebben a körben nem állja meg a helyét, de próbálom megvédeni az álláspontomat: A tanárnak állandóan azt a követelményt kell szem előtt tartania, amit a társadalom elé tesz. Figyelnie kell az iskolai tantervet és más célkitűzéseket. Úgy gondolom, ezzel minden hallgatónak tisztában kell lennie, mielőtt felsőfokú tanulmányait megkezdi. Ez egy különleges kultúra, amit én „hivatali lap”-kultúrának, bürokráciának nevezek. A szociálpedagógus, szociális munkás munkája gyakran éppen ellenkezik a tervvel, a hivatalos előírásokkal, betartandókkal. Neki nem a terveket kell néznie, hanem az embert, és azon kell gondolkodnia, hogy az adott helyzetben mit tud neki segíteni. Cselekvésorientált szemléletet kell képviselnie! Úgy vélem, a főiskolai képzést megkezdő hallgatóknak és a főiskolai tanároknak is mindenképpen az embert kell elsősorban szemlélniük. Feltevésem, hogy ha ugyanazokat a hallgatókat, ugyanazon a helyén, egyazon tanárok által egyszerre képezünk, akkor a tanároknak nagy rugalmassággal és sok türelemmel kell rendelkezniük.

Bárányi Bálint felvetette: Itthonról, Magyarországról szemlélve a kérdést, ha megpróbáljuk meghatározni a szociális munkás és a szociálpedagógus definícióját, úgy tűnik, a szociális munkás nem más, mint aki a társadalom által okozott mentális krízis kezelésére hivatott; a szociálpedagógus pedig inkább preventív feladatokat lát el, ugyanennek a mentális-potenciális krízisnek, az iskolai tudat következtében kialakuló problémahelyzetek prevencióját végzi.

- Mi is így különböztettük volna meg korábban e két területet – mondta Heinz Kersting professzor. Am mostanra úgy gondoljuk, a szociális munkásnak és a szociálpedagógusnak mindkettőt tennie kell. E téren tehát nem tennék különbséget szociális munkás és szociálpedagógus között. Mi eléggé erősen elkülönítjük a tanári tevékenységet a szociálpedagógus és a szociális munkás munkájától. Egy bizonyos időszakban túl sok tanár, tanító volt s velük szemben kevés szociálpedagógus/szociális munkás. Ezért aztán voltak olyan próbálkozások, hogy bizonyos jótékonyági intézmények üres álláshelyeire tanárokat alkalmaztak. Ez azonban nem vált be. Számtalan oka lehetett, hogy kudarcba fulladt ez a kísérlet Németországban, de maga a meghatározás is teljesen világos: a tanári munka/hivatás és a szociálpedagógus, szociális munkás tevékenység két egymástól különböző terület! De a szociális munkástól és a szociálpedagógustól is elvárják azokat a tevékenységi formákat, amiket Bárányi Bálint említett. Az azonban még Németországban is eléggé vitatott, hogy a szociálpedagógusok inkább a prevencióért legyenek-e felelősek. Tapasztalataim szerint pillanatnyilag mindkettőt elvárják a szociálpedagógusoktól.

Pataki Éva elmondta: ő különleges helyzetben van, mert szociális munkásként tanárokkal és szociális munkásokkal dolgozik együtt, még hozzá hosszú ideje: 6 éve. „Véleményem szerint–mondta–ez a kérdés sokáig vitatható. Azon túl, hogy akadémikus, igen komoly érdekek húzódnak meg mögötte. A kialakult képzések természetesen bizonyos módon védik a saját érdekeiket. Úgy látom, ez a kérdés a terepen fog eldőlni. Amikor a gyerek hozzánk fordul, vagy a tanárához fordul, vagy ahhoz a kollégához, aki megszerezte a szociálpedagógus diplomát is, akkor a beszélgetés során feltűnik, hogy milyen másként közeledik egyik vagy másik szerephez. Másrészt azt tapasztalom – és erről sokat beszélgetünk a kollégákkal –, hogy igen nagy nyomás alá kerülnek, amikor a gyerekekkel olyan szituációban dolgoznak, ami szociálpedagógus szituáció, és amikor tanárként viszonyulnak hozzájuk. Úgy gondolom, hogy mindkét szakmát meg lehet tanulni, mindkettő tanulmányait el lehet végezni, mint ahogy meg lehet tanulni a pszichológiát a szociális munka mellett vagy a szociálpedagógia mellett. Sokféle ötvözetet lehet találni, de mindegyik arra törekszik a saját érdekében, hogy bizonyos dolgokban állást foglaljon, és kivívja a szakmai identitását.”

(budai)

Szociális munka az iskolában

Gyermekvédelem az iskolában és/vagy iskolai szociális munka

Az 1994. év tavaszán megrendezett Gyermek jogaiért konferencián az Iskolai gyermekvédelem szekciója volt a legnépesebb. A résztvevők többsége pedagógus volt; tanító, nevelőtanár, osztályfőnök, napközis nevelő, iskolavezető és a legtöbben: gyermekvédelmi felelősök. Akik döntően társadalmi munkában végzik feladatukat és akikre a nevelői hivatástudatra, elkötelezettségre hivatkozva osztották ki az egyébként a pedagógus hierarchia – megbecsültség – legalján lévő megbízatást. Szinte valamennyiőjüket a tájékozódás, a kívülről, fölülről jöhető segítség igénye hozta a konferenciára. Minekutána évek alatt megismerhették a hálásnak nem mondható tevékenység korlátait, nyűgeit és kilátástalanságait, a szekcióban már a problémák tömegének felvázolása is némileg könnyített rajtuk, hiszen érzékelték, nincsenek egyedül a gondokkal, mások is hasonló, vagy azonos problémákkal küszködnek. A jóakarát és jó-szándék tükröződött a bemutatkozásokon, a problémák felvetésében, és ő-szintén megvallottak azt is, hogy azok megoldásához kevésbé van válaszuk és erőforrásuk.

A résztvevők körében ugyanakkor – ha kisebb létszámban is – megjelentek a már képzett, vagy egyszerűen csak alkalmazott szociális munkások, szociálpedagógusok, ill. néhány, a szociális képzésben résztvevő főiskolai, egyetemi hallgató. Ők egyértelműen a szociális szakma eszmévilágát hozták be a tanácskozásra; megnyilvánulásait elméleti kérdésekben a határozottság, a jó vitakészség, a radikalizmus, a problémák megoldását illetően pedig bizonyos fokú idealizmus és naivitás jellemezte.

Talán nem járok messze az igazságtól, ha azt mondom: a szekcióban felvetett kérdések, problémák jól reprezentálták a mai iskolai gyermekvédelem helyzetét. Ha pedig a szekció résztvevőit nézzük, akkor nem kis feszültség volt érzékelhető a másféle képzettségű, a másféle identitással és szellemiséggel bíró kollégák között. Közös jellemző viszont az elkötelezettség, elhivatottság, a gyerekekért való tevés, ténykedés belső szükséglete.

Mi jellemzi ma az iskolai gyermekvédelem helyzetét?

A kimerítő elemzés igénye nélkül vázolok fel néhány fontos kérdést.

1. Mivel a mai magyar társadalomban a gyorsan növekvő és egyre súlyosbodó szociális problémák igen érzékenyen érintik a gyerekkorosztály jelentős részét ezek beszűrődnek és tetten érhetők az iskolában; a sokféle problémából itt pl. csak a családok nehéz és/vagy ellehetetlenült helyzetét (munkanélküliség, szegénység, krízisek, tartós betegség stb.) és ezek gyerekekre ható következményeit (tanulási, magatartási problémák, elhanyagolás stb.) nézzük.

2. Az iskola általában vagy nem tud mit kezdeni ezekkel a kérdésekkel, vagy nagyfokú az inercia a roppant bonyolult problémák miatt, adott esetben pedig közömbösség, intolerancia, sőt még cinizmus (ld. cigány gyerekek megítélése!) is tapasztalható.

Ott pedig, ahol a szociális kérdésekre is érzékeny pedagógusok felismerik a bajt, és szakmai indíttatásból, meggyőződésből készek tenni, de a szociális szaktudás hiányában nem képesek pontosan azonosítani a problémákat, az ezeket, kiváltó okokat, és nem képesek

szakmailag elfogadható segítő – a gyerekeket védő-beavatkozásokat kimunkálni, következetesen végigvinni. Ezért a segítségnyújtás vagy leszűkül valamilyenfajta szegénygondozásra, naiv jótéteményre (ld. napközis hozzájárulást fizetni nem tudóknak „megszánt” ebéd), vagy egyoldalú beavatkozásra (ld. a családi krízisben lévő gyerekekkel szembeni változatlan és teljesíthetetlen tanulmányi elvárások).

3. Bonyolítja a helyzetet, hogy a szülők gondolkodásában is többnyire a poroszos – előíró, instruáló, mereven csak követelő szemléletű – iskola jelenik meg, attól várnak segítséget saját el nem végzett nevelő és gondozó feladataik pótlására, ez pedig végképp összeegyeztethetetlen a segítő/szolgáltató attitűdökkel, tevékenységekkel.

4. Vannak tehát pedagógus munkakörben alkalmazott gyermekvédelmi felelősök, akik kevés kivételtől eltekintve az általános pedagógiai feladatok ellátásán túl, mellékesen, harmadik, negyedik, s ki tudja hányadik megbízatásként, végzik e feladatot. A gyermekvédelmi felelősök látszólag gazdái e területnek, ám körülhatárolatlan feladat-, hatás- és jogkörrel kénytelenek működni. A helyzet hamis tudatot alakít ki magukban a gyermekvédelmisekben, a gyerek- és szülő kliensekben, a pedagógustársakban, az iskolavezetőkben és a szűkebb, tágabb társadalmi környezetben. A kollégáik jó része pl. minden rosszindulat nélkül rájuk ömleszt a problémás gyerekek tömegét „Ő úgyis azért van” alapon. Rosszabb esetben a kitartóbb, időigényesebb, de igazából pedagógiai munkát igénylő esetek is rövidesen át, vagy lepasszolódnak a gyermekvédelmishez.

Jellemző az alábbi frissen végzett szociálpedagógus kollégapéldája, akit nemrég egy 800 tanuló számú iskola függetlenített gyermekvédelmi felelősevé nevezték ki. Első felméréseiből kiderült, hogy az iskolában közel 500 gyerek súlyos szociális problémával küszködik. Kérdés: mit tud tenni egyedül, hány esetet tud elvállalni, vinni, kikkel tudja majd megosztani munkáját, egyáltalán hogyan kezdjen neki a „kásahegynek”? Ő első természetes reakcióként azt gondolta: mind az 500 esettel azonnal kell foglalkoznia...

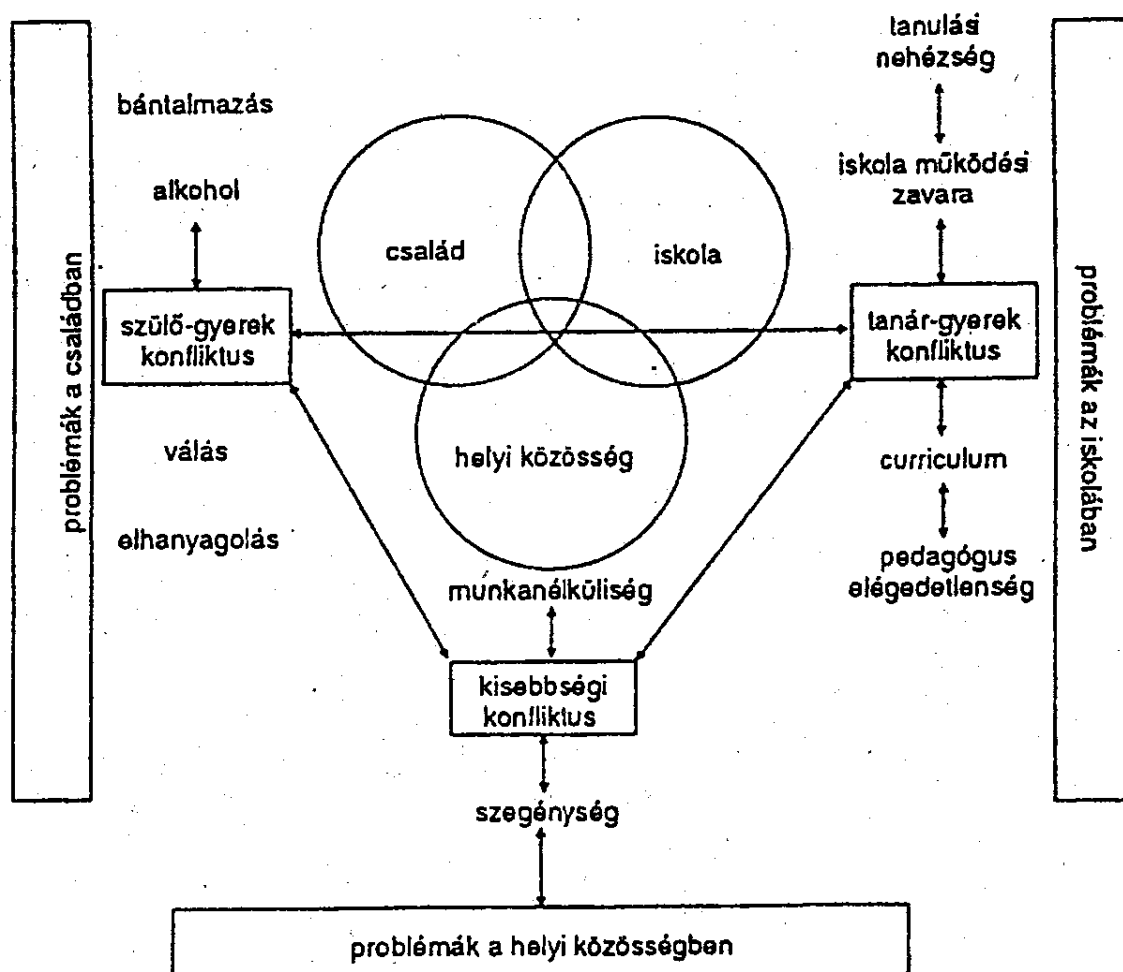
Van, ahol ugyan tisztázott a feladatkör, ámde az csak adminisztratív jellegű, amely nem igazán pedagógiai vagy szociális munka; mert jelentések, statisztikák készítésében merül ki és a segítő tevékenység csak a diagnosztizálásig merül fel a munkakört meghatározókban. Ugyanakkor a tengernyi problémát regisztráló kolléga vívódását, tehetetlenségét, belső feszültségét csak fokozza a sokszor csupán íróasztalok számára készülő, értelmetlen, és még mindig a „felső elvárásoknak” megfelelést kívánó jelentések sora, és hogy nem igen tudnak konkrét segítséget nyújtani. Ebben is tetten érhető a hatósági, a segítő/szolgáltató és a pedagógiai funkciók összekeveredése, zavara.

5. A pedagógus gyerekvédelmisek a szociális szakma szempontjából túlnyomó többségükben nem mondhatók képzetteknek, hiszen csak a pedagógusképzés berkeiben folyt néhány intézményben gyermekvédelmi képzés és azok is főleg a tradicionális pedagógia szellemiségével és eszközrendszerével működtek, és nem tudtak kilépni a pedagógus-identitás korlátai közül sem. Idővel ezen a helyzeten tudnak majd változtatni a szociálpedagógus képzésből és a szociális munkás képzés gyermekvédelmi specializációjából kikerülő szakemberek.

6. Ma már több helyen az országban, iskolákban és önkormányzatok humánszolgáltató – gyermekjóléti/védelmi – bizottságai, ügyosztályai mellett alkalmaznak szociálpedagógusokat, iskolai szociális munkásokat, így pl. Budapest VII., IX., XI, XXI. kerületében, Tatabányán, Debrecenben, Hajdú-Bihar megye más városában és más helyeken. Ez ma még csak a kezdet, de legyen intő jel a fenti függetlenített kolléga példája.

Mi a folyamat alapvető szemléleti bázisa?

1. A gyerek szociális problémái szempontjából a család-iskola-lakóhelyi közösség viszonyrendszerét mutatja az ábra:

Kérdés, hogyan lehet elindulni ebben a helyzetben, mik lehetnek az első lépések? A továbbiakban e folyamathoz kívánok hozzájárulni, általam néhány fontosnak tartott szemponttal.

A feltüntetett problémák természetesen csak példák, a központba (téglalapba) a gyerekeket leginkább érintők kerültek. Az összekötő nyilak az egyes problémák okait, következményeit és azok összekapcsolódását, akkumulálódását (az egyik maga után vonja a másikat) jelzik.

A gyerekekkel kapcsolatos szociális problémák számossága mellett tehát jellemző, hogy azok okai és következményei rendkívül összetettek és többdimenziójúak. Bármely területen (család, iskola, helyi lakóközösség) keletkező probléma kihatással van a másik két területre, így kezelésük rendszerszemléletű megközelítést, minőségi szakértelmet igényel.

2. A gyermek- és fiatal korosztály szociális problémái és ezek kezelésének, segítségének módjai (nem a teljesség igényével) az alábbi rendszerben írhatók le:

	Prevenció	Fejlesztés	Közvetlen segítség	Közvetett segítség	Rehabilitáció
Tanulási nehézségek, képtelenségek, drop out	**	**	**	**	**
Magatartási problémák, iskolakerülés, iskolafóbia	*	*	**	**	*
Napközbeni ellátás otthon és máshol, szabadidő töltés segítése	**	**	**	**	*
Elhanyagolás, bántalmazás, erőszak, visszaélés	*	*	*	*	*
Változás (betegség, halál, válás, költözés, intézményváltás) okozta problémák	*	*	*	*	*
DADA (dohányzás, alkohol, drog, AIDS)	**	**	*	*	*
Fiatalkori munkanélküliség	**	**	*	*	*
Tinédzserterhesség, szülés	**	**	*	*	*
Intézeti nevelés, gondozás	*	*	*	*	*
Fiatalkori bűnözés	*	*	*	*	*

A kvázi minősítést jelentő dupla csillagok (természetesen lehetségesek másféle értékelések és sorrendek!) az iskolában hangsúlyosan segíthető problémákat és eszközeiket jelölik. A táblázatból kitűnik az is, hogy a szociális és pedagógiai munka határán legerőteljesebben a prevenció és a fejlesztés jelenik meg.

Az elsődleges prevencióra alkalmasak a szabadidős programok, vagy – igaz, nálunk még nem általánosan elterjedt – a személyiséget, a kreativitást, a feladat- és problémamegoldást fejlesztő szociocsoportok, a művészetpedagógiák, -terápiák. Ezek hozzájárulnak többek között a gyerek és fiatal adaptációs képességének fejlődéséhez, a csoportokban rejlő pozitív erők kibontakozásához, a szociális érzékenyítéshez. Annak érdekében, hogy a bejósolható és hamar észrevehető problémák súlyossága enyhüljön, vagy a túlzott stressz általi feszültségek csökkenjenek, vagy a problémák egyáltalán elkerülhetők legyenek.

Sokat tehet a régi óvónő bevonása az elsős gyerekek beilleszkedésének időszakában; ha rendszeresen el tud jönni a volt ovisaihoz. Sokat jelent a tinédzserek számára, ha a pályaválasztásról, a családdal való kapcsolatról, a drogról, a szexualitásról, az AIDS-ről őszinte szó esik a szociális szakember vezetésével körükben, ül. a tantestületben és szülők körében is.

Fentiekből következően megállapítható: akkor tekinthető igazán eredményesnek és szakszerűnek az iskolai gyermekvédelem, ha tágabb mezőben tud gondolkodni és cselekedni, ha nem csupán tűzoltó, baj esetén védekező munkáról van szó, hanem a súlyos problémák, bajok megelőzéséről. Ezzel együtt érvényesíthető igazán, hogy a különböző rendszerekben (család, iskola, gyerekek csoportjai stb.) meglévő problémákat nem leegyszerűsítve, lokalizálva, hanem összefüggéseiben, komplex beavatkozási hatásmechanizmussal kezeljük.

A szakszerűséget továbbvive, a gyermekvédelem helyett ma már célszerűbb iskolában folytatott szociális munkáról beszélni, ami nem pusztán elnevezés kérdése, hanem alapvetően szemléleti. Így válik egyértelműbbé a szociális szakértelem iskolába kerülése, ill. pontosan definiálható az iskolai pedagógiai és szociális tevékenység különbsége, és ezzel idővel oldhatók az iskola funkciói közötti zavarok. Egyértelművé tehető, hogy az iskolának nem konkrét szociális munkát kell végeznie; pl. családsegítést, vagy egyedi esetvitelt, hanem elsősorban beengedni oda a szociális szakértelmet, szakembereket, és képesnek kell lenni a velük való együttműködésre.

Milyen hatása lehet az iskolai szociális munkának?

1. Az egyes ember és a szűkebb, tágabb környezete számára is legfontosabb nyereség (legjobban megtérülő „szociális befektetés”), hogy a beavatkozások, a prevenció és a fejlesztő tevékenység eredményeképp megerősödött személyiségek kerülnek ki az iskola falai közül; olyanok, akik távlatosan emberi erőforrások lesznek önmaguk és mások keletkező szociális problémáinak kezeléséhez, megoldásához.

2. Érzékenyebbé teszi az iskolát a gyerek szükségleteinek kielégítésére, azaz megtanítja őket, hogy nyújtsák ki kezüket az iskola felé, s ugyanakkor hozzászoktatja az iskolát, hogy nyúljon a gyerek után; végülis szükségük van egymásra.

Azt a szemléletet szükséges meggyökereztetni, miszerint a gyerek kompetencia-megbecsülés és önmegvalósítás szükségletének, tudásigényének kielégítése (szolgálat) csak az „alacsonyabb rendű” szükségletek, mint a fiziológiaiak, a biztonság és szeretet-közösségek kielégítése után érhető el. Ebben a folyamatban fog a gyerek odáig eljutni, hogy az iskolában is talál személyeket, akiknek ő-szintén fog megnyílni, és talál alkalmakat, amikor

gátlásaitól, szorongásaitól megszabadulva elmondja az iskolai léttel összefüggő tanulási, kommunikációs nehézségeit, feltárja az esetleges otthoni gondjait, legyen az bántalmazás, tartós hiányhelyzet, változás okozta probléma, vagy bármi más.

Az így kialakult, a gyerekek számára biztonságot, szeretetet, elfogadást nyújtó légkörben tud az iskola igazán eredményesen hozzájárulni a gyermeki személyiség alakulásához, a tudás megszerzéséhez, az értékek létrehozásához, egyszerűen így tud hatékony pedagógiai munkát folytatni. A kör bezárulásával pedig így tud igazán az ott folyó szociális munka erőteljesebbé válni. Leginkább ebben rejlik a két szakma egymáshoz közelsége.

3. Preventív jelleggel hívja fel az iskola figyelmét működésének várható, nem kívánatos következményeire, zavaraira. Többek között arra, hogy a gyerekek tevékenysége, küzdelemvállalása (s e képesség megtanulása) összhangban, egyensúlyban van-e a tanárok elvárásaival. S ha nem, akkor mik lehetnek az okok (kedvezőtlen tanulási feltételek, teljesíthetetlen követelmények, az egyoldalú ismeretszerzés igénye, a megromlott tanár-diák viszony, krízishelyzet egy osztályban stb.). Ekkor válik az iskola egészen a szociális munka és szakember kliensévé. Természetesen a szociális szakember soha nem feledkezhet meg arról, hogy neki nem lehet átvállalni pedagógiai feladatköröket. Kezdeményezze pl. a tantervek felülvizsgálatát, de ne ő végezze azt.

4. A szülők által is elfogadott, iskolán belüli szociális munka jótékonyan befolyásolhatja saját önnön gondolkodásuk, szemléletük, iskolával kapcsolatos elvárásaik változásait.

Hogyan kezdhető el a szociális munka iskolába történő bevitele?

Az ábrán láttuk, hogy a gyerek és fiatal mindenféle problémája a három halmaz által közösen metszett területen jelenik meg, azaz itt kell, hogy álljon és működjék a szociális szakember. Annak érdekében, hogy azonnali helybeni beavatkozást, segítséget, biztonságot nyújtson, vagy segítse a kommunikációt, a kliens viszonyainak, együttműködésének javulását, azaz közvetítsen a gyerek-szülő-pedagógus hármában.

Itt az ideje, hogy különbséget tegyünk a pedagógus és szociális szakember tevékenysége között; ezt szándékozik bemutatni az alábbi, de nem a teljességet felvázoló táblázat:

A pedagógus	A szociális szakember
Meghatározott tervek (tanterv) szerint dolgozik	A bajban lévő embert segíti a vele k i m u n k á l t stratégia alapján
Tudást, ismereteket közvetít, képességeket, értéket fejleszt	A bajok elkerülése végett készségeket fejleszt
Tanulást irányít, instruál	A szükséges erőforrásokról instruál, az együttműködők között közvetít
Társadalmi pozíciókra, szerepekre készít fel	Reszocializációt, rehabilitációt segíti
Eredményt, teljesítményt értékel, minősít	A kliens é r d e k é b e n , (m á s o k k a l s z e m b e n) kontrollál
	Szakmai, etikai kódex alapján dolgozik

Két következtetés kézenfekvő. Az egyik: a különbségek lényegiek, tehát nem lehet összekeverni az alapvetően kétfajta identitást, mint ahogy az az eddigi gyakorlatban szinte általánosan elterjedt. A másik: mivel az iskolai gyermekvédelmi felelősök még a szűken vett ún. védelmi tevékenysége is csak a szociális szakmaiság szellemében képzelhető el, így az nem tekinthető pedagógiai tevékenységnek. Márpedig tudjuk, hogy iskolai munkájuk döntő részében pedagógusszerepeknek kell megfelelniük. Ez az identitás és szerepzavar (hiszen mint láthattuk tantestületi tagként még önmaga kliensévé is válhat) pedig igen jelentős mértékben nehezíti az e területen való előrelépést.

A szociális szakértelem iskolába vitelének gyakorlata idővel sokféle modellt fog eredményezni. Itt csak néhány sarkalatos pontra hívom fel a figyelmet, és alapvetően nem térek ki a munka során felmerülő veszélyekre sem.

1. A kezdetben valószínűleg a legtöbb iskolában nem lesznek érett feltételek a szociális munka meghonosítására. A tantestület nehezen viseli el az újabb „idegen, terület terhét”, a más identitással bíró szakembereket. Valószínűleg nehezen tűri a szociális segítségnyújtás szükségelte rugalmasságot és kritikai szellemet. A gyerekek képviselője is valamiféle tanár-

és iskolaellenességet sugallhat. Nagy lesz az ellenállás és a feszültség, és ez persze kivetítődik a leginkább veszélyeztetettekre, a kliens gyerekekre.

Ebben a helyzetben célravezető lehet a helyi szociális intézményekkel, szervezetekkel történő fokozatos együttműködés és kooperáció, melynek iskolai koordinátora a menedzseri hatáskörrel felruházott gyermekvédelmi felelős lehet. Az együttműködés legfőbb előnye a szociális segítő/ellátó rendszer megismertetése: a pedagógus idővel tisztában lesz, mikor, kihez fordulhat a különböző szociális problémák esetén.

2. Következő fázis mindenképpen a külső szociális szakember „beengedésének” előkészítése, ez már laza együttműködést igényel a belső gyermekvédelmi és a külső szociális munkás között.

3. A továbblépés kritériuma: a két szakember egymás kompetenciáját kiegészítve miképpen tud egymással dolgozni; képesek-e arra, hogy együtt észrevehetővé tegyék a szociális segítségnyújtást és a konkrét eredményeket az iskola és a gyerekek életének, a pedagógusok munkájának mindennapjaiban. Bizonyítsák, hogy a szociális szolgáltatás nem valakik ellen, hanem valakikért van; azaz elfogadtassák a szociális munkát és az azt képviselő külső segítő szakembert. Jó katalizátor lehet, ha az iskolavezetés, a tantestület ekkor már képes elmozdulni a nyitottság, a nyíltság és a rugalmasság irányába.

4. Fejlettebb szintről lehet beszélni akkor, ha a pedagógiai és szociális szakterület között jó kooperáció, harmonikus integráció kezd kialakulni, amely feltételezi a két szakember iskolai működési szabályzatban rögzített munkamegosztását, a pontosan definiált hatásköröket és viszonyrendszereket a gyerekekkel, a nevelőtestülettel, az iskolavezetéssel, a szülőkkel és a szociális intézményekkel. A másik: maguk köré tudnak gyűjteni más partnereket, segítőket, iskolaiakat és a szociális ellátó rendszerből valókat egyaránt. Ekkor már lehet team-munkában gondolkodni és cselekedni, mely team (gyermekvédelmi-jóléti csoport) koordinálhatja a segíteni kész pedagógusok, a gyermekorvos és iskolapszichológus, a lelkes, a gyógypedagógus, esetleg a jogász és a gyámügyes stb. tevékenységét.

5. Érdemi vezetői, felelősi szerepet a gyermekvédelmisek csak akkor lesznek képesek betölteni, ha a menedzseri, együttműködési képességeik fejlesztésére, a team-munka szervezésére irányuló felkészítésben, tréningen vesznek részt.

E folyamat során az iskola és a pedagógusok érzékenyebbek lesznek a gyerekek szükségleteinek meglátására, kielégítésére, közelebb kerülnek egymáshoz a pedagógiai és a segítő identitások, erőteljesebben kifejeződik az iskola szolgáltató funkciója, fontossá, elfogadottabbá válik az egyén (gyerek, pedagógus, szülő) értékrendje.

Meg kell jegyezni, hogy a fentiek egy belső szükségletekből fakadó folyamathoz tudnak csak kiindulásul szolgálni, mert az elrendelésszerű, kívülről történő bevezetés következtében a pedagógus veszélyeztetve érezné magát, ellenállna, nemkívánatosnak tartaná az egészet.

Budai István

Hírmozaik

Konferencia a gyermeki jogokért

Megnyerő környezetben, a gazdagréti lakótelepen található Mechatronikai Szakközépiskola aulájában és előadóiban került megrendezésre az I. Országos Gyermek- és Ifjúságvédelmi Konferencia (április 29-30.). A Szociális Munkások Magyarországi Egyesületének, a Fővárosi Önkormányzat Gyermek- és Ifjúságvédelmi ügyosztályának, valamint az Országos Gyermekvédelmi Módszertani Osztálynak összefogása tette lehetővé a részt vevő 450 szakember 2 napos tapasztalatcseréjét.

Az első nap délelőttjén a jelenlevők meghallgatták Göncz Árpádnénak, a rendezvény fővédnökének megnyitóját, melyben üdvözlő szavai után értő gondolatait osztotta meg a hallgatósággal a fogyatékosok érdekvédelméről. A továbbiakban három előadót hallhattak a jelenlevők. Előbb Sáska Géza, a Fővárosi Önkormányzat Oktatási Bizottságának elnöke hangsúlyozta az esélyegyenlőség magyarországi megvalósításának jelentőségét (kötelezőségét) mint a gyermeki jogok egyik alapelemét, majd Németh László ügyvéd elemezte a nemzetközi gyermeki jogi egyezmény megvalósításának magyarországi tapasztalatait. Zárásképpen Dr. Kecskeméti Edit az UNICEF tevékenységét ismertette a gyermekvédelem (gyermeki jogok) relációjában.

A nyitó nap délutánján és a záró nap délelőttjén a közel 500 résztvevő 17 szekcióban hallgatott tudományos referátumokat, folytatott színvonalas vitát. A témák folytonosságára, illetve népszerűségére tekintettel igen magas volt a jelenlevők létszáma a „deviáns fiatalok jogai és kötelezettségei” (Ferenczi György, Dr., Németh Zsolt), a „szakma-e a gyermekvédelem” (Domszky András) elnevezésű szekciókban. A zárszót megelőzően az egyes szekciók vezetői összegezték a náluk elhangzottakat, természetesen az elkötelezettség okán több esetben vágyaikat, elképzeléseiket fogalmazták meg. Valamennyien egyetértettek a szakma teljes megújításának igényében, illetve a már bevezetésre került és bevált új kezdeményezések országos méretűvé szélesítésében, így pl. a nagylétszámú otthonok felszámolásában, lakásotthonok, családotthonok létrehozásában, a nevelőszülői hálózat szélesítésében, a korai fejlesztés fontosságában, a fogyatékosok átgondolt integrációjában, a gyermekvédelmi törvény megalkotásának szükségességében, az iskolai gyermekvédelem újraalakításában stb.

Mindezek természetes folytatásaként a konferencia közel 300 aláírással petíciót fogadott el a Veresegyházi Gyermekváros felépítésével szemben, melyet a szakmai ellenérvek ellenére 400 millió forintért épített a Pest Megyei Önkormányzat.

A zárszóban utalás történt a jelenlevők, illetve a gyermekvédelemben dolgozók felelősségéről, azaz a gyermeki jogok érvényesítése jogi szabályozottság híján a pedagógusokra, szociális munkásokra, pszichológusokra hárul. Tekintettel a konferencia sikerére a szervezők rendszeressé kívánják tenni az összejövetelt, s az elhangzottakról összefoglaló kiadványt jelentetnek meg az ősz folyamán a lebonyolítást szervező OKKER Iroda kiadásában.

(G. K.)

Huszdik ifjúsági nyári egyetem Salgótarjánban Nemzetközi eszmecsere a kisebbségre, az idegengyűlöletről

Salgótarjánban, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat szervezésében 1975 óta működik nemzetközi nyári egyetem (lásd Család, gyermek, ifjúság, 1993/6. sz.). Az immár két évtizedes folyamatos múltat – egyebek mellett – az is magyarázza, hogy annak idején jól sikerült kiválasztani a rendezvény állandó témáját. Az ifjúság helyzete ugyanis mindig, mindenhol közérdeklődésre tart számot, hiszen e nagy létszámú társadalmi réteg végülis a mindenkori jövő letéteményese.

Az elmúlt évek során bebizonyosodott, hogy a gyökeres társadalmi, politikai átalakulás, az úgynevezett rendszerváltás következtében automatikusan nem oldódtak meg a fiatalok problémái, sőt a kelet-európai országokban korábban nem tapasztalt kihívásokkal (tömeges munkanélküliség, skinhead-mozgalom, szekták stb.) is szembe kell nézni.

Az idei kurzus speciális témakörét az ifjúság – kisebbség – idegengyűlölet sajnos ugyancsak aktuális összefüggései képezték. A tíz országból érkezett – döntő többségében külföldi – hallgató elsősorban arra volt kíváncsi, hogy Magyarországon milyen konkrét megnyilvánulásai vannak e jelenségeknek az ifjúság körében, a fiatalok gondolkodásmódjában, magatartásában, s természetesen arra is, hogy hazánkban mi történik a kisebbségek jogainak érvényesítése, a másság tiszteletben tartása érdekében.

Az előadók zöme azonban előszeretettel időzött a történelmi, illetve elvi jellegű eszmefuttatásoknál, a fogalmi értelmezések (európai identitás, kisebbségi törvény, holocaust, antiszemitizmus, filoszemitizmus stb.) kísérleteinél, és adós maradt a magyar viszonyok bemutatásával, s főként a tárgyalt kérdések ifjúsági vonatkozásainak részletes elemzésével. Leginkább érvényes ez a megállapítás a tömegkommunikációval kapcsolatos előadásra, amely meg sem próbálta érinteni a médiáknak az ifjúságra gyakorolt sokrétű hatásait. Ezért mint a Kárpát-Ukrajnából érkezett tanárok is elmondták – a hallottakat csak indirekt módon használhatják fel az iskolai munkában.

Szerencsére ellenpéldát is lehet említeni. Dr. Csentes László, az Országos Rendőrfőkapitányság munkatársa tényekben, adatokban gazdagon mutatta be a skinhead-típusú ifjúsági csoportok magyarországi jellemzőit. A nagy érdeklődéssel kísért előadásból kiderült, hogy az első támadást 1988-ban követték el a sokszoros túlerőben lévő fiatalok kubai állampolgárok ellen. Azóta négyszáz alkalommal inzultáltak – nagyjából fele-fele arányban – színes bőrű és cigány származású embereket, és két esetben vetődhetett fel zsidók megtámadásának szándéka.

Mára mintegy négyezerre becsülhető hazánkban a skinheadek száma! Több mint ötven százalékuk a fővárosban fejti ki tevékenységét. Viszonylag sokan vannak Borsod és Csongrád, valamint Heves megyében.

Ideológiájuk alapvetően nem különbözik a nyugati mozgalmakétól. Az a véleményük, hogy Magyarországot is meg kell tisztítani az idegenektől, mert elveszik a munkahelyet és az iskolapadot a magyar fiatalok elől. Elvi alapon azonban csak kevesen állnak, az erőszakos, durva „kemény mag” körül csoportosuló többségnek inkább csak a külön öltözet, az átlagostól eltérő magatartásmód imponál. Vannak szamizdat jellegű folyóirataik, megkíséreltek pártokat is alapítani, illetve próbálkoztak szélsőséges pártokhoz csatlakozni.

Korábban izgatásnak minősült a skinheadek agresszív fellépése, ma nép, nemzet, faj, vallás elleni büntett” ként kezeli az igazságszolgáltatás. Csakhogy – mint a nyári egyetemen is megfogalmazódott – eleddig még nem született példás ítélet az igen veszélyes társadalmi deviancia megfékezésére. Jobbára garázdaságnak, illetve testi sértésnek tekintették a kirívó

eseteket. Az viszont öröndetes, hogy a rendőrségnek eddig kilencven százalékban sikerült a gyors felderítés.

Az idén – minden korábbi nyári egyetemhez képest – nagyobb volt a résztvevők aktivitása a korreferátumok megtartásában. A francia Frank Lopez a Nemzetek közti összefogás, mint az idegengyűlölet leküzdésének eszköze című hozzászólásában az ifjúsági csereprogramok szerepével foglalkozott. Manfréd Gartz – aki a cottbusi, Bertha von Suther békeharcos nevét viselő képzési intézet képviselőjében lépett fel – a szabadidőben kialakuló ifjúsági csoportok életérzését, viselkedésmódját elemezte, s bemutatta a körükben alkalmazott sajátos pedagógiai, pszichoszociális módszereket, eszközöket. Sharon Holder és Mohammed Dhalech az angliai Bradford-ban tartott szeminárium anyagát közvetítette. Ezen a rendezvényen európai, nemzeti és helyi szintű ajánlásokat, ellenőrizendő programokat fogadtak el a kisebbségek jogainak védelmében, az idegengyűlölet mérséklése érdekében.

Vadim Orlov (Oroszország) Nemzeti problémák és idegengyűlölet, Mihaela Buican (Románia) A kisebbségek sajtója a múltban és jelenben, Jelena Malinovszkaja Etnikumok közötti viszonyok Ukrajnában címmel tartott korreferátumot.

Bakos Levente (Románia) és Rademeier Detlef (Németország) az esti órák ellenére látogatott fakultatív előadói programjait is beszámítva joggal jelenthetjük ki, hogy az 1994-es salgótarjáni nyári egyetem igazi nemzetközi tapasztalatcserének bizonyult. A résztvevők egyértelműen kinyilatkoztatták szándékukat: törekednek megelőzni, hogy bárhol is egy újabb – a jugoszláv polgárháborúhoz vezető konfliktushelyzet alakuljon ki. Erre utalt a viták kulturáltsága, egymás véleményének következetes tiszteletben tartása is.

Az is egyre inkább jellemzője a nógrádi rendezvénynek, hogy a hallgatók, az egyébként általuk is jónak minősített megyei kulturális programokon (hollókői világörökség, ipolytarnóci őseletek, kazári hagyományörzés, tari buddhista sztupa) kívül szeretnének helyi – nyilván elsősorban ifjúsági – szervezetekkel kapcsolatba lépni az ittlétük során éppúgy, mint a későbbiekben. Ezúttal is számos konkrét igény fogalmazódott meg részükről a folyamatos együttműködésre az ifjúsági partnerkapcsolatok, közös továbbképzések, nyelvtanfolyamok terén.

A zárónapi összegzés alkalmával a hallgatók is megerősítették a rendezők terveit: Magyarország és jelesül Salgótarján földrajzi elhelyezkedése jó feltételt teremt ahhoz, hogy a jövőben is találkozóhelye legyen a Keletről és Nyugatról érkezőknek. Körvonalazódott az is, hogy jövőre, tekintettel a Helsinkiben kötött együttműködési és biztonsági egyezmény huszadik évfordulójára, érdemes lenne a határok nélküli Európa témakörét napirendre tűzni, hangsúlyozottan az ifjúság nézőpontjából.

Van tehát jövője a nyári egyetemnek, amely a helyi tanács, majd az önkormányzat támogatásával a húsz év során beépült Salgótarján szellemi életébe, egyike lett a legrangosabb visszatérő kulturális eseményeknek. Igény van rá, de komolyabb erkölcsi és anyagi segítség is kellene, éppen az ifjúsági szervezetek részéről, hogy ne kelljen a résztvevők költségeit tovább növelni. Az idei rendezvényben közreműködő szervek már csak ezért is megérdemlik a felsorolást: Magyar Szakszervezetek Országos Szövetsége, Miniszterelnöki Hivatal Ifjúsági Koordinációs Titkársága, Szakszervezeti Ifjúsági Szövetség, Nógrád Megyei Pedagógiai Intézet és Sréter Ferenc Népfőiskolai Egyesület.

Dr. Csongrády Béla

Gyermek- és ifjúsági írók tanácskozása: reménytelen a helyzet?

A Szekszárd környéki Volent-öböl volt a helyszíne a Szekszárdi írótanácskozásnak, amelyre idén 1971 óta tizenharmadik alkalommal került sor.

A Magyar írószövetség Gyermek-és Ifjúsági Irodalmi Szakosztálya és a Tolna megyei Könyvtár által szervezett találkozó a „Ki mit tehet a gyermek és ifjúsági irodalomért” témakört vitatta meg!

A megjelent harmincöt alkotó – író, költő, gyermeklapszerkesztő, gyermekkönyvkiadók, pedagógusok, gyermekkönyvtárosok, népművelők, gyermekkönyv-illusztrátorok – meglehetősen skeptikusan kezdték kerekasztal megbeszélésüket, annak ellenére, hogy a Szekszárdi Tanácskozásokat korábban, a hagyományoknak megfelelően inkább a derű, felszabadultság és a jövőbe vetett hit jellemezte.

Érthető a móka, kacagás mai hiánya: Vidor Miklós szerint elég szomorú, ha a minőség helyett, a várható haszon szabja még, milyen könyv kerülhet kiadásra. Akotó társai nevében is úgy fogalmazott, hogy az írók nem kívánnak a propagandisták, reklámszakemberek tanmeséinek szintjére lesüllyedni.

Ordas Iván Szekszárdon élő író a gyermekkönyvkiadás helyzetét „teljesen reménytelennek” ítélte. Manapság tisztességes áron, tisztességes könyveket nem lehet sem írni, sem kiadni, főleg eladni nem lehet – mondta Szabó Éva, a Magyar Rádió munkatársa.

Úgy vélte, a közelmúlt rádióbéli politikai harcainak áldozatul esett a gyermekrádiózás is. Ám mindezek ellenére, azt tanácsolja, hogy mindenki, a maga posztján tegye a dolgát: az író írjon, a könyvtáros népszerűsítse a jó gyermekkönyveket, a rádiós készítsen műsorokat.

Gyárfás Endre egy Juhász Gyula idézetre hivatkozott: a gyermek szeme a jövő tükre. Vétkezik, aki elhomályosítja.

Nógrádi Judit

Szociális munka az iskolában

Iskolai szociális munka az egyesült Németország „új” tartományaiban

Az utóbbi időben nemcsak az „egész napos iskolá”-val kapcsolatos viták során esik szó az „iskolai szociális munkáról”, mint az ifjúságvédelem „új” eszközéről. Feltűnő, hogy ezen címszó alatt több olyan vélemény jut kifejezésre, mely különböző célokat, módszereket és kezdeményezéseket követ.

Sokszor hallottam a „szabadidő-pedagógia” alkalmazásáról, illetve a fogalom magyarázataként arról, hogy ez ugyanaz a munka, mint korábban az úttörővezetők munkája volt, csak zászló és egyenruha nélkül. Egyértelmű azonban, hogy szükséges az iskolai szociális munka. Mostanában például Brandenburg tartományban különféle kezdeményezések jöttek létre „iskolai szociális munka” néven. E kísérleteknek azonban nem mindegyikét indokolják alapvető tartalmi és szerkezeti okok, sokan tartják elsődleges célnak a munkahelyteremtés lehetőségét. Éppen ezért fel kell tenni a kérdést, hogy a fiatalok, vagy a különben a munkanélküliség által fenyegetett felnőttek érdekében jött-e létre tartalom nélküli program? E kezdeményezések csupán önös érdekeket szolgálnak-e, vagy egy szociálpedagógiai újításnak vagyunk tanúi?

Először is figyelembe kell venni, hogy a „szociális munkás” foglalkozás az NDK-ban nem létezett. Az újonnan létesített szakfőiskolákon megkezdtek ugyan a képzést, de kiképzett munkatársakkal ezidáig még nem rendelkeznek. Az „iskolai szociális munkás” kifejezés használatakor többen abból indulnak ki, hogy ezt a munkát nem szociális munkások végzik.

Másodszor pedig figyelembe kell venni, hogy az iskolai szociális munkának nincsenek hagyományai a volt NDK-ban. A napköziotthonos pedagógusok és az úttörővezetők tevékenységét nem lehet ezzel a munkával egy kalap alá venni.

Harmadszor: eddig semmilyen nyílt szakmai vita nem indult e témát illetően, inkább a helyi kezdeményezőkre bízta a kapcsolatteremtést és az információszerzést, valamint a szakképzések megszervezését, az iskolákkal folytatandó viták megrendezését, és a megfelelő lépések megtételét.

Az iskolai szociális munkára vonatkozóan a volt NSzK-ban rendelkezünk tapasztalatokkal. Itt tartományról tartományra különböző, többé-kevésbé sikeres modellek alakultak ki. Amilyen különbözőek a tartományok, olyan különböző súllyal szerepel ez a munka az iskolák programjaiban. Mindenek előtt az iskolai pedagógia és a szociális munka/szociálpedagógia szerkezeti különbözőségeire, valamint a tanárok és a szociális munkások közti szerepbeli eltérésekre kell figyelni. Az iskola, mint a nevelés és a szervezett képzés intézménye, direkt állami befolyás alatt áll. Ezt a Weima-ri Köztársaság oktatási története épp úgy igazolja, mint az NDK, vagy a régi tartományok oktatásának története. Rendkívül olcsó fogás lenne azonban, ha azt állítanánk, hogy az ifjúsági munkára ez nem vonatkozik. Nem, ilyen egyszerűen nem megy ez, de az ifjúsági munkának a privát és karitatív gondozásból a mai subszidiér sokszínűség felé megtett útja redukálja az állami befolyást a tartalomra. A mai napig is anyagi segítség (szövetségi ifjúsági tervezés) juttatásával, és bizonyos kritériumok teljesítése által gyakorolja az állam befolyását. Az iskola és az ifjúságvédelem különböző szociális és nevelési területein belül különböző

módszertani kezdeményezések fejlődtek ki. Az iskolában a didaktika, a közvetítés és megismerésre váró anyag áll a középpontban, miközben a szociális munka/szociálpedagógia súlypontjában a gyerekek és a fiatalok fejlődése áll. A legérthetőbbé akkor válik mindez, ha a szociális munka/szociálpedagógia három alapvető munkamódszerét: az egyedi segítséget, a csoportmunkát és a közösségi munkát vizsgáljuk meg. E munkalépések a különböző területek speciális felhasználásában, az ehhez kapcsolódó alapelvek és a kivitelezési módszerek ismeretlenek az iskolában, a mai napig is nehezen barátkoznak meg vele.

Ha az iskolával meg akarjuk ismertetni a szociális munka hasznosságát, fontos, hogy a fiatalok életkörülményeiről és családi viszonyaikról ismeretekkel rendelkezünk. Természetesen sok olvasó gondol most az erőszakjelenségekre, mivel a Szövetségi Nő- és Ifjúsági Minisztérium „erőszak-alapot” hozott létre, amely azt bizonyítja, hogy milyen drámai a helyzet, s ezzel jutalmazza és támogatja azokat, akik e „feltűnő” viselkedésű fiatalokkal foglalkoznak. Tartózkodnék attól, hogy ezt a terhet használjam fel az iskolában a szociális munka szükségességének megindoklására, mivel az ifjúság kriminalizálódásának általánosítása, s a botrány, ami ezzel jár, nemcsak, hogy nem ad a fiatalokról hiteles képet, de még a „tűzoltó-gondolkodást” is elősegíti: gyorsan vegyük igénybe a szociális munka adta lehetőségeket, s ha a skinheadeknek ismét kinő a hajuk, akkor be lehet fejezni a projektet. A szociális munkának az iskolában történő alkalmazásával azonban másra gondolok: itt ugyanis fejlődést segítő tanácsadásról, valamint a gyerekek és a fiatalok aktuális élethelyzetében nyújtott támogatásáról van szó.

Kezdeményezések

A „szociális munka az iskolában” projekt keretében a módszertani munkaformák a gyakorlatban nem különülnek el teljesen egymástól, inkább a követelményeknek megfelelően kombináltak, részben egymással párhuzamosan, vagy egymást kiegészítve fordulnak elő.

Tanácsadás

A tanácsadás szociális munkás/szociálpedagógiai módszerek segítségével történik az iskolai és a szociális körülmények bevonásával. Segítségként kell értelmezni az önsegítéshez.

Az egyénnel folytatott munka

Hozzá kell járulnia a stabilizálódáshoz, az érdekek képviseléséhez és képességek fejlődéséhez.

Csoportokkal folytatott munka

A mindenkor kezdeményezések a csoport kezdeményezéseivel egyeznek. A kompetencia lehetővé teszi a szakmai elbírálást és az ennek megfelelő cselekvési stratégia kidolgozását.

Szabadidő- és érdekorientált munka, ifjúsági kulturális munka

A szociális munka/szociálpedagógia a kultúra és a szabadidő kihasználásának fejlődését motiválja. Felkarolja a csoportoknak a szabadidő eltöltésre vonatkozó érdeklődési területeit, és további lehetőségeket teremt. A munka célja: alternatív szabadidőprogram teremtés,

csoportélmények, sikerélmények stb. A szociális munka e tevékenységek folyamán szorosan együttműködik a városrész intézményeivel és intézeteivel.

Képzési munka

Képzésorientált csoportmunkának kell kiegészítőleg az iskolai képzési és a fiatalok felvilágosítási munkáját kezdeményezni és támogatni.

Problémamegoldó csoportmunka

A problémamegoldó csoportmunkának hozzá kell járulni ahhoz, hogy a fiatalok saját problémáikkal foglalkozzanak, azok iránt érdeklődést tanúsítsanak, lehetőséget biztosítsunk nekik, hogy a problémákat felismerhessék, feldolgozzák, és azokat áthidalhassák.

Városrész-orientálódás - közösség-orientálódás

A szociális munkának az iskolában, az ifjúságvédelem részeként elfoglalt különleges helyzete vezet az iskolában szükséges minőségi változásokhoz, ahol a szociális munka az iskolában közvetítő szerepet tölt be a gyerekek és fiatalok, valamint az iskola elvárásai közötti tájékozódásban.

Rendszertanácsadás

Az iskolai nevelési és szervezeti modellek kialakításában és fejlesztésében létrejövő együttműködést és tanácsadást tartalmazza. Példaként lehet említeni a külső differenciálási eszközöket és következményeiket, fogyatékosok integrációját, az egész napos elhelyezést, fegyelmezési eszközöket, tanár-diák kapcsolatot a tanórán, az iskolán kívüli élet bevonását.

Az iskolai szociális munka célcsoportjai közé azonban nemcsak a gyerekek és a fiatalok tartoznak, hanem a szülők és a tanárok is. Éppen az új tartományokban kialakult akut élethelyzetek mutatnak rá arra, hogy milyen fontos és értelmes lehet a családorientált szociális munka az iskolákban. A bemutatott lehetőségeket minden bizonnyal nem lehet komplexitásukban állandóan és minden iskolában felhasználni, de legalább a lehetséges kereteket ismertetik. Az is meggondolandó, hogy a szociális munka nem a legkomplexebb diszciplína, amely minden problémát meg tud oldani, s mindamellett a belső iskolai reformot is végre tudja hajtani.

Ki végez professzionális szociális munkát az iskolában?

Az iskolai szociális munkának a Szövetségi Köztársaság intézményeibe történő bevezetésével már az 1970-es szervezeti tervben és a szövetségi tartományi bizottság által a képzési terv (1970) számára készített közbelső jelentésben is gondoskodtak a szociálpedagógusok/szociális munkások személyi ellátottságáról. Az iskola megváltozott követelményeiről folytatott jelenlegi vita folyamán újból felmerül a kompetencia kérdése. A tanárok pedagógusként természetesen a szociális pedagógiát célozzák meg, ami üdvözlésre méltó fejlődés. Fennáll azonban a differenciálatlan öntúlbecsülésnek a veszélye. Még az elkötelezett tanárok is figyelembe veszik a szociálpedagógiai szempontokat, a-nélkül, hogy

valódi szociális munkát végeznének. Erre vannak, személyes okok is (hiányos képzés) és szervezeti okok is (szereprögzítés, időgazdálkodás, munkafeladat).

A szakszerűen végzett szociális munka egyesíti a személyi, szakmai és területi kompetenciát.

A személyi kompetenciából a kommunikatív, etikai és motivációs kompetenciából áll össze, ismeretanyaga kiterjed a klientúrára, reflexiós képességekre és az empátiára.

A szakmai kompetencia elméleti, módszertani és analitikus-diagnosztikai kompetenciából áll.

A területi kompetencia a szociális területek és a szisztematikus kapcsolati rendszer cselekvőképességeinek komplex analíziséről, valamint a szociális munkás cselekvésének működési feltételeiről tartalmaz ismereteket.

Ezen ismereteket általában a szociális munkás/szociálpedagógiai felsőfokú oktatás keretében lehet megszerezni. Mivel azonban az új tartományokban teljesen más helyzet uralkodik, teljesen másfajta eszközök igénybevétele szükséges. Az iskolában megfelelő továbbképzési lehetőséget kell teremteni, melyet lehetőség szerint kvalifikáló továbbképzési lehetőséggel kell kombinálni, annak érdekében, hogy a foglalkoztatottak számára a szakmai jövő megteremtése lehetővé váljon. Kifejezetten kérdésessé vált az ún. „szabadidő-pedagógia” beépítésének lehetősége, mivel ez sem szakmai jövőt nem biztosít, sem az iskolai szociális munka feltételeinek nem felel meg. A szabadidő felé orientálódás helyett most a külvilág felé orientálódó munka fontos, a preventív munka elemeinek ismeretével. Az iskola egyre inkább válik az ifjúsági szocializálódás színterévé, egyidejűleg azonban fokozódó kritikájának tárgyává is. Annak ellenére, hogy az iskolában a problémák koncentrálnak, sőt az iskola maga is idéz elő problémákat, az iskolát az ifjúságvédelmi munkából kihagyják. Az iskola az a hely, ahol a gyerekek és fiatalok összegyűlnek, az ifjúságvédelem számára tehát elérhetőek. Az iskolai szociális munka ebben az értelemben az ifjúságvédelem számára egy feltáró munka intézményi keretek között. A tanárok azonban hiányos képzettségük miatt nincsenek abban a helyzetben, hogy a felmerülő problémákat a megfelelő szociálpedagógiai eszközökkel megoldják. A stigmatizálási és a másodlagos deviancia folyamatai gyakran észrevétlen maradnak, reprodukálódnak, és senki nem nézi meg, hogy mi lehet a háttérben. Az iskolában is professzionális ifjúságvédelmi munkára lenne szükség.”

Werner Glanzer
Fordította: Székely Ágnes

Szociális munka az iskolában

„Két szék közt a pad alatt?!“

A XI. kerületben, felismerve a gyermekvédelmi rendszer szétszórtságából, rossz hatékonyságából, a gyermekvédelmi esetek számának növekedéséből és a gyermekbűnözés növekvő mértékéből eredő nehézségeket és problémákat, úgy döntöttek a gyermekvédelemmel foglalkozó szakemberek, hogy egy gyermek- és ifjúságvédelmi hálózatot hoznak létre. Ez nem előzmények nélküli a magyar gyermekvédelemben, hiszen az elmúlt évtizedekben számtalan kísérlet történt arra, hogy a sokféle ellátó és érdekelt intézmény, szakember egymással együttműködve végezze a munkáját.

A kezdeményezés elsődleges célkitűzése a prevenció – megelőzés – volt. Ennek keretében kiemelten akarnak foglalkozni a bűnmegelőzéssel, a szociálisan hátrányos helyzetű gyerekek és családjaik támogatásával, segítségével, a felvilágosítás különféle formáival – például kábítószer, áldozattá válás elkerülése stb.

Az eddigi rendszerben a következők végeztek gyermekvédelmi feladatokat:

- óvodák, iskolák – mindenhol van gyermekvédelmi felelős, de megbecsültségük nagyon alacsony, ami a felkészítettség hiányának és a szűk mozgástérnek is tulajdonítható
- iskolai, óvodai munkaközösségek –jó szakmai fórumok lehetnek, de nincs kompetenciájuk a tényleges cselekvésben, és nincs kialakult gyakorlata a tapasztalatok átadásának sem
- a Polgármesteri Hivatal különféle osztályai –nincs kötelező és számon kérhető kommunikáció, kicsi a cselekvési tér, pl. lakásügyben, illetve a közös döntéshozatal, információk átadása.

Érdekes mindazonáltal felsorolni, hány osztály foglalkozik közvetlenül vagy közvetetten a gyermekvédelemmel:

- Művelődésügyi- és Sportosztály (ifjúságpolitika és üdültetés)
- Gyámügy („klasszikus gyermekvédelem”)
- Ügyfélszolgálati Iroda (segélyezés, napközi-hozzájárulás stb.)
- Szabálysértési Hatóság (iskolaérettség elmulasztása stb.)
- Egészségügyi Osztály (bölcsődei elhelyezés, eü. gyermekotthon, ápolási szabadság stb.)
- Gyermkegészségügyi Szolgálat (gyermekorvosi és védőnői hálózat)
- Nevelési Tanácsadó (iskolaérettség, pszichológiai tanácsadás, vizsgálatok, családgondozás)
- Gyermek-ideggondozó
- Drogambulancia
- Rendőrség
- Egyházak (hitélet, lelki segítség, segélyezés stb.)
- A nemrég alakult Családsegítő Központ (CSSK)

Nem kérdéses, hogy a fenti intézmények, szolgálatok mindegyikére szükség van, az azonban bizonyos, hogy célmeghatározásuk, eszközrendszerük, szakmai felfogásuk alkalmasint nagyon is eltérő. Ami akkor okoz problémát, ha nem tisztázzák ezt egymás között, és persze a kliensek számára sem világos, hogy melyik intézmény, ellátás mire és

hogyan vállalkozik. A leggyakoribb probléma mégsem ebből adódik, hanem abból a koordinálatlanságból, ami az ismert zavarokhoz vezet, miszerint egy család sokszor számtalan ellátó segítségét kapja, de a szolgáltatók nem hangolják össze tevékenységüket, ezáltal a hatásfok inkább gyengül, mintsem megsokszorozódik. Felmerült tehát, hogy szükséges lenne a kapcsolattartás módját és formáit szabályozni, és egy kerületi gyermekvédelmi koordinátort munkába állítani.

A koordinátor munkakörét a következőkben határozták meg: felelős a gyermekvédelem megszervezéséért, működtetéséért. Ennek érdekében felveszi a kapcsolatot a kerületben működő valamennyi gyermekvédelemmel, foglalkozó intézménnyel, szervvel (iskola, óvoda, polgármesteri hivatal különböző osztályai, családsegítő központ, rendőrség, nevelési tanácsadó, egyházak stb.)

- összefogja, egyezteti, működteti a kialakult rendszert
- segítséget nyújt egyes gyermekek sorsának, helyzetének rendezésében. Ezért szakmailag irányítja az óvodákban működő gyermekvédelmi felelősök munkáját, biztosítja a gyermekvédelemmel kapcsolatban lévő pedagógusok képzését, továbbfejlesztését
- segíti az intézményvezetők gyermekvédelmet irányító munkáját
- rendszeresen konzultál a polgármesteri hivatal művelődési osztályával és a gyámhatósággal
- a polgármesteri hivatal részére gyermekvédelemmel kapcsolatos felméréseket, elemzéseket készít.

A gyermekvédelem hatékonyabb működése érdekében a koordinátoron kívül hat függetlenített gyermekvédelmi megbízottat célszerű beállítani a kerület hat régiójában – belkerület (Sas-hegy, Gellért-hegy környéke, Albertfalva, Kelenföld, Lágymányos, Érmező, Gazdagrét).

A függetlenített gyermekvédelmi megbízottak ellátják a régióban lévő óvodák és iskolák gyermekvédelmi feladatait.

Ezért a függetlenített gyermekvédelmi megbízott segítse elő az osztályfőnök (csoportvezető óvónők) munkáját a veszélyeztetettség súlyossági fokáinak megfelelően az osztályfőnökökkel, óvónőkkel rangsorolja azokat az eseteket, amelyek az intézmény lehetőségein belül (pl. napköziben elhelyezés, a gyermekkel és a családjával egyéni, differenciált bánásmód, speciális osztályba helyezés, étkezési, szociális kedvezmények biztosítása, deviáns magatartású gyermek korrekciós nevelése) befolyásolhatók, ill. azokat az eseteket, amelyek meghaladják az intézmény kompetenciáját; az azonnali beavatkozás, vagy valószínűleg hosszabb idejű gondoskodást igénylő eseteket vállalja fel, és rendszeres családgondozással, az állami és egyéb gyermekvédelmi szervek (pl. nevelési tanácsadó, családsegítő központ, egyházak, karitatív szervek, gyermekotthonok, gyámhatóság, rendőrség stb.) bevonásával törekedjen a veszélyeztetettség mérsékelésére, megszüntetésére j kétséges, vagy nehezen befolyásolható esetekben konzultáljon szakmai irányítójával, a kerületi gyermekvédelmi koordinátorral, javasolja közreműködését a tevékenységről számoljon be az intézményvezetőnek, tájékoztassa érintett kollégáit intézkedéseiről. A koordinátori munkakör betöltéséhez pszichopedagógusi, vagy egyetemi pedagógusi diplomát írtak elő, valamint gyermekvédelmi gyakorlatot. Csak fájlatthatjuk, hogy sem a szociális munkás, sem a szociológus, sem a pszichológus végzettség nem került e listára, hiszen számtalan gyermekvédelmi szakember e szakterületekről érkezett, és nem érezzük kevésbé szakmailag felkészítettnek őket, mint a pedagógusokat, hiszen a koordinációt és gyermekvédelmet egyikük sem tanulhatta a szükséges mélységben.

A koordinátort és a hat független gyermekvédelmi megbízottat a Pedagógiai Szolgáltató Központban szándékoznak elhelyezni, mert a gyermekvédelmet a neveléstudományokhoz tartozónak tartja a tervezetet készítő Kis Katalin pszichopedagógus. Ezzel mindenképpen vitatkoznék, mert megítélésem szerint a gyermekvédelem igazán interdiszciplináris terület, és számtalan más helyre besorolható, de mindenekelőtt a szociális munka, szociálpolitika területére, hiszen döntően nem nevelési problémák váltják ki a nehezített élethelyzeteket, és megoldásuk sem elsősorban pedagógiai kérdés. Ugyancsak kérdéses, hogy az a megfogalmazás, miszerint a CSSK kötelékébe tartozva önkéntes a szolgáltatás igénybevétele, míg a Pedagógiai szolgálatnál kötelező – azért elgondolkodtató, mert milyen munka várható el azoktól a szakemberektől, akik előzetes felkészítés és tájékoztatás után nem akarják igénybe venni az általuk is kialakított koordinátori rendszert, hanem rájuk kell kényszeríteni. Nem kétséges, hogy országosan hiányzik az a szakmai norma- és szabályrendszer, ami lehetővé tenné a szakmai munka színvonalának és teljesítésének mérését és a felelősség megállapítását, de ebben az esetben alapvetően a közös munka előkészítését és kialakítását látnánk célravezetőnek.

H.M.

Párbeszéd

Ki mondja meg, hol a határ?

Gyógypedagógusként dolgozom egy kisváros kiegészítő iskolájában – szeretném továbbra is ezt a megszokott elnevezést használni, noha remélem, nem csak kiegészítőnk – ahol 110 gyerek, 18 pedagógus és 2 gyermekfelügyelő tölti napjait. Az épület régi, kevés a hely, szükségmegoldásokkal próbálkozunk, de nincs tornaterem, sőt használható udvar sem. Az osztályok barátságosak, az ott tanítók személyiségét, gondosságát is mutatja. Én az alsó tagozatban tanítok, és gyermekvédelmi felelősként is dolgozom.

A más iskolákban tanítókkal sokszor vetjük össze munkánkat és a gyerekeket. Bizonyosnak látszik, hogy a nálunk tanulók nagyrészt szocio-kulturális hátrányaik miatt kerülnek a kiegészítő iskolába. Így persze kérdéses, hogy mennyiben felkészült és felvértezett egy gyógypedagógus e sajátos problémák megoldására. A gyerekek nagyon szerény, és az iskolai munka szempontjából inadekvát tudással érkeznek, emellett fel kell vállalnunk szinte valamennyi családi problémájukat is. A hozzánk járók 90%-a cigánygyerek, ez speciális ismereteket, készségeket feltételez, amire azonban csak a saját gyakorlatunk, szorgalmunk taníthat meg, hiszen ezt sem a képzésben, sem a továbbképzéseken nem tanítják ismereteim szerint.

Szerencsés vagyok, mert olyan testületben dolgozom, amelyik – feltehetően az alacsony létszámnak is betudhatóan – komoly segítséget jelent. Kevés a személyi változás, összeszoktunk. Megszokott forma az önkéntesen felajánlott segítség, akár helyettesítés, akár hazakísérés, ügyintézés a feladat. Az újonnan jövők, fiatalok sem érzik magányosnak magukat, mert melléjük állunk azonnal. Családi hangulatú összejöveteleken, beszélgetés közben kitűnik, mennyire ismerjük és elismerjük egymás erőit, tapasztalatát. Még a rosszízű közalkalmazotti törvény alkalmazása körüli viták sem rontották meg lelki védelmünket. A mássághoz, a fogyatékosághoz, a cigányság problémáihoz ugyan nagyon különbözően viszonyulunk, csakúgy, mint az oktatási, nevelési feladatok szintjéhez és módszertanához, eltérő mértékű a segíteni akarás, és más a felelősség meghatározás, identitásérzés, mégis minden nap tanulhatunk egymástól, megosztjuk a gondjainkat. Nem nagy karrier gyógypedagógusnak lenni, de az elhivatottság, a segíteni akarás felemeli az értékét. Én a munkahelyi közösségben megtalálom a lelki egyensúlyomat, újra és újra hitemet a munkám eredményességében. Nem hagynak elfáradni. Társadalmi egyesületek tagjaként is sokat teszek és kapok, ismereteket, emberi kapcsolatokat.

Összevont osztályban, 2 -3. osztályosokat tanítok, 12 gyerek jár a csoportba. Sok az osztályismétlő, mindegyik gyerek élete már kissé kicsorbult sorsvonal, rengeteg kudarccal. Ketten tanítunk iskolaotthonos rendszerben, és 1-2 hónap alatt közösségé szerveződött az osztály erőfeszítéseink nyomán. Összinté, bizalmas a kapcsolatunk. Ebben a sok beszélgetés és szituációs játék segít. A gyerekek hittanra járnak, noha szüleik nem jártak, közösen ünnepeljük meg a karácsonyt és a születésnapokat is. Tanítjuk, mutatjuk, hogy mi a szép, mi a szépség értéke, mi a jó, mi a jóság értéke, milyen a rend, a tisztaság, miért fontos, milyen melegítő érzés szeretni egymást és a szülőket. Aktívan védjük a környezetet, természetet, sokat járunk az erdőbe sétálni, ez nagyszerű, sokoldalú pedagógiai, mentálhigiénés eszköz. A gyerekek ápolják az osztály sok-sok virágát, és szívesen ajándékoznak is belőle, kérésre.

Etetik a madarakat, nagy pontossággal. Elítélik a goromba viselkedést, és fő szabályként megtanulták, hogy nem szabad hazudni.

Ismerem a családokat, eljárók hozzájuk. „Van olyan gyerek, aki a szülők életmódjának kiszolgáltatva labilis idegrendszerű, rettegő, kiszámíthatatlan, de szereti osztálytársait és hozzám is kötődik, ez megnyugtató és szívesen tanul. Vele külön is foglalkozom, mosakodásáról és ruhaneművel való ellátásról is gondoskodom. Bízom benne, hogy ez a kis béke-sziget, amit az osztályközösség jelent, későbbi életében is erőt ad majd.

Fontosnak tartom, hogy a jó felnőtt-gyerek kapcsolatot megőrizzük akkor is, mikor a gyerekek kikerülnek az osztályomból. Ha jönnek hozzám, a későbbiekben is nyújtom a kezem és segítek, és ezt tudják.

GyermeKvédelmi felelősként életközéiben látom a cigánytelepen lakók borzalmas körülményeit, sokszor csodálom, hogy a gyerekek naponta aránylag tiszta ruhában, pontosan el tudnak jönni az iskolába. Az ott lakó gyerekek élnek a legnehezebb körülmények között. Nemcsak segéllyel, ruhával, de tájékoztatással, konzultációval is segíteni kell a szülőket, hogy mik a kiszabadulás esélyei, lehetőségei a nyomasztó környezetből. Valamivel jobb helyzetűek azok a családok, akik már a városban laknak, nem telepszerűen. Igyekeznek is másnak lenni, de a munkanélküliség, a szakképzetlenség és a minták hiánya szinte lehetetlenné teszi ezt. A családi pótlék a fő megélhetési forrásuk. Sok jó eszű, okos gyerek van, aki szívesen tanulna tovább, de ezt ez az iskolatípus és a lakókörnyezet majdhogynem kizárja. Igyekszem a többletigény kialakításában, felkeltem az érdeklődést és kínálok életforma alternatívákat, hogy ne elégedjenek meg az adott életvitellel, hogy vágyjanak többre, jobbra – de ezt a képességet is meg kell tanulni legtöbbjüknek, csakúgy, mint a küzdeni tudást, kitartást. A megszerzett bizalmat meg kell tudni tartani, és ez sokszor emberfeletti feladat, mivel az esetek jelentős részében nem lehet, nem tudok annyi és olyan szintű segítséget nyújtani, ami lényeges életforma változást, javulást jelentene. Ehhez nincsenek eszközeim és energiám sem az összes gyerek vonatkozásában. Kérdés, hogy meddig és miben az én feladatom, az iskola feladata ez, illetve, hogy kikkel és hogyan lehetne, kellene együttműködni és milyen jogosítványokkal. Most három család gondjainak megoldásában veszek részt aktívabban.

Az alábbi esettanulmánnyal szeretnék egyrészt bemutatni egy számomra is sokféle dilemmát felvető helyzetet, másrészt ezen keresztül megfogalmazni kérdéseket.

A család, amelyben Veronika él, elindult a kiemelkedés útján, mert el tudtak költözni a telepről, a városban 2 szobás komfortos lakásban élnek, ahol udvar is van. Az apa 50 éves munkanélküli, 4 osztályt végzett, korábban szemetesként dolgozott. Az anya 6 osztályt végzett, fehér bőrű, nem cigányos külsejű, csodálatos, dús fekete haját derékig érő copfban hordta. A gyerekek ezt a csodálatos haját örökölték tőle. Hat gyerekük van, a legkisebbek 10 évesek, ikrek.

Osztályomba a 12 éves Veronika járt, a két kisebb a szemben lévő osztályba, eggyel alatta. Sokszor átjártak nővérükhöz, mindig vidámak, kedvesek, tiszták és szépen fésültek voltak. Egy másik iskolába járó nővérükkel együtt mind a négyen az iskola legjobb tanulói voltak, minden versenyen, ünnepélyen szerepeltek.

1991 őszén a két kicsi és Veronika egymás szavába vágva mesélte egy nap, hogy édesanyjuk megbetegedett és kórházba kell mennie. Nagyon sírtak, és nem is aludtak előző éjszaka. Továbbra is rendesen jártak iskolába, de attól kezdve többnyire én fésültem őket. És mindig összebújtak. Hozták állandóan a híreket a kórházból, miszerint az anyának leukémiája van, meg fog halni. Más alkalommal, pedig, hogy nem leukémiája, hanem „multiplex-e” van. Hihetetlen orvosi szókinszre tettek szert rövid idő alatt, és állandóan sírtak, kialvatlanok

voltak. Folyton biztatást vártak tőlem, hogy az édesanyjuk gyógyítható, nem hal meg. Ha ránéztem az osztályban Veronikára, úgy éreztem tennem kell valamit, az együttérzés, sajnálat kevés. Nem tudtam azonban, hogy miben és hogyan segíthetnék.

Egy nap az édesanya üzent, hogy szeretné, ha meglátogatnám őket. Nem kértek az érzelmi támaszon kívül semmit, de nyilvánvaló volt, hogy a betegség következtében számtalan probléma adódik a jövőben. Szívesebben osztották meg fájdalmukat velem, mint a szomszédokkal, akik így is féltek; hogy fertőz az anya, vagy a rokonsággal, akik sokat jártak oda, és már siratták a beteget, mintha meghalt volna. A kórházi zárójelentés nem volt egyértelmű, további vizsgálatokat írt elő. Megállapodtunk abban, hogy felkeresem őket, de nem tudtam magam sem, mi lesz a dolgom, és mennyire folyhatok bele a gondok megoldásába.

Februárban 3 hónapra kórházba került az anya, addig az orvos rendszeresen látogatta, gyógyszereket kapott, de kisebb kezeléseket leszámítva otthon volt. A kemoterápiás kezelés hatására elhullt a haja, fájtak a csontjai, a gyerekek vigasztalhatatlanok voltak, mert a megyei kórház messze volt, nem tudták az édesanyjukat látogatni. Egyre rosszabb hírek jöttek a kórházból, úgy éreztem, tennem kellene valamit.

Az apa kezdett beletörődni a helyzetbe, magát is sajnálta, többször találtam ittasan, bánatára hivatkozott, a gyerekek elnézőek és megértőek voltak vele. A rokonság sokszor volt látogatóban, siratták az anyát. A gyerekek gubbasztottak, sokszor órákig se szóltak, szívszorító leveleket írtak a kórházba. Rendszeresen látogattam a családot, az apa egyre több tárgyat adott el, kellett a pénz, adósságba is keveredett. Elintéztem, hogy a gyerekek ingyenes étkeztetést kapjanak az iskolában, a Máltaiaktól szereztünk cipőt nekik, kérvényt írtunk rendkívüli segélyért, betegápolási díj folyósításért. Odafigyeltem az apa bevásárlásaira, de persze nem elszámoltatásképpen. Húsvétkor süteményt sütöttem a családnak, és hétfőn az ünnepre elvittem a kislányokat a saját családomhoz, haza. Az ikrek születésnapjára tortát készítettem gyertyákkal, nagyon örültek, amikor elvittem hozzájuk. Ha elhanyagoltak voltak, megfürdöttem őket, haját mostunk. A gyerekek nagy bizalommal és reményekkel bújtak hozzám, már nem tanár néninek hívtak, hanem Klári néninek. A tavaszi szünetben ígéretemnek megfelelően elvittem Veronikát a megyei kórházba, hogy láthassa az édesanyját. Még soha nem utazott vonaton, nagyon izgatott volt, egész éjjel nem aludt és már hajnalban az ajtónk előtt ült. Megfürödve, szép ruhában, megfésülve érkezett, 2 hónapja nem látta már az anyukáját. Indulásig is segített nekem a konyhában, jó volt látni, milyen ügyesen mozog, jól alkalmazkodik az ismeretlen környezetben is,

A vonaton és a villamoson is rendkívül izgatott volt, élvezte az utazást, de már türelmetlenül várta a látogatást. Felnőtt módjára dédelgette az édesanyját, akinek a haja már újra nőni kezdett, a kislány bízatta, hogy ez a gyógyulás jele. Az édesanya elmesélte, mennyire magányos a gyerekei, családja nélkül, és hogy a mellette fekvő fiatalasszony néhány napja öngyilkos lett, pedig a férje minden nap járt hozzá, a kívánságait leste. „Ugyanaz volt a betegsége, mint nekem, és tudta, hogy meg fog halni” – mondta az anya, és hozzátette, nagyon igyekszik gyógyulni, bízni, mert a családnak szüksége van rá.

Továbbra is tartottam a kapcsolatot a családdal. A külső szemlélőknek, barátaimnak és a családomnak is kezdett elege lenni ebből az intenzív kapcsolatból, úgy érezték, teljesen életem részévé vált Veronika családja. A mentálhigiénés képzésen ahová jártam, egy esetmegbeszélő foglalkozáson elmeséltem a csoportnak a problémámat. Azt is elmondtam, felvetődött bennem, mit tehetek, ha az anya meghal, mit kell és mit lehet vállalni? Örökbefogadás is felmerült, de kérdés, amíg két gyermekem is a mi jövedelmünkből él, ha nem is velünk, megtehetem-e, és jó-e ez, megoldás-e a családnak?

A csoport nagyon sokat segített azzal, hogy lehetővé tette, hogy külső szemmel is láthassam a kérdéseimet, cselekedeteimet. Rámutattak, hogy én, segítő és nem családtag vagyok, vannak saját erőforrásaik, családtagjaik, például a nagyobb gyerekek, nem szabad saját szerepemet túldimenzionálni. Saját családomban feleségként, anyaként sikeres vagyok, és vannak feladataim. Nem kapcsolhatom be egy másik család tagjait is, de persze fontos dolgom van a segítségnyújtásban. Ez a szupervízió nagyon sokat segített, mert kartársaim nevetségesnek találták erőfeszítéseimet, a családom érthetően más szempontokat mérlegelt. Meg kellett találnom a segítségnyújtás szükséges és elégséges módját és határait.

A tanév végére hazajött az anya, az évzárón is ott volt; a gyerekek szerepeltek, könyvjutalmat kaptak. Az édesanya gyógyszereket szed és bizakodik.

Szeptemberben ismét kórház, kezelések, vércsere. Az egyik kicsi beteg, a másik nem jár iskolába, Veronika már másik osztályba jár, dacos a tanító nénivel, visszajár beszélgetni, igényli a figyelmet, szeretetet. Hétvégeken meglátogattam a családot, a nagylány hazaköltözött, férjével, az időközben megszületett kisbabával együtt, ő gondoskodik az egész családról. A fiatal férj is munkanélküli, a nagyfiú is, az apa is. A férfiak is segítenek valamit a háztartásban. Az anya leveleiben panaszolja, mennyire hiányoznak neki mindannyian.

Kapcsolatom a családdal nem szakadt meg, de átalakult. Megerősödtek, összekapaszzkodnak, és Veronika a család egyik erőssége.

Én úgy érzem, sokat tanultam, megértettem a határait, a segítség kereteit. Eddig is éreztem, megnyugtató, megerősítő személyem a család számára és továbbra is számíthatnak rám. A legfontosabb, hogy ez a család a tragédia ellenére is felszínen tudott maradni, van erejük a lépcsőn felfelé menni. A gyerekekben már kialakult egy erős akarat az igényes élet iránt és cselekedni is tudnak, igyekeznek. Még nagyon sok támaszra lesz szükségük, hogy ebben a nehéz és sokszor kilátástalan helyzetben is tanuljanak, küzdjenek, reméljenek. Ebben a küzdelemben is mellettük kell állnom.

Kérdés azonban számomra az, vajon nem esetleges-e, egyedi-e ez az eset? Kinek mi a feladata, a szerepe ilyenkor? Az iskola és más intézmények, szakemberek tudják-e, mi a dolguk, és ki segít ennek felismerésében, az ismeretek megszerzésében? Nekem szerencsém van, hiszen a kisvárosban, ahol élek kapcsolatom van intézményekkel, emberekkel, dolgozom a családsegítőben is, hospitálnak a főiskolások nálam, továbbképzéseken veszek részt, bár ez anyagilag lassan ellehetetlenít. Nem hiszem, hogy jobb, vagy több vagyok másnál, csak azon gondolkodom egyre többet, hogy vajon van-e kialakult szervezete e segítségnek, jól gazdálkodunk-e az ismeretekkel, energiával, pénzzel? És mi lesz azokkal, akik nem találnak ilyenfajta segítséget?

Jósvai Zoltánné

Könyvespolc

J. Groseva: Család leszünk! **Egy befogadó család nevelőszülőjének naplójából**

Groseva naplóját sajnos nem mutathatom be a magyar olvasó számára azzal a szándékkal, hogy alaposabban ismerkedjen meg vele, mert egyelőre csak oroszul olvasható.

Miért tartom mégis fontosnak felhívni a gyermekvédelemben érdekelt szakemberek és a nem szakmabeliek figyelmét erre a kiadványra? Azért, mert egy őszinte ember, ugyanakkor egy családcentrikus, a szakma, a gyermekek érdekei iránt elkötelezett szakember feljegyzéseiről van szó, aki gyakorlatát, tapasztalatait részben háromgyermekes anyaként, részben egy gyermekotthon pedagógusaként szerezte; újságíróként is ismertté vált, mint a terület egyik szakértője és kritikusa.

A napló voltaképpen történéseinek – az intézetből kikerült gyerekek családba kerülésének – ideje a nagy politikai változásokkal esik egybe, amelyek éreztetik hatásukat a hétköznapi világában is. A napló egy évet ölel fel az 1989–1990-es évekből. A peresztyojka már a végét járja, ez az ellehetetlenülés még nehezebb egzisztenciális és morális válságba sodorja a rendszerben élő embereket.

A család Urajba (egy Tyumeny környéki kis városba) települ, ahol halvány lehetőség nyílik arra, hogy a nehézségek legfontosabbika előbb-utóbb megoldódik majd: a családfő ígéretet kap arra, hogy a vállalat segítségével családi házhoz jut, ami egyetlen kiútnak tűnik a lakótelepi viszonyok közül való elmenekülésre. Ez a probléma ismerős: a nevelőszülői hálózat fejlesztésének nálunk is egyik legfőbb akadálya a családok lakáshelyzete. Groseva és férje három gyermeket nevelnek: ehhez minimum ötöt kell még családba fogadniuk, ha családias gyermekotthonként kívánnak működni. Ehhez képest egy nagynak számító három szobás lakótelepi lakásban élnek, ezzel és a gyermekek miatt járó apróbb kedvezményekkel ki is vívják a lakókörnyezet irigységét és ellenszenvét. Pedig ezen a lakótelepen még kiépített utak sincsenek, a családba került kicsik sétáját, levegőztetését is épp elég gond megszervezni. Még nagyobb probléma az élelmiszerek beszerzése – tejhez pl. az első időszakban csak por alakban jutnak hozzá, a helybeli tejüzemet éppen átalakítják...

A gyerekek fokozatosan kerülnek a családba. Először – még a nevelőanya előző munkahelyéről, a gyermekotthonból – egy hármastestvérkapcsolatból a két kisebb: Gálja és Ványa 3 és 5 évesek, majd bátyjuk, Andrej; később egy nyenyec kisfiú Szása, akit nemzeti hovatartozása miatt nem sikerült örökbe adni. Végül, Igor, egy kisfiú, akinek mindkét karja hiányzik.

A napló igazi erőssége az a kendőzetlen őszinteség, gyakran keménység, amellyel a szerző bemutatja a családban keletkező bonyolult helyzeteket – rögzít egy jelenetet: „Tegnap a gyerekek a ház melletti téren játszottak, én pedig a lakást tettem rendbe. Aztán kimentem a lépcsőházba, hogy felsöpörjem. Hallom, hogy lent beszélgetnek. Andrejka: – Gálja, gyere...! Az utolsó szót nem írom le, de lefordítva köznapra nyelvre, azt jelenti – szerelmeskedjünk. Gálcska anyagi szelídséggel válaszol: rendben.

Hirtelen nem is igazán értettem, miről van szó, de huzat volt a lépcsőházban, elhatároztam, megnézem, mit csinálnak. Lementem. Az ajtó mögötti sarokba bújtak: Galinka

már elhelyezkedett a földön világos overalljába, Andrejka pedig: vagy már éppen le tudott ugrani róla, vagy még nem helyezkedett el... Rajta is kezeslábas volt (nem tudta levenni még) ezért rögtön azt kérdeztem: Itt minden koszos, összekenittek magatokat, miért kell a földön feküdni? Vanyka vidáman magyarázza: Andrej azt mondta, hogy...! Már mindent értettem, de hogyan reagáljak? Azt mondtam: Mi ez? Én ilyen játékot nem ismerek, és ilyen szót sem, Andrej találta ki? A kis élvezkedők kirohantak az udvarra, ott senkinek nem kellett válaszolniuk.”

Vagy egy másik történet: A kis nyenyec fiút már nem érte ott Tyumenyben, mivel átvitték Tobolszkba, egy bentlakásos iskolába.

„Kihozták hozzám, valami olyan történetet magyarázva neki, hogy a mama végre megtalálta, de az én új kisfiam rám sem nézett, hanem egyből a táskámba dugta a fejét. Csoki van? Ám én olyan kalandok árán vergődtem el idáig, hogy időm sem volt gondolni az édességre. Szása, a táskámból kiábrándulva rám is vetett egy pillantást. És megismert. Mint kiderült, abban az óvoda fiúcsoporthoz tartozott, ahol Andrej miatt jártam – és megjegyeztem! Rögtön beleegyezett, hogy velem jön, azt mondta itt nincs barátja. Megkérdeztem, hogy tanul, azt mondja: hármas. Megkértem, mondja meg mennyi három még kettő, azt mondja: kettő. Rögtön elhatároztam, hogy még egy évig otthon tartom.”

Elgondolkodtató, hogy nálunk ez a kifejezési forma (naplózás) miért nem található a szakirodalomban? Talán hasznosabb, vagy ugyanolyan hasznos segítője lehetne az örökbefogadó, vagy nevelőszülői családoknak, mint az „elméletibb” anyagok.

Fontosnak érzem Groseva gondolatait, amelyeket feljegyzései előszavában fogalmaz meg, megmagyarázni, miért kezdett ebbe a különös és hatalmas vállalkozásba:

„Ha nem tudtam volna, mennyire megtöri a gyermeki lelket az állami intézmények futószalagja – talán másként lett volna. De én már éppen eleget tudtam a „lélekdarálásról” – több százszor elképzeltem, mi történne a fiammal, lányaimmal, ha ide kellene kerülniük.

Ha az ember nem próbálna meg valakit kimenteni innen, olyan volna, mintha jó úszó léte elkerülné a fuldoklókat.”

(„A gyermekvédelem problémái: elmélet és gyakorlat” sorozatból, Moszkva. 1993)

Drosztné Kánnai Magdolna

D. W. Winnicott: Cili

Beszámoló egy kislány pszichoanalitikus kezeléséről

Donald W. Winnicott, a gyermekpszichoanalízis meghatározó egyénisége ebben az utolsó, befejezetlen könyvében egy kislány (Cili) terápiáját örökíti meg. A könyv kétféle anyagból áll. A szerző egyrészt saját terápiás jegyzeteit adja közre, Winnicott ugyanis minden ülés után naplószerűen lejegyezte nemcsak a kezelés történéseit, hanem a maga észrevételeit, ötleteit és a benne felmerülő elméleti kérdéseket is. A könyv legalább ilyen fontos másik részét alkotják a kislány (mellesleg szintén segítő szakmájú) szüleinek levelei a kis beteg állapotáról, viselkedéséről.

Az első találkozáskor Cili pár hónappal múlt két éves. Másfél éves volt, amikor kishúga megszületett, és ettől kezdve az addig érdeklődő, nyitott, kiegyensúlyozott kislány teljesen megváltozott. Félénkké, szorongóvá vált, minduntalan elesett, és rendszerint csúnyán megütötte magát. A külvilág iránt mindaddig élénken érdeklődő gyermek befelé fordulóvá vált, gyakran unatkozott, s ráadásul szokatlanul megváltozott a kapcsolata szüleinek is.

Dr. Winnicott és Cili két és fél év leforgása alatt 16 alkalommal találkoztak. A szakemberek számára rendkívül fontosak azok a részletek, melyekben a szerző kifejti és megindokolja a terápiás ülések „szükség szerinti” („on demand”) időzítésének módszerét, melyet Cili kezelésében is alkalmazott. Minthogy a család Londontól távol lakott, a találkozásokra mindig akkor került sor, amikor a szülők vagy a kislány ezt sürgetően szükségesnek érezték. A köztes időben a szülők gyakori levelei és időnkénti telefonjai alkották a kapcsolatot.

A könyv sok helyütt utal a szülőkkel végzett munkára, mégpedig nemcsak azért, mert ez esetben a pszichoanalízisban jártas emberekről volt szó. Winnicott jegyzeteiből kiderül, hogy a szülőkkel való együttműködés témájával részletesebben is kívánt volna foglalkozni, ám ezt már, sajnos, nem tudta megvalósítani. Az egyik megjegyzésében például azt írta: „Megosztani az anyagot a szülőkkel – nem családterápia, nem esetismertetés – ez a pszichoanalízis szerves része”. Bár a szülőkkel folytatott munka részleteiről nemigen ír, az mégis egyértelműen kiderül, hogy a szülők együttműködése nagyban hozzájárult a gyermek változásához.

A mai magyar olvasó számára újdonságként fog szolgálni e kislány terápiájának behatóbb megismerése, s ez talán valamit enyhíthet a laikusok félelméin, a szakemberektől való szorongásain. Cili terápiájának módszere, minthogy kisgyermekről van szó, nem más, mint játék, és elsősorban játék. Winnicott rendkívül fontosnak tartja kiemelni „egy ilyen korú kisgyermek számára semmit sem jelent az a játék, amit nem játszott végig vagy amit nem élvezett”. A jegyzetekből természetesen kiderül, hogy a sikeres gyermekkezelésnek (az analitikus tanulmányi terápiáján túl) legalább ilyen fontos tényezője, hogy a terapeuta maga is élvezze a játékot, valamint, hogy pontosan tudja, mikor van szüksége rá a betegnek, és mikor kell a háttérbe húzódnia. Ez persze olyan tudás, amit ideális esetben minden szülőnek is tudnia kellene.

A könyv olvasása nagy élményt jelent majd a szakembereknek és mindazoknak a laikus olvasóknak is, akik gyermekekkel foglalkoznak, akik érdeklődnek a gyermek problémái iránt. A szakemberek több olyan kérdéssel találkozhatnak, melyekre a szerző már korábbi munkáiban is utalt; rendkívül érdekes lehet a számukra, hogy az „igény szerinti” pszichoanalitikus kezelés miként működik a gyakorlatban. A szülők, nevelők pedig első kézből megismerhetik, hogy milyen lehet a gyermekanalízis, miben segíthet a pszichiáter egy aggasztóan furcsa gyermeknek, akiről a szerző egyik levelében azt írja a szülőknek:

„Malacka nagyon érdekes kislány, bár tudom, maguk jobban örülnének, ha nem lenne ennyire érdekes”.

És végül még egy szót magáról a kötetről. A könyvet kinyitva magunk is belépünk a rendelőbe: mintha a Micimackót illusztráló Shepard bácsi rajzolta volna a rendelő vázlatát! Az olvasó mintegy bekukucskál a kulcslyukon és beles Winnicott doktor naplójába. A lapok szélén egy-két szavas tömör jegyzeteket találunk, a fejezetek végén összefoglalásokat – ahogy ezt egy precíz szakembertől elvárja az ember. Érdekes „lelkesedni”, van mit ellesnünk! A könyv remélhetően hamarosan megjelenik magyarul is.

*(The Piggie.
An Account of the Psychoanalytic Treatment
of a Little Girl, Penguin Books,
1988.)*

Margitta Nóra

D. Simonnet: Mindentudó kisbabád

A kisbabák sokkal tehetségesebbek, mint gondolnánk! Amit manapság a tudomány ezen a területen napvilágra hoz, az meghalad minden elképzelést. Az emberi utód már az anya hasában érző lény. Születésétől fogva szociális, tudatos. Lát, hall, érez, felismeri anyját j . észrevétlen beszélgetésekre törekszik a szüleivel/meglepő nyelvézékről tesz tanúbizonyságot. Tud, mielőtt megtanulna cselekedni, és ért, mielőtt képes lenne az önkifejezésre... íme, ezúttal első ízben nyújtunk teljes körképet azokról a tudományos felfedezésekről, amelyek a pszichológiától a biológiáig terjedő tudományterületeken a magzattal, az újszülöttel és a kisbabával foglalkoznak.

Hogyan épül fel a teste és az agya? Mit tud, amikor a világra jön? Mit észlel? Mit ért? Vajon álmodik-e? Hogyan tanul? Hogyan válik intelligens, értelmes lénnyé? Ez a könyv lehetővé teszi számunkra, hogy a kezdeti parányi sejttől az emberi utódig kis érzük nyomon hőszünk érzékeinek, intelligenciájának, nyelvének és érzelmvilágának kialakulását. (Medicina Könyvkiadó, 1994)

Könyvespolc

Szöveggyűjtemény a kamaszokkal, fiatalokkal folytatott szociális munkához

A Tanulmányok a gyermekjólét köréből sorozat című szöveggyűjtemény II. kötete (az első lapunk 1994/1. számában ismertettük) készült el nemrégiben. Az elsősorban felsőfokú szociális képzésben résztvevő hallgatóknak, de a szociális ellátás rendszerében működő kollégáknak is szánt szöveggyűjtemény célja válogatást adni a kamaszokkal és a fiatalokkal folytatott szociális munka széles területéről.

A kötet először a serdülőkori fejlődést, a kamaszkori változásokat, a kamasz és a szűkebb/tágabb környezetét mutatja be, ez kerül sokszempontú vizsgálatra, elemzésre; kihangsúlyozva a kölcsönviszonyok, rendszerek többdimenziójú összefüggéseit, a stresszt. Ebből kiindulva kapunk választ a kamaszokkal és családjukkal egyidőben, egyszerre folytatott szociális szolgáltatás – segítségnyújtás néhány kérdésére; így például a serdülő és családja kapcsolatrendszerének izzó pontjaira, a kamasz küzdelmek és menekülések okaira. Egy másik tanulmány már a szociálisan hátrányos helyzetű fiatalok világába kalauzol el bennünket és ad néhány fogódzót a segítő szakember kompetencia határainak megértéséhez, gyakorlati tevékenységének „finomságaihoz”.

A kamaszokkal és fiatalokkal kapcsolatos esetvitel általánosabb felvázolásán túl a konkrét esetleírások a velük folytatott szociális munka sajátos stratégiáit, metodikáját mutatják be. Egyebek között ilyen az enyhén mozgáskorlátozott kamaszlány családjával szembeni agresszív viselkedésének esete, vagy a Nolten-panzióban élő kamaszok-fiatalok munkába való integrációját jelentő projekt története.

A prevenció szinte korlátlan lehetőségét villantja fel a csepeli (az elnevezésben a funkciót is jól kifejező) tükör, ösvény, létre a tini-klub, a Belvárosi Tanoda drop out, a Bányai Júlia Nevelőotthon tevékenységét, vagy a kamaszkori öngyilkosság megelőzését szolgáló ALIVE programot bemutató egy-egy írás. Végül bepillantást nyerhetünk drogos fiatalok eseteibe, kezelésükbe, valamint a pártfogó felügyeleti munka még kihasználatlan lehetőségeibe.

Külföldi – angol, német és amerikai –, valamint hazai szakanyagokból állt össze a válogatás, érzékeltetve, hogy a nevezett korosztály szociális problémái és ezek megoldásának segítése nem ismer országhatárokat, egyetemleges és a külföldi, fejlettebb szociális szakma számunkra is jól adaptálható eljárásokat tud kölcsönözni. Másfelől számos hazai szakember és a gyakorlatban már kipróbált modellje minden bizonnyal tekinthető követendőnek, iskolapéldának.

Az egyes szemelvények utáni kérdések és feladatok remélhetően gondolkodásra, további elemzésekre, eredményes team-munkára ösztönzik az olvasót is, és mindezek segítségével ki-ki saját maga is eljut egy-egy problémakörben alternatív megoldásmódok, eljárások, modellek kimunkálásához, kipróbálásához.

A szöveggyűjtemény ára 363 Ft. Utánvétellel megrendelhető a Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskolától (2501 Esztergom, Majer István u. 1-3.) és a Hajdúböszörményi Óvóképző Főiskolától (4221 Hajdúböszörmény, Désány u. 7-9.)

(b.i.)

A család éve

Mi az ördög?!

- És akkor ittatok a vérből?
- Persze, azért csináltuk. A mi áldozatunk igazi. Mi nem csak bohóckodunk, mint a papok a templomban a miseborral. Az csak arra való, hogy jobb kedvük legyen. Miért, nem így van?
- Ez szerintem bizarr és félelmetes, hogy ti valódi élőlényeket áldoztok, és nekem sérti is az ízlésem, hogy a vérüket magatokba fogadjátok.
- És azt nem tetszik bizarrnak meg félelmetesnek találni, mikor a templomban Jézus testét és véréét fogyasztják? Látja, végiggondolta már?
- Ezek a szertartások ősi rítusok szimbólumai.
- Szimbólum?! Ez nem szimbólum, hanem hazugság. Tetszik rám emlékezni, milyen voltam? Maga szerint két éve megértettem volna azt a mondatot, amit az előbb mondott? Nem is mert volna így fogalmazni. Most értem. És ennél többet is akarok érteni. És fogok is. A sátánosok között tanulok, mert csak így kerülhetek közelebb a Sátánhoz. Így tudom majd megcsinálni a feladatot, amire kiválaszt.
- De hát én is erre kértelek. A szüleid is arra próbáltak rávezetni, hogy műveid magad. Készülj a kihívásra. Csak mi a Sátán helyett Sors, Élet és ilyen fogalmakra hivatkoztunk.
- Ja. Örül is a muterom. Kisfiam, ez csoda. Ilyeneket mond. Nagyot nézne, ha tudná. De visszatérve: hogy hasonlíthatja össze a kettőt? Maga kért ugyan, de telefonálhattam volna, mondjuk éjjel kettőkor, a lakására, ha valamit nem értek? Na ugye, hogy nem. Hát ezzel mindenki így volt, akit ismertem. A szüleim, a tanárok. De akik a Sátánban hisznek, mindig figyelnek rám, és én is rájuk, mert mi a Sátáné vagyunk. Érti maga ezt?

Azt hiszem, ha nem is értem, de érzem, mint mond Gábor. Őt nem ítélem el, de a tettét és azokat a tetteket, amiket el szeretne követni, már igen. A vele folytatott beszélgetés során eljuthatunk a megállapításig, megítélés kérdése, hogy a Jót imádjuk-e, vagy ellenkezőleg, a Rosszat.

Számomra a válasz rövid töprengés után mindig egyértelmű. József Attilás egyszerűsítéssel: „kiterítenek úgyis”. Az emberi civilizáció története borzasztóan furcsa. Miközben a történelem hallatlan gonoszságok láncolata, kifejezetten a Sátán művének tűnik, mégis az egész a humánus hatja át. A halhatatlanok a Jó mellé tették le voksukat.

Én is ezt teszem hát, szerényen, a sor végére állva.

Magánevoulúcióm ismétli a történelmet. Gonoszságom és rosszaságom ellenére tiszta szívvel megyek (ha van ilyen) az Úr országa felé, dicsérvén a Jót.

Hogyan ítéljük meg azon sátánhívőket, akik mindennapjaikat a legépületesebb módon élik? Akik hallatlan pozitívumok után tudatosan omolnak a Sátán karjaiba?

Beszélgetőtársam, Gábor, megismerkedésünkkel elképesztően deviáns viselkedésével hívta fel magára környezete figyelmét. Szorgalmas és jó szülei féltő gondoskodása alól kibújva szökött, csavargott, iskolát és munkát került. Mintha az ördög bűjt volna bele.

Majd varázsütésre megjavult. Szülei, tanárai és én is az Istennek adtunk hálát, hogy nem engedte báránycáját az igaz útról letérni. Az udvarias, jól tanuló, segítőkész, otthonülő fiú hozzá hasonló fiatalok körében találta meg társaságát. Ilyen élet láttán a bíróság is csak próbára bocsátotta. Így juthattunk el lassan olyan beszélgetéshez, mint amilyenből egy rövid részletet a bevezetőben közöltem. Így juthattam a titok birtokába.

Nem hinném, hogy az enyémhez hasonló történet túlságosan elszigetelt lenne. Korunk és térségünk kedvez a sátánhívő csoportok és tagjai számának gyarapodásának. A problémát nem oldhatjuk meg úgy, hogy ismét hagyjuk fellángolni a boszorkányokat égető tüzeket. A legnagyobb európai boszorkányperben, Baszkföldön, 1609 és 1614 között nagyjából 2000 felnőtt és további 1371 gyermekboszorkány ügyében folytattak vizsgáldást.

Korunk felnőtt- és gyermekboszorkányai a sátánhívők. A boszorkány szót klasszikus értelemben használom, szeretném elkerülni a már létező Boszorkányok Szövetségének felháborodását. Az inkvizíciós perek adataival szemben ők köztünk élő emberek. Valakinek a gyermekei, testvérei és barátai. Áldozatok ők is, de nekik is vannak, lehetnek áldozataik, akik szintén valakinek gyermekei, testvérei, barátai.

„A Sátán individualista. Megzavarja a menny parancsolatait, melyek meghatározott erkölcsi magatartást tesznek kötelezővé. Az ismeretlen utáni vágyakozásra ösztökél bennünket, álmokat és reményeket ad nekünk.” Kürt Seligmann gondolatai ezek, magyarázatra nem szorulnak. Álmok és remények. Ki az, aki valaha is nélkülük tudna élni.

Írásomat szülőknek, pedagógusoknak, jogászoknak, egyházi személyeknek – embertársaimnak ajánlom: vitára, eszmecserére, közös munkára. Azoknak, akik hozzám hasonlóan a Jó mellett voksolnak.

A kezdő beszélgetés sok mindenre utal, ami fogékonnyá tesz egy fiatal a sátánhívők valamelyik csoportjához történő csatlakozásra. Kiderül, hogy mi hiányzik leginkább életéből, amit megtalálni vél új közegében. Ezek közül a legfontosabb a hitelesség, a valóság, a komolyság. Nem lehet rabja ördögimádó hiteknek az a gyerek, aki érzi, hogy szükség van rá, a körülötte levők életében fontos szerepet kap, dolga van, mint másnak is, személyre szabottan. Ez a tudat elvezeti az emberi lét megismételhetetlenségének, pótolhatatlanságának felismeréséhez, egyben tiszteletéhez is. Az ilyen érzelmeket elsajátító ember „tartós védettséget” is kap az öngyilkosságtól, az önpusztítás materiális és mentális megnyilvánulásai ellen egyaránt.

Nem állítom, hogy ez egyszerű. Hiszen a körülöttünk zajló történések éppen ellenünkben hatnak. A szociális hálón kiesettek tömegei, a munka és otthon nélküliek, mind azt sejtetik: nem vagy fontos.

Sokszor érezhetjük magunkat az eltaposás előtti pillanatban lévő kis porszemnek. De kényszerítsük magunkat, ne menjünk bele a kiüttlanság zsákutcájába.

Amennyiben az érzékeny, individuumának szeparálásáért küzdő kamasz „porszem mivoltunkra” ráérez, nap, mint nap szembesül vele, már benne is lehet abban az állapotban, mikor öntudatlanul is tagadja az emberi humánus útját, mást keres. Ilyen volt Gábor szökős, csavargós, lázadó időszakában. Majd talált valakit, valamit, amiről úgy érezte csak az övé. Álmai, reményei, feladatai lettek. Bosszút is állhat a vele szemben addig intoleráns környezeten. Hiszen míg azok továbbra is egy helyben topognak saját kisfűlűnek tűnő gondjaik között, ő a kiválasztottak közé került.

Helyzetét megkönnyítendő: lelki-ismeretfurdalása sincs. Az eddigi ördögfiókat mindenki dicséri, szereti, üdvözli a változását. Ez a tény megnyugtatja a gyermeket. A lehető legkonformabb módon tudja a legnagyobb emberi lázadást végrehajtani.

Mik is azok a jelek, amikre különösen érzékenyek lehetünk?

Ez esetben is, mint mindig, a szélsőséges viselkedésváltozás. Igen, éljünk a gyanúperrel, ha eddig kezelhetetlen gyerekünk hirtelen sarkalatos változást mutat. A civilizáció során az ember a Sátánt ésszel ruházta fel. Követői is fontosnak tartják az intellektust, a műveltséget is. Így hirtelen a hozzájuk csatlakozók jól és szívesen tanulnak.

Ez némileg az e körben szokásos konspirációt is magyarázza. Belső szabálynak tűnik, hogy a feltűnést kerülni kell, ugyanis a majdani feladat végrehajtását veszélyeztetné, ha a tagok egyike-másika az addig megszokott, idétlen viselkedésével hívná fel magára a figyelmet.

A sátánhívó csoportok gyűléseit a környezet számára igen elfogadható időpontokban tartják. Téves az az elképzelés, hogy a késő éjszakai órákban találkoznak. Arra figyeljünk hát, ha a fiatal életében az eddigtől eltérő módon rendszeresség kezd mutatkozni. Tegyük ezt akkor is, ha örülünk neki, hogy végre valahára rendes gyerekekkel tűnik el 3-4 órára, és időben jön haza. Ez az odafigyelés persze nem jelenti a másik titkainak vizslatását, az utána való kémkedést. Próbáljunk kölcsönös tájékoztatást kialakítani.

Azonnal reagálni kell olyan jelekre is, amelyeknek talán nehéz is jelentőséget tulajdonítani. A sátánhit világviszonylatban való terjedése ugyanis jövedelmező üzleti vállalkozásokat is létrehozott. Nem biztos, hogy azonnal gyanakodni kell, ha a szoba falán Alice Cooper plakátja jelenik meg, ha a könyvespolcon elszaporodnak a vallásos, mágikus, okkult tárgyú könyvek. Lehet, hogy csak a divat szavára vágja magát tetőtől talpig feketébe a kamasz gyerek, és ugyanezen okból hordja azokat a kis ezüst vicik-vacakokat, a-mikről nem is lehet tudni, hogy mit ábrázol.

De amint a kábítószer-élvezet és a pszichedelikus zene közötti összefüggés egyenes, ugyanez kimutatható a sátánrajongás és egy bizonyos rockzenei vonulaton. Ne az legyen az egyetlen információnk a gyermek zenehallgatási szokásairól, hogy hangos.

Ezek az apró jelek kezdetben, a teljes eltávolodás előtt még segélykérő tartalmúak is. A szokványos, szigorú konspirációs szokásokat megszegve a gyermek az orrunk előtt ténykedik. Ha kapcsolatunk megfelelő, és nem sajnáljuk az energiát, a folyamat visszafordítható lehet.

De a felnőttek tényleg nem figyelnek semmi lényegesre, amint ezt a kamaszok helytállóan állapítják meg. Üdvös lenne, ha nagyobb figyelmet szentelnének a családok a gyermekek testén levő külső jelekre, elváltozásokra is. Bár elég ritka, hogy sátánhívó tetoválással jelölje meg magát, de azért előfordul. Mindenek előtt külsérelmi nyomokra gondolok, melyek beavatási szertartások, fegyelmezések és egyéb rituálék során keletkezhetnek.

Ismét nehéz kérdéshez jutunk el. Sajnos a magyar beidegződés szerint a serdülőkor a legmélyebb zavarral tölti el a gyermeket és a körülötte levő felnőtteket egyaránt. Szintén ez okból nehéz a gyermekek sérelmére – különösen családon belül–elkövetett szexuális bűncselekmények ügyében tisztán látni.

Az idősebb, a tapasztaltabb jogán oldjuk saját és a kamaszra áttett gátlásrendszerünket. Általánosnak kellene lenni, hogy kisleányokat édesanyjuk vigyen elsőként, még szinte problémamentesen, általa ismert nőgyógyászhoz. Lányoknál a sátánimádó szertartások gyakran szexuális tartalmúak, ők e tekintetben is nagyobb veszélynek vannak kitéve.

Legyenek ismereteink ne csak arról, hogy a gyerek mikor, kikkel, hanem arról is, hogy hol tölti idejét. Nem ritkán az összejövetelek szakrális helyeken zajlanak. A hely kiválasztásánál általános szempont, hogy vagy teljesen néptelen, vagy nagyon zsúfolt legyen, tehát ilyen vagy olyan módon kerülje a feltűnést. Lehetnek temetők, templomok vagy ezek romjai. E tekintetben a közrendért felelős, a bűnmegelőzésben és nyomozásban résztvevő szakemberek is segítséget nyújthatnak.

A szertartások, főként az ún. feketemisék – miután lényegében a katolikus szertartások reciprokai – igényelnek nehezen beszerezhető kellékeket. Corrado Balducci sok tekintetben vitatható, de roppant érdekes könyvében például, hosszan időzik a kiterjedt torinói Oltáriszentség, ostyalopás eseteknél. A torinói egyházi személyek odafigyelése támpontot nyújtott sátánista csoportok azonosításához.

Az állattartással foglalkozó lakónegyedekben a kisállatok eltűnésének rögzítése sem lényegtelen, hiszen bizonyos fanatizáltságot mutató stádium után már ön- és közveszélyesek lehetnek a sátánhívők.

Fontos beszélni a kábítószeres és a hallucinogén anyagok szerepéről. Közép- és Dél-amerikai kábítószer-kereskedők hallatlan felvevő piacot láttak a sátánkövetők körében, tettek is lépéseket számuk gyarapítására.

Tudomásom szerint nálunk komoly drogfüggő a sátánimádók között nincs. De a kábítószeres tudattágító, a mentális, fizikai képességeket fokozó hatása, a „felettes én” kontrollhatásának kiiktatásában igen jelentős.

Az eddigiekben szándékosan kerültem a sátánhívőkkel kapcsolatosan felmerülő legdrámaibb problémát, az emberáldozat kérdését. Óvakodtam attól, hogy ne az idő tájt írjak e témáról, amikor gyilkosság kapcsán a hírek közül az élre kívánczolt. A mostanában tapasztalható irreális csend e vonatkozásban arra enged következtetni, hogy mint borzongató szenzáció kapott csak helyet a köztudatban a kérdés, hogy hisztérikus kampány csak a csoportok konspiratív készségét fokozza. A jelenlegi hallgatás helyett széleskörű felvilágosítás lenne szükséges. És vigyázzunk a gyermekekre! Adjunk nekik reményt, álmot, kalandot, titkot, hiteles teret, figyelmes, de szigorú közösséget, amelyben szabadon lehet élni.

Kóta Tünde

Könyvespolc

Pedagógiai olvasókönyv

A szöveggyűjtemény az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumban folyó neveléstörténeti forrásfeltáró tevékenység eredményeképpen jött létre. A válogatás szempontjait–történeti forrásértékük mellett – elsősorban ma is élő, aktuális mondanivalójuk határozta meg. A kötet írásai főként a század első felében élt és munkálkodott neves pedagógusaink reformtörekvéseit tükrözik. A magyar neveléstörténet olyan tekintélyes képviselőitől olvashatunk a kötetben, mint: Waldapfel János, Kenyeres Elemér, Várkonyi Hildebrand, Imre Sándor, Wesely Ödön, Kármán Mór, Fináczy Ernő stb. Munkáik a könnyebb áttekinthetőség kedvéért öt nagy fejezetcím alá rendeződnek: A neveléstudomány helye, szerepe a tudományok rendszerében; A nevelés fogalma, célja és feladatai; A nevelés gyakorlata és módszerei; A pedagógus; Modern pedagógiai irányzatok, útkeresések.

Az olvasókönyv elsősorban a pedagógusképzést szolgálja, az írások az olvashatóság, tanulhatóság szempontjait követik, így a közölt szövegek többségükben nagyobb tanulmányok fontosnak ítélt részei. A kötet utószavában a szerzők rövid életrajza is megtalálható.

Fontos kézikönyv elsősorban a neveléstudomány oktatóinak, főiskolák, egyetemek tanárszakos hallgatóinak, s minden gyakorló pedagógusnak ajánlható. (Budapest Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 1993.)

(x)

Szociális munka az iskolában

Teljeskörű szolgáltatás az amerikai iskolában

A forrásszegény nyolcvanas években olyan intézmények létrehozását szorgalmazták az USA egyes államaiban, amelyek többféle funkciót tudnak ellátni, pénztakarékosan működtethetők és közel vannak a közösségekhez és a leginkább érintett hátrányos helyzetű csoportokhoz. Erről írt könyvet Joy G. Dryfoos *Full Service Schools: A Revolution in Health and Social Services for Children* címmel.

A családsegítő központok, közösségi iskolák, iskolai egészségügyi, pszichológiai rendelők, és ifjúsági centrumok mindegyike iskolaépületekben van, azért, hogy a szegény és bajbajutott családok számára integrált szolgáltatásokat nyújthasson. Ez az új törekvés leginkább a komplex szolgáltató iskola kifejezéssel illethető. Hasonló szakmai megfontolások alapján kezdték el nálunk is azt a művelődési ház – iskola együttes programot, ami azóta a kísérleti helyeken is többnyire megszűnt, és az integráció valamilyen okból kudarcot vallott.

Az idea azért látszik célszerűnek, mert az amúgy is marginalizálódó társadalmi csoportok, a leginkább deprivált helyzetűek számára nagyon kevés orientációs pont kínálkozik, és nehezen szánják el magukat különféle intézmények felkeresésére. A gyerekek között sok a rosszul táplált, alulgondozott, az iskolában ugyan jelen vannak, de keveset vagy semmit sem tanulnak. A korai szex, alkohol, drog kalandok, az erőszak, a stressz és a sokszor alábecsült vagy fel sem ismert depresszió gyerekek tömegeit állítja zsákutcás pályára.

A komplex szolgáltató iskolákban legalább 40 féle segítő szakma képviselői jelennek meg a védőnőtől, a drogszakemberen, az önkéntes munkát végző nyugdíjason, kismamákon keresztül a rendőrségi gyermekvédelmisig, egyházak képviselőiig. Ezeket az embereket rendszerint nem az iskola fizeti, hanem az a szervezet, ahová egyébként tartoznak, az önkormányzat, az egészségügyi ellátók, a rendőrség, egyesületek, alapítványok, egyetemek stb. A források lehetnek államiak vagy helyiek, de pályázat útján nyertek is.

Felbecsülhetetlen haszonnal jár, hogy a családokkal foglalkozók így megismerik egymást, közösen dolgoznak eseteken, és a továbbképzések is egymás tanításával, csoportokban történhetnek. A tanárok sokkal inkább felismerik és megértik az egyéni élet-helyzetbeli különbségeket, érdemi segítséget tudnak nyújtani és kérni a maguk és a gyerekek számára, ugyanakkor nem kell azokkal a speciális kérdésekkel foglalkozniuk, amelyek hagyományosan terhelték őket és sok kudarc forrásai is voltak. Ez az „inger-gazdagabb” környezet szakmai stimulációt is jelent, ugyanakkor lehetővé teszi a gyerek és családja számára, hogy e rendkívül sokszínű kínálatból ne esetlegesen, hanem adekvát módon válasszon, problémájának megfelelően.

Az első értékelések szerint ezekben az iskolakomplexumokban az iskolalátogatás emelkedett, a tanulók egészségi állapota jelentékenyen javult. A szülők nagyra értékelik ezt a fajta törődést, és lényegesen aktívabbá váltak, többet mennek be az iskolába, hiszen nem csak a panaszt hallják, vagy ők maguk kérnek segítséget, hanem azt helyben meg is kapják. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a mentálhigiénés problémák a súlyosabbak és a leginkább elhanyagoltak.

A floridai tapasztalatok azt is megmutatták, hogy sok kis pénzből, komoly támogatás nélkül is sikeresen alakíthatók ki a centrumok, mert nem kell különálló szervezeteket, irodákat bérelni, kialakítani, hanem az osztott munkarendben, sokféle részállású szakemberrel és segítővel elláthatók az adott iskolába járók, és így az egyébként önálló szolgálatra elégtelen források is összeadódnak. Ehhez azonban az kell, hogy az iskola kész legyen kinyitni kapuit a gyerekek és a szülők előtt iskolaidőn túl is, szükség van koordinációs munkatársra, aki összehangolja az iskola igényeivel és életével az új területeket, és egy olyan bizottságra, ahol a szülők, a lakóhelyi közösség tagjai is helyet kapnak, az iskolai szakembereken kívül, hogy egyeztessék a kívánságokat és a lehetőségeket.

Egy másik új amerikai program, amely az „Iskola a 21. században” nevet viseli óvodai, játszótéri, iskola-előkészítő, délutáni kreatív foglalkoztató és szülők iskolája programokat ajánl. Ennek az a jelentősége, hogy a szülők és a gyerekek nem csak a tanításhoz közvetlenül kapcsolódva kerülnek az iskolába, sokkal szorosabb és informálisabb kötődések alakulhatnak ki, ami a tanárok munkáját is jelentősen megkönnyíti.

Érdekes, hogy az iskolai egészségügy gondolata csak az elmúlt évtizedben merült fel Amerikában, aminek legfőbb oka a finanszírozási rendszer képtelen volta, de így is robbanásszerű fejlődésnek indult,

Kentuckyban minden iskola, ahol a gyerekek legalább 20%-a ingyenes ebédre jogosult, anyagi helyzeténél fogva, önkormányzati támogatást kap, hogy kialakítson szociális szolgálatokat az iskolán belül. Kaliforniában ezt a programot „Egészséges Indulás”-ra keresztelték, és az egészségügyi és szociális ellátás komplex kezelése valósul meg az iskolán belül.

Valamennyi új törekvés annak a „rendszerátalakítási” gondolatnak a jegyében fogant, hogy radikálisan meg kell reformálni az oktatási, egészségügyi és szociális szolgálatok rendszerét. Sok vitás kérdés mellett abban egyetértés van, hogy jó lenne „közös megállásra” szervezni ezeket, vagyis, hogy akár iskolában, akár máshol, de azonos helyen legyenek. A tapasztalatok szerint ez nem megy könnyen, és a működő iskolai centrumokban is inkább partneri kapcsolat, mint valódi együttműködés alakult ki. Ez abból adódik, hogy a befogadó intézmény van hatalmi pozícióban, és ha ez az iskola, akkor a hagyományos kompetencia-problémák is fellelnek. Ilyenformán az iskola dominálja és alárendeli a szolgálatokat, saját primátusát hangsúlyozva. De ezzel együtt fontos az a hatás, amit a másfajta szemlélet, többféle szakma és nem utolsósorban a közösségi jelenlét, kontroll jelent. Ez csak rövid távon ijesztő és okoz ellenállást, hiszen végső soron a pedagógus számára is az a jó, ha a gyerekek jól érzik magukat az iskolában, jól teljesítenek, ők pedig felszabadulnak egy sor olyan feladat alól, amit sohasem éreztek igazán magukénak, és nem is készítette fel elvégzésükre őket senki.

Az Egyesült Államokban a 80 ezer iskola körülbelül 20%-a esik abba a kategóriába, ahol a gyerekek fele jogosult ingyenes étkezésre, pedig ez szigorúan meghatározott kritériumok alapján adható. Ennek értelmében, legalább 16 ezer komplex iskolai centrumot kellene kialakítani. Clinton egészségügyi reformja komoly segítséget jelenthet ehhez, mert az iskola-egészségügyi hálózat kialakítása és ilyen irányú bővítése reális, ismerve a törekvéseket és az iskolai egészségnevelési programokat. Az elnöki reform magában foglalja az intézményi együttműködések intenzifikálását és minőségének javítását.

H. M.